

Τ.Ε.Ι. ΠΕΙΡΑΙΑ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:

**"ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ"
ΛΕΩΝΙΔΙΟΝ - ΑΡΚΑΔΙΑΣ**

ΔΙΔΑΣΚΩΝ:

Α. ΜΑΡΑΓΚΑΚΗΣ

ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ:

Ν. ΚΑΤΤΗΣ

Φ. ΧΡΥΣΟΥΛΑΣ

Δ. ΤΖΙΩΡΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1995

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΓΕΝΙΚΑ:	Σελ. 1-7
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΙΣΤΟΣ:	Σελ. 8-16
ΥΠΟΔΟΜΕΣ-ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ:	Σελ. 17-20
ΚΤΙΡΙΑΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ:	Σελ. 21-24
ΙΣΤΟΡΙΑ:	Σελ. 25-41
Τοπικό χρώμα και γραφικότητα	Σελ. 29-30
Τυρός	Σελ. 30
Η ακρόπολη του Τυρού	Σελ. 30
Λιμένες των παράλιων πόλεων	Σελ. 31
Το λιμάνι των Πρασιών	Σελ. 31-32
Εμφάνιση τσακωνικών οικισμών	Σελ. 33
Προάστειον (= Πραστός)	Σελ. 33
Άγιος Λεωνίδης (= Λεωνίδιον)	Σελ. 34
Το όνομα του “Λεωνιδίου”	Σελ. 34-36
Ποια είναι η ορφή μορφή	Σελ. 37
Καταστροφή του Λεωνιδίου (1467)	Σελ. 37- 38
Η ζωή στην τσακωνιά κάτω από τους Τούρκους	Σελ. 38
Τα νεώτερα χρόνια της Τσακωνιάς	Σελ. 38-39
Διοικητικά	Σελ. 39-41
ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ:	Σελ. 42-54
Η τσακωνική διάλεκτος	Σελ. 42
Που μιλιέται η διάλεκτος	Σελ. 42-43
Είναι επιβίωση της αρχαίας Δωρικής	Σελ. 43-44
Τσακωνικός Χορός	Σελ. 45
Δημοτικά Τραγούδια	Σελ. 45
Οικιακή Βιοτεχνία	Σελ. 45-46
Η τσακωνική ενδυμασία	Σελ. 46
Ανδρική ενδυμασία	Σελ. 46-48
Πένθη	Σελ. 48
Ο γάμος	Σελ. 48-50
Το βράδυ	Σελ. 50-51
Πάσχα στο Λεωνίδιο	Σελ. 52-54
ΜΟΡΦΕΣ ΚΑΙ ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ ΟΙΚΙΑΚΩΝ ΣΥΣΚΕΥΩΝ ΚΑΙ ΒΟΗΘΗΜΑΤΩΝ:	Σελ. 55-59

Ευχαριστούμε πολύ για την πολύτιμη βοήθεια τον Δήμαρχο του Λεωνιδίου κων. Τσιγκούνη Δημήτριο, και όλους τους συνεργάτες του που συνετέλεσαν για την διεκπαιρέωση αυτής της εργασίας, καθώς επίσης και τους κατοίκους του Λεωνιδίου οι οποίοι βοήθησαν με προθυμία και φιλοξενία.

Η ομάδα μελέτης:
Καττής Νικόλαος
Χρυσούλας Φώτιος
Τζιώρα Δήμητρα

"ΚΑΟΥΡ-ΕΚΑΝΑΤΕ": (ΚΑΛΩΣ ΗΡΘΑΤΕ) είναι η επιγραφή που συναντά κάποιος όταν θα μπει μέσα στην πρωτεύουσα της επαρχίας Κυνουρίας του Νομού Αρκαδίας, το **Λεωνίδιο**.

Εχοντας ξεκινήσει να κατασκευάζουν τις κατοικίες τους, (Καλύβια την τότε εποχή) ως δεύτερη κατοικία μόνο για χειμώνα, (χειμαδιό) αφού ζούσαν στον Πραστό, αναπλάστηκε μία νέα ομάδα σπιτιών, ένας νέος οικισμός το **Λεωνίδιο**. Αναγκαστικοί λόγοι πολεμικού περιεχομένου εξανάγκασαν τους κατοίκους του Πραστού να εγκατασταθούν μόνιμα στο Λεωνίδιο. Για τα ιστορικά όμως του Λεωνιδίου θα αναφερθούμε παρακάτω μιας και έχει τόσα πολλά να μας διηγηθεί αυτό το όμορφο μέρος με τους κόκκινους απότομους βράχους (ύψους 400μ.) στη μία του πλευρά, τα βαθιά ρέματα στο βάθος όπου αναγνωρίζεται μία άσπρη κουκίδα και ένας δρόμος που σε οδηγεί εκεί. Αυτό δεν είναι τίποτα άλλο παρά το μοναστήρι του Αη Νικόλα της Σύντζας.

Σαν ξημερώνει βλέπει κανείς τον ήλιο να ανατέλλει δειλά πίσω απ'τα βουνά, τους ανθρώπους πάντα πρωϊνούς να τρέχουν στις δουλειές τους, τα παιδιά να πηγαίνουν σχολείο και τους γέροντες να κάθονται στην ρούγα και να μην ξέρουν πως να περάσουν τον καιρό τους. Είναι λοιπόν όπως είπαμε ένα πολύ όμορφο μέρος που αξίζει να το επισκεφθεί κάποιος για να δει τα βουνά απ'τα οποία περικλείεται καθώς επίσης και το ποτάμι του οποίου το όνομα είναι **Δαφνώνας** που διασχίζει όλο το χωριό, και καταλήγει στην θάλασσα απέχοντας 4km.

Ενας κάμπος πολύ εύφορος περίπου της τάξεως των 4.000 στρεμμάτων αποτελεί την κύρια πλουτοπαραγωγική πηγή του Λεωνιδίου. Το κλίμα είναι εκείνο που ευνοεί τον κάμπο και την παραγωγή του. Σπάνια θα δει κάποιος να πέφτει χιόνι εκεί, όμως πολύ συχνά βρέχει και καμμιά φορά φουσκώνει και ο χειμάρος “ο Δαφνώνας”.

Ετσι έγινε και το 1985 όταν τα ορμητικά νερά αυτού του ποταμού που ’χαν μαζευτεί απ’όλες τις πλευρές των βουνών παρέσυραν το φράγμα που ’χε φτιαχτεί για να εμποδίσει την ορμή των νερών και κατέστρεψε στην κυριολεξία την μία (πρώτη) γέφυρα απ’τις τρεις τότε. Επίσης κάποια σπίτια που ’χαν χτιστεί στις όχθες του ποταμού παρασύρθηκαν και αυτά.

Οπως λοιπόν όλοι έπαθαν ζημιές, έτσι έπαθαν και κάποιοι παραγωγοί οι οποίοι είδαν τα χωράφια τους και τα κτήματά τους να τα σκεπάζουν τα νερά του υπερχυλισμένου ποταμού. Δεν καλλιεργούν τίποτα άλλο το χειμώνα παρά μόνο μαρούλια. Το καλοκαίρι καλλιεργούν μελιτζάνες και ντομάτες. Είναι αξιοπερίεργο το γεγονός ότι η παραγωγή τους φτάνει σε υψηλά επίπεδα και άλλοι κάμποι της διπλάσιας έκτασης παράγουν σχεδόν τα ίδια ποσοστά καλλιέργειας. Αξιζεί να σημειώσουμε ότι παράγουν και πορτοκάλια - μανταρίνια. Το έδαφος είναι ως επί το πλείστον άγονο και ορεινό γι’αυτό και υπάρχουν κάποιοι βοσκοί - τσοπάνηδες οι οποίοι επωφελούνται απ’ τους βοσκότοπους.

Το Λεωνίδιο αποτελείται από τις γειτονιές του Κοιλάσου, της Σίου και της Στάης. Το Κοίλασο με την εκκλησία του τον Αγιο Βασίλειο, με το κτίριο της Αστυνομίας και με εκατοντάδες παλιά και νέα σπίτια, τους στενοούς δρόμους και την ζεστή καρδιά όλων των ανθρώπων αποτελεί την μία απ’τις τρεις γειτονιές. Η Στάη δεν έχει πολλά να επιδείξει παρά

μόνο την μητρόπολη του Λεωνιδίου τον ναό της Παναγίας. Η γειτονιά με τα πολλά αξιοθέατα και η πιο συγκεντρωμένη θα λέγαμε είναι η Σίος.

Εκεί ξεδιπλώνεται η πλατεία του Ζαράνη με την καθορισμένη πιάτσα των TAXI, το Δημαρχείο μέσα στο οποίο συστεγάζεται και η βιβλιοθήκη και τα αρχεία του χωριού, η όλη Αγορά την οποία ομορφαίνουν τα μικρά και πολλά μαγαζάκια, τα στενά δρομάκια, οι λευκοί πέτρινοι ασβεστωμένοι τοίχοι και η όλη φιλική ατμόσφαιρα που δημιουργείται σε κάνει να νιώθεις ότι όλοι είναι γνωστοί σου. Υπάρχουν κτίρια με οργανισμούς όπως η ΔΕΗ, ο ΟΤΕ, τα ΕΛΤΑ, η Εφορία την οποία έκαψαν κάποιιοι για κάποιο λόγο, η Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος (της οποίας αυτό το υποκατάστημα του Λεωνιδίου κατέχει την 2η θέση στις καταθέσεις), ένα δημοτικό σχολείο, ένας νηπιακός σταθμός, ένα Γυμνάσιο και Λύκειο, ένα γήπεδο με χώρο για να παίζουν ποδόσφαιρο, μπάσκετ και βόλεϋ - Αποδυτήρια και ένα χώρο κλειστό για άλλες ασκήσεις. Εκεί διεξάγονται οι τοπικοί αγώνες μεταξύ του Λεωνιδίου και κάποιας άλλης ομάδας, του ομίλου αυτού.

Συνολικά υπάρχουν στο Λεωνίδιο 8 εκκλησίες και τα ονόματά τους είναι τα ακόλουθα:

1. Άγιος Χαράλαμπος
2. Άγιος Βασίλειος
3. Άγιοι Ταξιάρχες
4. Μητρόπολη Παναγία
5. Αγία Αικατερίνη
6. Αγία Κυριακή
7. Άγιος Γιάννης
8. Άγιος Νεκτάριος

Απ' αυτές τις (8) οι: 1, 3, και 8 δεν λειτουργούν, παρά μόνο στις ονομαστικές εορτές τους. Ο θρησκευτικός παράγοντας όμως δεν τελειώνει μόνο με τις εκκλησίες αλλά έχουμε και δύο πανέμορφα και ιστορικά μοναστήρια: του Αγίου Νικολάου της Σύντζας και της Παναγίας της Ελωνας.

Στο πρώτο, ο δρόμος που ακολουθεί κανείς για να πάει είναι μοναχικός έρημος χωματόδρομος με πολλή ανηφοριά και όχι περισσότερος της μισής ώρας με αυτοκίνητο. Παλιό και ετούτο το μοναστήρι, χτισμένο μέσα σε διπλή σπηλιά στο δυτικό βάθος του Λεωνιδίου. Με συγγίλιο του Πατριαρχείου της Πόλης του 1622 ανανεώνεται η σταυροπηγιακή αξία της Μονής Σύντζας, αλλά η ίδρυσή της χάνεται στους αιώνες και ανάγεται στους βυζαντινούς αυτοκράτορες. Στην αγιογράφηση του καθολικού εργάστηκε κι ένας απ' τους λαϊκούς αγιογράφους Κουλιδάδες το έτος 1767, αλλά το μοναστήρι έπαθε πολλές καταστροφές και λεηλασίες ώστε ελάχιστα ιστορικά στοιχεία διασώθηκαν. Αναφέρεται σε γραπτές πηγές στα 1792, στα 1798 και στα 1819 και σημειώνεται κι από ξένους περιηγητές. Γύρω απ' την ονομασία του έχουν γραφεί αρκετά και τελικά επικράτησε η γνώμη πως το όνομα “Σύντζα” (και όχι Σίντζα ή Σίτζα) είναι η τσακωνική λέξη “συντζά” = συκιά και ότι το παλιό μοναστήρι λεγόταν του “Αγίου Νικολάου της Συντζάς” (γιατί είχε χαρακτηριστική μεγάλη συκιά στον περίβολό του (κι έχει ακόμα) για να διακρίνεται απ' το άλλο τσακωνικό μοναστήρι του “Αγίου Νικολάου” λεγόμενο κι εκείνο της “Καρυάς” από χαρακτηριστική μεγάλη καρυά = καρυδιά.

Στην Παναγία την Ελωνα ο δρόμος είναι άσφαλτος έως την πόρτα αφού συνεχίζει και σε βγάζει αυτός ο δρόμος στην Σπάρτη μέσα απ' τα βουνά του Πάρωννα. Είναι 18km απ' το Λεωνίδιο περνώντας το Δίρεμα - το Καμούλι - τον Φρυά και είναι χτισμένο όσο παράξενο και αν φαίνεται

μέσα σε μία σπηλιά ενός βράχου. Η ιστορία λέει πολλά γι'αυτό το μοναστήρι που χρονολογείται γύρω στα 1500 και πιο πριν. Η Μονή της Ελωνας υπήρξε κατά περιόδους απ'τα πλουσιότερα μοναστήρια της Ελλάδος. Ιδρυτές της μονής θεωρούνται οι μοναχοί Καλλίνικος και Δοσίθεος που σφάχτηκαν και οι δύο απ'τους Οθωμανούς που λεηλάτησαν την Ελωνα. Η παλαιά μονή (της οποίας το Καθολικό διακρίνεται ψηλότερα στο βράχο) ήταν ίσως αφιερωμένη στην Ζωοδόχο Πηγή και αργότερα με το χτίσιμο του νέου Καθολικού αφιερώθηκε στην Κοίμηση της Θεοτόκου και γιορτάζει στις 15 Αυγούστου και στα “Εννιάμερα” της Παναγίας 23 Αυγούστου με συρροή πιστών απ'την Τσακωνιά κα προπαντός απ'την Λακωνία.

Για να δει κανείς όλα αυτά τα όμορφα τοπία δεν έχει παρά να πάει στο ΚΤΕΛ του Νομού Αρκαδίας στον Κηφισσό (γέφυρα Κολοκυνθούς) και να ταξιδέψει 4 ώρες. Και αφού συμπληρωθούν τα 210km τότε θα έχει φτάσει. Παλαιότερα η επικοινωνία γινόταν μόνο απ'την θάλασσα με τα καράβια. Τα καράβια ήταν αρκετά για το δρομολόγιο αυτό. Ορισμένα απ'αυτά ήταν το Γλάρος, Νεράϊδα, Υδράκι, Καλαμάρι και Πορτοκαλής Ηλιος. Το λιμάνι όπου άραζαν φτιαχνόταν επί 8 χρόνια από το 1928 έως το 1936. Σήμερα ταξιδεύεις με τα γρήγορα “Ιπτάμενα Δελφίνια” “Flying Dolphins” σε λιγότερο από 3 ώρες. Το καλοκαίρι έχει 3 δρομολόγια την ημέρα απ'το λιμάνι της Πλάκας η οποία είναι το καλοκαιρινό κεντρικό στέκι όλων των κατοίκων του Λεωνιδίου και των περιχώρων.

Δώδεκα ναυτικά μίλια, απέχει από τις Σπέτσες η Πλάκα, το γραφικό επίνειο του Λεωνιδίου. Ενας ωραίος δρόμος, μήκους τεσσάρων χιλιομέτρων, που περνάει μέσα από τον τσακωνικό κάμπο, την ενώνει με την πόλη. Η μεγάλη αμμουδιά της, από χοντρή άμμο και ολοκάθαρα

βότσαλα, μήκους τριών χιλιομέτρων, και η γαλανή της θάλασσα, είναι το καύχημα των κατοίκων της περιοχής. Οι ξένοι που έχουν ανακαλύψει το Λεωνίδιο, αρχίζουν να καταφτάνουν, μόλις μπει το καλοκαίρι, διψασμένοι για τον ήλιο, τα παιχνίδια και τη δροσιά της. Η περιοχή όμως δεν προσφέρεται ακόμα στο τουριστικό ρεύμα. Το σχέδιο της παραλίας είναι του 1872, και στις εκκλήσεις για την τροποποίησή του δεν έχει δοθεί, μέχρι στιγμής, απάντηση. Η Πλάκα δεν διαθέτει ξενοδοχείο ύπνου. Μόνο δύο-τρία γραφικά κεντράκια, όπου μπορεί να φάει κανείς φρέσκο ψάρι ή να πιεί τον καφέ του, περιμένοντας το λεωφορείο για το Λεωνίδιο. Για την νεολαία έχουν φροντίσει κάποιοι και έχουν ανοίξει τέσσερις καφετέριες όπου μπορείς να απολαύσεις και το ελληνικό ΟΥΖΟ με την ποικιλία του, και επίσης δύο μπαράκια που γίνεται κοσμοσυρροή κυρίως το πρώτο δεκαπενθήμερο του Αυγούστου. Οι ξένοι που θ' αποφασίσουν να περάσουν εκεί τις διακοπές τους, θα πρέπει να μείνουν σ' ένα από τα δύο, συνολικής δυναμώς 50 κλινών, ξενοδοχεία του, ή σε κάποιο από τα λίγα σπίτια που νοικιάζουν δωμάτια. Αν και χτισμένη κάτω από ένα τεράστιο απόκρημνο βράχο η πόλη, έχει χρώμα ζεστό, φιλικό, που την κάνει φιλόξενη και οικεία. Οι τουρίστες μ' ευχαρίστηση περιδιαβαίνουν στα στενά ανηφορικά δρομάκια της, προσκυνούν τις εκκλησίες της, θαυμάζουν τους Πύργους της και επισκέπτονται τα σπίτια του ποιητή Κώστα Ουράνη, και του ποιητή και φιλόσοφου Γιώργου Σαραντάρη, που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν σ' αυτή τη μικρή αρκαδική πόλη. Σε απόσταση πέντε χιλιομέτρων από την Πλάκα, βρίσκεται το χωριό Πούλιθρα, χτισμένο μπροστά σε μια ακρογιαλιά και θάλασσα, που σπάνια συναντάει κανείς. Η παραλία του ξετυλίγεται δαντελωτή, σκεπασμένη από χοντρά βότσαλα, λευκά και γκριζα, και η θάλασσα είναι τόσο ήρεμη, ώστε να βλέπεις στα νερά το πρόσωπό σου, και τόσο καθαρή, ώστε να διακρίνεις τον πυθμένα ως την παραμικρότερή του λεπτομέρεια. Οι τουρίστες δεν έχουν ανακαλύψει

ακόμα αυτή τη γωνιά, αυτό το χωριό, με τα αρχοντικά πεντακάθαρα, σπίτια και τους φιλόξενους κατοίκους. Το βράδυ έρχεται γεμάτο μαγεία. Ολόκληρος ο γραφικός όρμος του Λεωνιδίου απλώνεται μπροστά σου, κάτω από καταγάλανο ουρανό, στολισμένο με χιλιάδες αστέρια. Τα φώτα της Πλάκας, και πιο πέρα του Λάκκου, λαμπυρίζουν στο μαβί σκοτάδι. Οι Σπέτσες και η Σπετσοπούλα διαγράφονται αχνά στο βάθος και οι ψαράδες ξεκινούν για να ρίξουν τα πυροφάνια τους. Εκεί, στην ανατολική πλευρά της Πελοποννήσου, υπάρχει, στ'αλήθεια, ένα μικρός, άγνωστος παράδεισος. Το Λεωνίδιο, η Πλάκα, τα Πούλιθρα, ομορφιά και καλοσύνη, ένα κομμάτι λευκής ολοκάθαρης γης, μπροστά σε μια καταγάλανη θάλασσα, που σας περιμένει.

Απέναντι, απ'την Πλάκα αγναντεύεις τις Σπέτσες, που απέχουν γύρω στα 12 ναυτικά μίλια. Η διαδρομή του Ιπτάμενου Δελφινιού είναι: Πειραιάς - Ερμιόνη - Υδρα - Πόρος - Αίγινα - Σπέτσες - Λεωνίδιο - Μονεμβασιά. Στον αυτοκινητόδρομο περνάς τα χωριά: Κιβέρι - Ξηροπήγαδο - Αστρος - Κούτρουφα - Βέρβενα - Κορακοβούνι - Άγιος Ανδρέας - το νέο Αρκαδικό χωριό (πολυτελείς μονοκατοικίες για τους Έλληνες της Αμερικής και των άλλων κρατών) - τον Τυρό, τα Μέλανα, το Λιβάδι, την Πραγματευτή, την Σαμπατική, και τέλος συναντάς το **Λεωνίδιο**. Απ'το Λεωνίδιο που θεωρείται ο κόμβος όλων των γύρω χωριών, μπορείς να πας στα Πούλιθρα 10km, στην Βασκίνα 14km (ορεινό), στα Τσιτάλια 10km (ορεινό), στα Πελετά 10km, στην Κουνουπιά 10km, στο Μαρί 54km, στον Κοσμά 32km (ορεινό), στο Παλαιοχώρι 24km (ορεινό), στο Λάκκο 4km (παραθαλάσσιο), στο Πηγάδι 10km. Όλα λοιπόν αυτά τα μικρά χωριά που ορισμένα απ'αυτά το χειμώνα δεν ξεπερνούν τους 50-80 κατοίκους έχουν ως έδρα τους το Λεωνίδιο και γι'αυτό ψωνίζουν τα πάντα από εκεί, νοσηλεύονται εκεί και γενικά εξοπλίζονται από την αγορά του.

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΙΣΤΟΣ

Το Λεωνίδιο χωρίζεται πολεοδομικά μόνο απ'τον ποταμό Δαφνώνα. Έχει πλάτος γύρω στα 80m. Ασχέτως αυτής της απόστασης οι καρδιές των κατοίκων εκεί είναι ενωμένες και ζεστές. Στην Στάη που παλαιότερα κατοικούσαν βοσκοί ως επί των πλείστων, μπορεί κανείς να πάει μέσω των τριών γεφυρών που υπάρχουν. Ομοίως και στο Κοίλασο, την νότια γειτονιά του Λεωνιδίου.

Τα οικοδομικά τετράγωνα του κεντρικού τμήματος έχουν πολυγωνική μορφή, ενώ στο σύνολό του, ο οικισμός μπορεί να χαρακτηριστεί σαν διάσπαρτος. Υπόνομοι δεν υπάρχουν, γιατί οι δρόμοι είναι στενοί και πολλά σπίτια έχουν κοινούς κοινόχρηστους χώρους. Ο Δήμος Λεωνιδίου φροντίζει για την καθαριότητα του χωριού με διάφορους τρόπους. Ο ένας από αυτούς είναι με το απορριματοφόρο, ο δε άλλος είναι με τους οδοκαθαριστές.

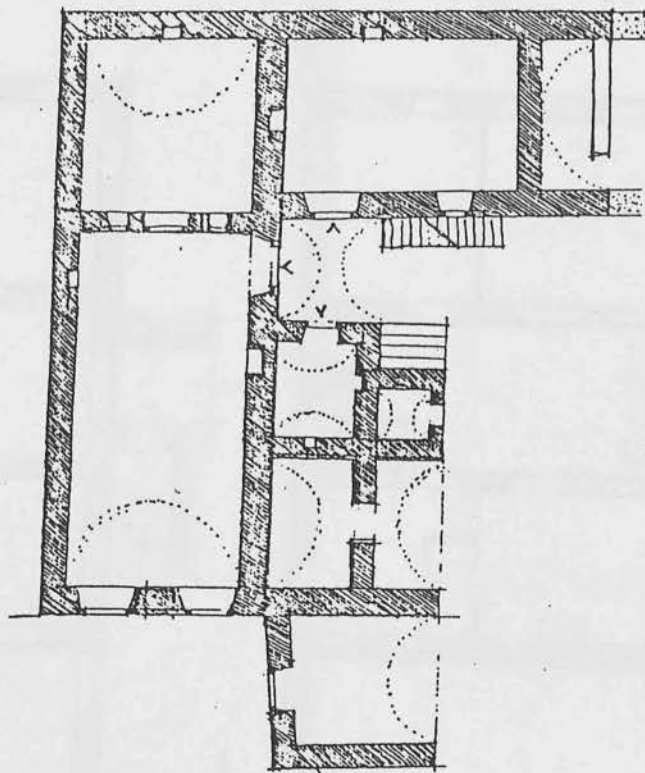
Όλα τα σπίτια είναι μέχρι και διώροφα με στέγη από κεραμίδια. Το σύστημα ανέργερσης οικοδομών είναι το συνεχές και όλα τα σπίτια παλιά ή καινούργια έχουν έστω και 1 τετραγωνικό μέτρο αυλή με λουλούδια. Στις αρχικές μορφές, ο διαχωρισμός του χώρου κατοικίας από τον χώρο των ζώων γινόταν με χαμηλό πεζούλι. Με την αύξηση των κτισμάτων στην περιοχή και την “αστικοποίηση” του χώρου άρχισε ο διαχωρισμός των χρήσεων. Το “καλύβι” χρησιμοποιείται μόνο σαν κατοικία ενώ τα ζώα αποκτούν δικό τους μέρος έξω από το κτίριο. Τέτοια δείγματα κτισμάτων υπάρχουν ακόμα στην περιφέρεια του Λεωνιδίου.

Αμεση εξέλιξη του “καλυβιού” αποτελεί το διώροφο κτίριο, τύπος Α, που η κατασκευή του ανάγεται στις αρχές του 1700. Η κάτοψη ακολουθεί αυστηρά το γεωμετρικό παραλληλόγραμμο σχήμα. Το ισόγειο είναι θολωτό και χρησιμοποιείται για αποθήκη, και σπανιότερα σαν σταύλος, υπόγειο, που αποτελείται από δύο κυρίως χώρους. Κύριο εξωτερικό χαρακτηριστικό είναι η καμάρα στην πρόσοψη που υποστηρίζει τον εξώστη και οδηγεί στην είσοδο του ισογείου. Η προσπέλαση στον όροφο γίνεται με χτιστή σκάλα που οδηγεί στο κατώφλι της εισόδου (ξουστάγι ή χαγιάτι). Το ξουστάγι στηρίζεται στην καμάρα, κάτω από την οποία υπάρχει η πόρτα του ισογείου. Δύο χαρακτηριστικά σπίτια τύπου Α, ένα για οριζόντιο έδαφος και το άλλο για κεκλιμένο, φαίνονται στα σκαριφήματα που ακολουθούν.

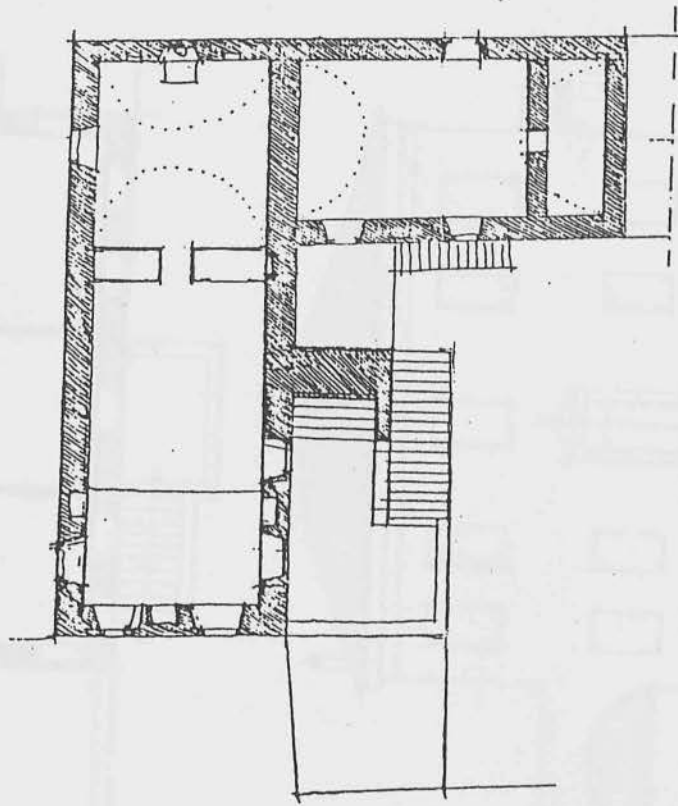
Στην περίπτωση κεκλιμένου εδάφους η μεγάλη πλευρά διατάσσεται κάθετα προς την κλίση τους εδάφους. Στην πλευρά προς την κατωφέρεια υπάρχουν σχεδόν πάντα δύο συμμετρικά στενόμακρα παράθυρα. Σε πολλές περιπτώσεις στην ίδια πλευρά υπάρχει και ένα τρίτο παράθυρο στο ισόγειο συμμετρικό ως προς τον άξονα του τοίχου. Ο εξώστης, που καλύπτει το ξουστάγι και αποτελεί προέκταση της στέγης, στηρίζεται με λεπτά ξύλινα κολωνάκια. Εξελικτική μορφή του τύπου Α, αποτελεί ο τύπος Β που εμφανίζεται σχεδόν ταυτόχρονα με τον προηγούμενο. Τα βασικά αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά παραμένουν τα ίδια με αυτά του τύπου Α, αλλά τώρα προστίθεται ένα ακόμη δωμάτιο στο ισόγειο και στον όροφο και σχηματίζεται το κλασσικό Λεωνιδιώτικο σπίτι σχήματος Γ με την είσοδο στραμένη πάντα στον νότο στην εσωτερική γωνία του Γ και την βορεινή πλευρά με καθόλου ή λίγα και μικρά ανοίγματα. Το ξουστάγι συνεχίζεται να στηρίζεται σε καμάρα κάτω από την οποία γίνεται η είσοδος στο ισόγειο, ενώ ο εξώστης πάνω από το ξουστάγι καλύπτεται με τετράριχτη μικρή στέγη.

Εξελικτική μορφή του τύπου Β αποτελεί ο τύπος Γ που είναι τα σπίτια των πλουσίων οικογενειών. Έχουν την βασική αρχιτεκτονική διαμόρφωση των σπιτιών τύπου Β, αλλά τις περισσότερες φορές με έναν ακόμα όροφο ή περισσότερα δωμάτια σε κάθε όροφο. Κλασικό παράδειγμα του τύπου αυτού αλλά και θαυμάσιο αρχιτεκτονικό δείγμα είναι ο πύργος του Τσικαλιώτη. Η κατασκευή των αρχοντικών αυτών γίνεται μεταξύ 1780 ως 1820. Ο συγκεκριμένος Πύργος κατασκευάστηκε το 1810. Ο ιδιοκτήτης του Πύργου είχε καταγωγή από τα Τσιτάλια. Είχε κτήματα και περιουσία στον Άγιο Ανδρέα. Οι συγγενείς του βρίσκονται ακόμα και σήμερα εκεί. Κάποιος κύριος Σαρρής, πρώην Πρόεδρος Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, έμενε εκεί. Μετά το 1850 φτιάχτηκαν οι λεπτομέρειες (χωρίσματα εσωτερικά, σκαλίσματα, απεικονήσεις) γιατί τα πολλά λεφτά ήρθαν μετά την Τουρκοκρατία. Πριν το 1850 το Λεωνίδιο ήταν υπό την κυριαρχία των Τούρκων, γι' αυτό το λόγο υπάρχουν ακόμα οι πολεμίστρες στον προμαχώνα του Πύργου, ο οποίος βρίσκεται στην άκρη στο δρόμο. Τελευταία ομάδα σπιτιών είναι εκείνα του τύπου Δ που προήλθαν από ανάμειξη ντόπιων και εισαγόμενων αρχιτεκτονικών στοιχείων, ιδίως στοιχείων που έφεραν μαζί τους οι μετανάστες από την Ρουμανία και στην Πόλη. Η κατασκευή τους εντοπίζεται μεταξύ 1830 και 1870. Τα σπίτια αυτά είναι ορθογωνισμένα, συνήθως τριόροφα με έντονα τα νεοκλασικά στοιχεία. Στα σκαριφήματα που ακολουθούν, φαίνονται, τόσο η εσωτερική διαρρύθμιση, όσο και τα κυριότερα μορφολογικά στοιχεία του τύπου Δ. Ανάμεσα στα κτίσματα του Λεωνιδίου, ελάχιστα είναι εκείνα που παρουσιάζουν σήμερα ιστορικό ενδιαφέρον. Το πιο σημαντικό από όλα, είναι ο Πύργος Τσικαλιώτη, ιδιοκτησίας σήμερα του Δήμου, στην είσοδο της πόλης. Πρόκειται για ένα τεράστιο παλιό αρχοντικό, με σκεπές από κεραμίδια, μεγάλο χαγιάτι, πολεμίστρες σε όλες τις πλευρές του, με

Γ τύπος

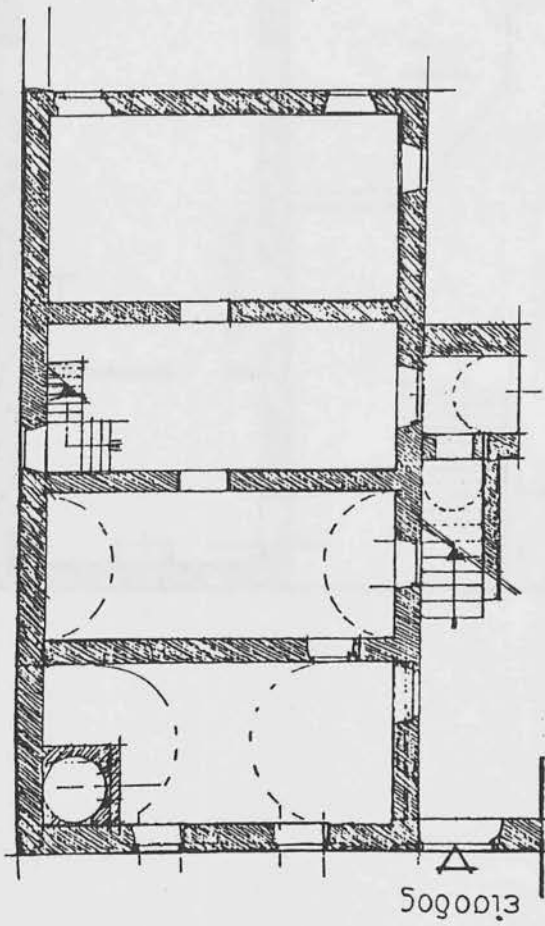

100γελιο

Α' όροφος

Ισόγειο

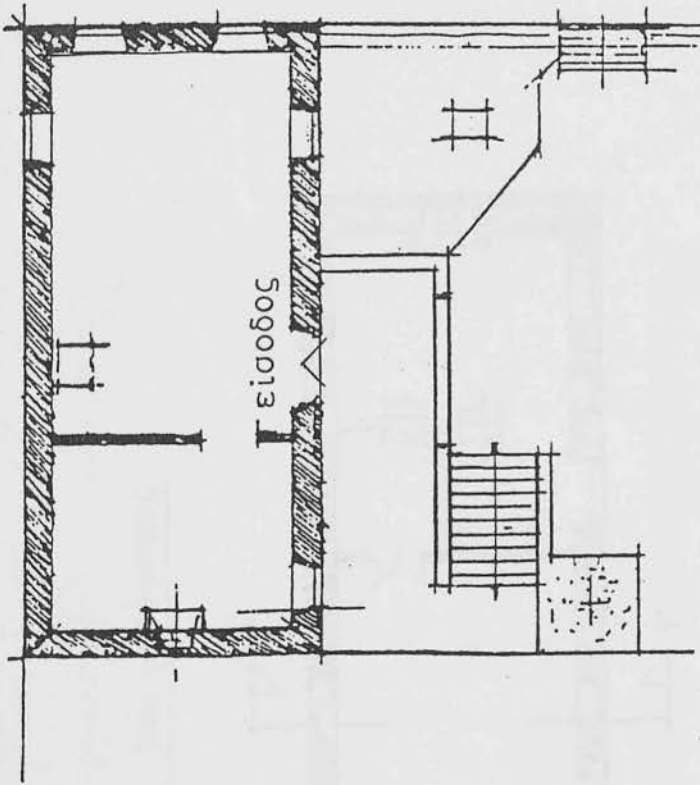
Είσοδος

Β' όροφος

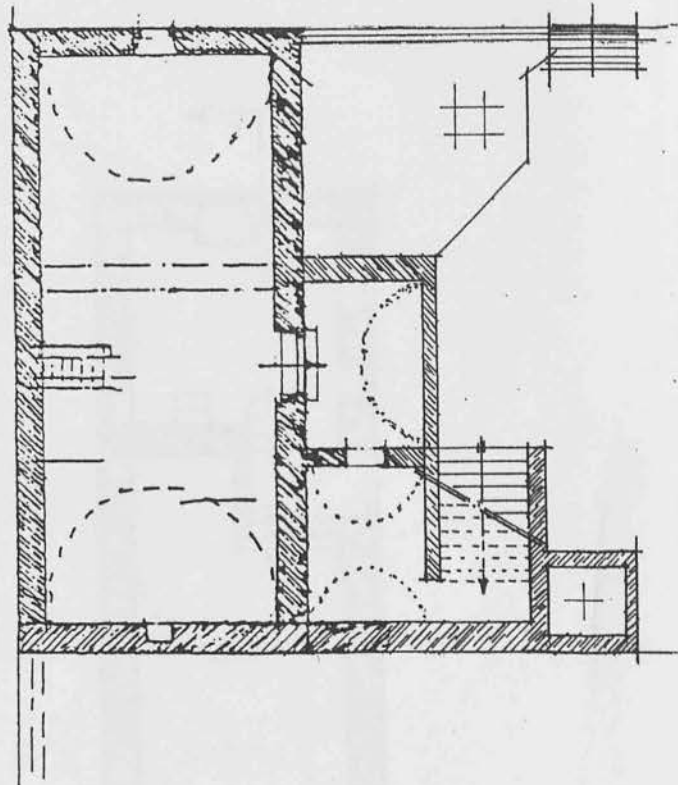
Α' όροφος

Δ' τύπος
Δυτική όψη

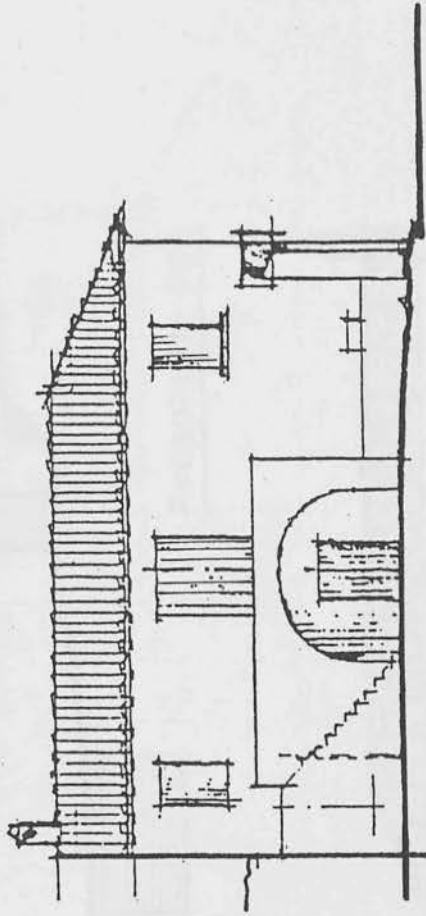
Ισόγειο

Μεσόροφος

Α' τύπος
σε επίπεδο έδαφος

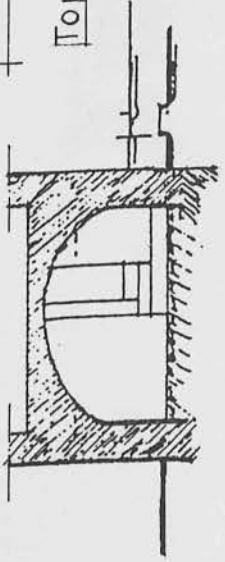

Νοτιοανατολική όψη

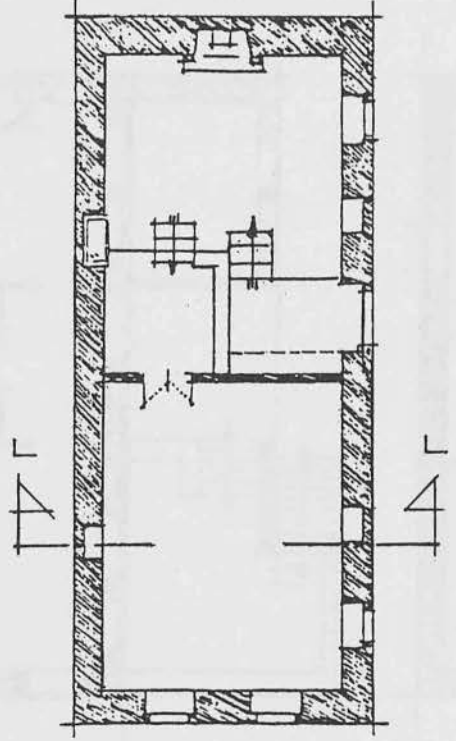

Α' τύπος
σε έδαφος με κλίση

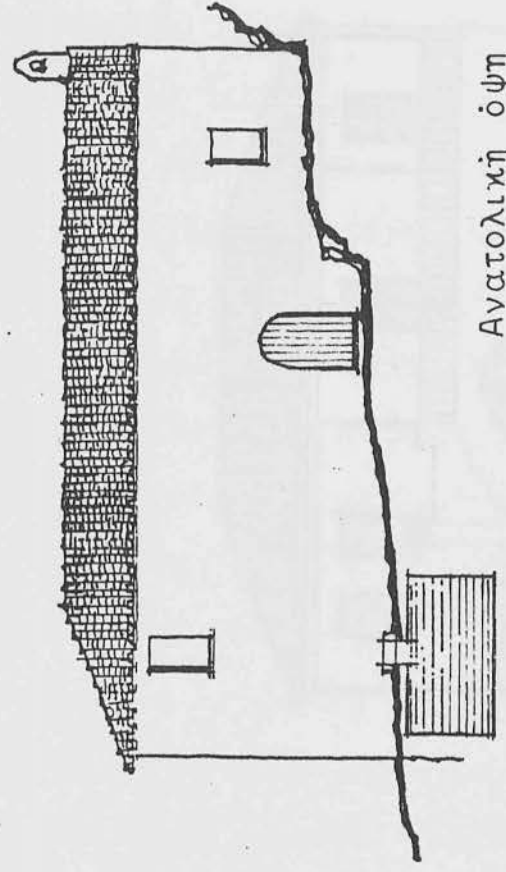
Τομή Γ-Γ

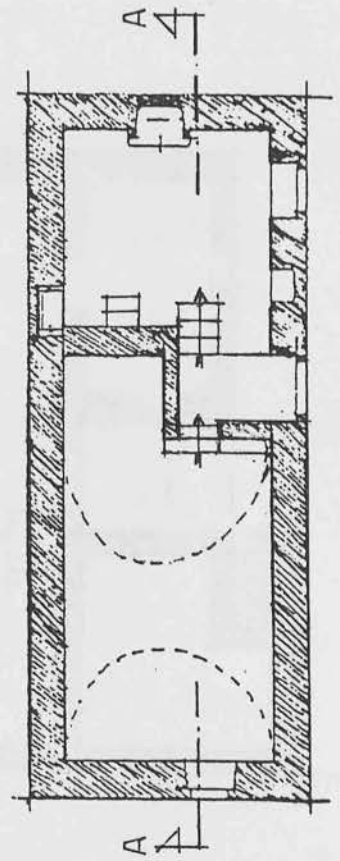
Ισόγειο και μεσόρροφος

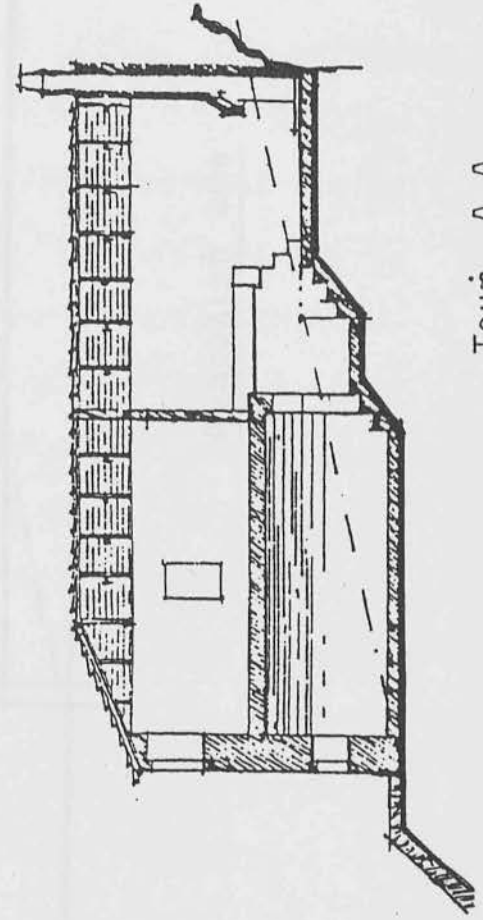
Ανατολική όψη

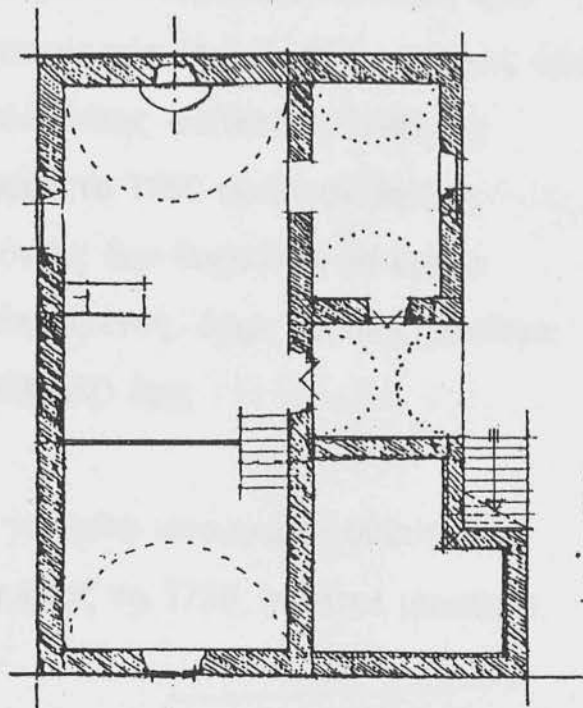
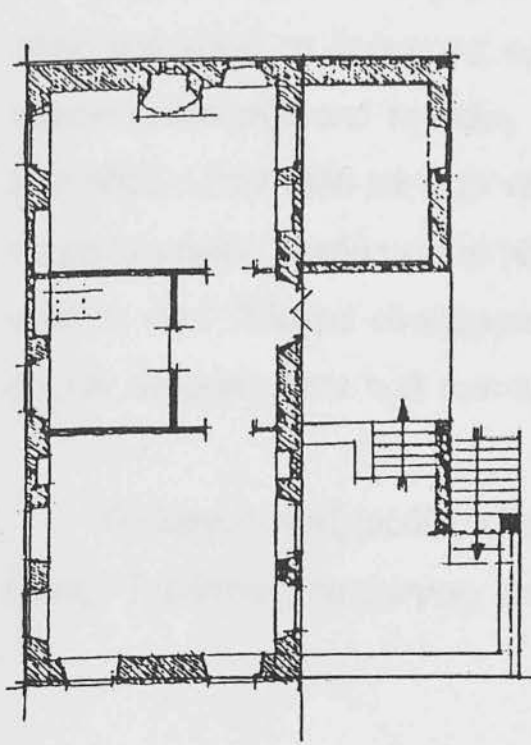
Υπόγειο και ισόγειο

Τομή Α-Α

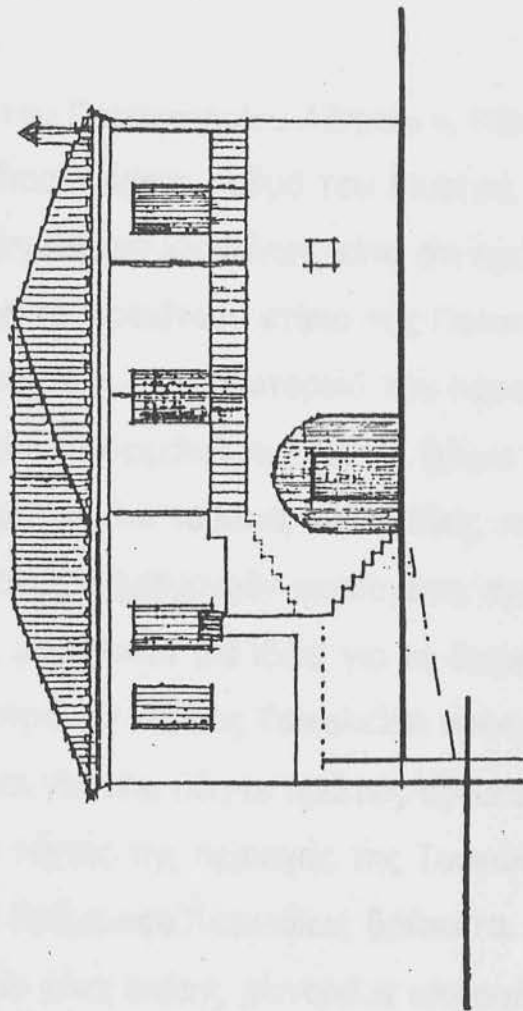

Α' όροφος

Ισόγειο

Β' τύπος
σε επίπεδο έδαφος

Ανατολική όψη

αυλή φραγμένη από ψηλό τοίχο και έναν πυργίσκο στην άκρη για περισσότερη ασφάλεια.

Ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Πάλας τον χαρακτήρισε ως το γνησιώτερο διασωζόμενο ρυθμό του Μυστρά, και ο κ. Δρανδάκης, καθηγητής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, είπε ότι πρόκειται για ένα από τα ωραιότερα, αν όχι το ωραιότερο κτίριο της Πελοποννήσου, από την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Το εσωτερικό του παρουσιάζει ανάλογο ενδιαφέρον. Τα τεράστια δωμάτιά του, με τα ξύλινα πατώματα, τα ξυλόγλυπτα και ζωγραφισμένα ταβάνια, τις αψίδες, που, στηριγμένες πάνω σε λεπτούς κίονες, δημιουργούν χωρίσματα, σχηματίζοντας ιδιαίτερους χώρους, μας δίνουν μια ιδέα, για τη διαρρύθμιση των αρχοντικών του Μυστρά. Ο Πύργος Τσικαλιώτη προορίζεται από το Δήμο για Μουσείο, και γίνονται ήδη οι πρώτες προσπάθειες για τη συγκέντρωση έργων τέχνης της περιοχής της Τσακωνιάς. Λίγο πιο πάνω, στον κεντρικό δρόμο του Λεωνιδίου, βρίσκεται ο Πύργος Πολυτίμου, στον οποίο είναι επίσης φανερή η επιρροή της αρχιτεκτονικής του Μυστρά. Χαρακτηριστικό είναι το οικόσημο που υπάρχει στην πύλη του: Ένα δελφίνι με την τρίαινα. Ο Πύργος έχει ανακηρυχθεί ιστορικό διατηρητέο μνημείο. Αλλά, απ'ότι είδαμε, έχει πάρει από καιρό το δρόμο της καταστροφής του. Αυτός ο πύργος έχει αρχιτεκτονική ρίζα από τη Μάνη. Ιδιοκτήτης φαίνεται ο Γεώργιος Ευσταθίου. Στην αυλή και στην κάμαρα το 1950 παιζόταν βουβός κινηματογράφος. Ακόμα και οι γέροντες δεν θυμούνται να έμενε κανένας εκεί. Σήμερα είναι εγκαταλελειμένος, όμως κάποιος βρέθηκε και τον αγόρασε στην τιμή των 40.000.000 δρχ.

Ο Πύργος Χατζηρούδη, είναι το τρίτο ιστορικό αξιοθέατο της πόλης. Τεράστιος, πανύψηλος, χτισμένος το 1750, σε στυλ μανιάτικο,

έμεινε απόρθητος στις επιδρομές των Τούρκων. Ας ελπίσουμε, ότι τελικά δεν θα κατεδαφισθεί. Γιατί όπως ακούσαμε, κάτι τέτοιο συζητείται. Αυτό δεν ισχύει και για τον Πύργο του Γιαννούση, ο οποίος ανήκει σήμερα σε δύο αδελφές δικηγόρους. Έχει μεγάλη αρχαιολογική αξία, μόνο να σκεφτεί κανείς ότι χρειάστηκαν 40.000 αυγά και 8 χρόνια για να ζωγραφιστούν δεκάδες ζωγραφιές στα ταβάνια και στους τοίχους. Οι ζωγράφοι ήταν Ρώσοι και έμεναν σ'ένα καμαράκι που το είχαν φτιάξει ακριβώς δίπλα από τον Πύργο. Ο Νέστορας Βαρβέρης ήταν ένας από τους ντόπιος ζωγράφους (μουγγός). Οι πίνακές του βρίσκονται προς ενοικίαση στο Μουσείο του Λούβρου. Ήταν προσωπογράφος και αγιογράφος. Ελαβε και μέρος στην αγιογράφηση του Ναού του Αγίου Ιωάννη στη Σίο. Αυτή η εκκλησία κατασκευάστηκε το 1876 από τους Λεκκό - Καρδάρα όταν ο Γιαννούσης τους είπε, όταν είχαν έρθει στην ενορία του, πως είναι ακαμάτηδες αφού ούτε εκκλησία να εκκλησιαστούν δεν έχουν.

Άλλος ένας εξίσου όμορφος και παραδοσιακός πύργος παραμένει αυτός του ποιητή Κωνσταντίνου Ουράνη (το πραγματικό του όνομα είναι Νιάρχος Κωνσταντίνος). Κατασκευάστηκε μετά το 1870 και τώρα ιδιοκτήτης είναι ο Τροχάνης Νικόλαος του Αριστώνη.

Η πιο πρωτόγονη μορφή καλυβιού περιγράφεται σε διάφορες παραλλαγές. Πάντοτε πλατυμέτωπο μονώροφο, με ξύλινη - παλιότερα δίρριχτη - στέγη, χωμάτινο, δάπεδο, μικροσκοπικά ανοίγματα ξουστάγι (εξώστη στην είσοδο) και τζάκι χωρίς καμινάδα στον άξονα της μιας στενής πλευράς, το καλύβι, μπορεί να έχει εσωτερικά δύο ή τρεις αναβαθμούς στο δάπεδο.

Στην κατηγορία των καλυβιών πρέπει να ενταχθούν και οι καμάρες δηλαδή στέγη, θολωτή με κάλυψη από κεραμίδια. Περισσότερο διαδεδομένος σήμερα είναι ο τύπος του διώροφου σπιτιού που βρίσκεται, (όχι μόνο μέσα στους οικισμούς, αλλά και στα περιβόλια στο Λεωνίδι. Έχει στέγη τετράρριχτη με ορατά ψαλίδια (ζευκτά) αποκάτω, ξύλινο πάτωμα, τζάκι με κανονική φούσκα πάντα στο κέντρο τους μιας στενής πλευράς, περισσότερα και μεγαλύτερα παράθυρα από το τυπικό καλύβι. Το ισόγειο συνήθως χρησιμοποιείται ως στάβλος και αποθήκη, περίπου με τη διάταξη σε δύο επίπεδα που γνωρίσαμε στο καλύβι. Με εξωτερική σκάλα που σταματά στο ξουστάγι γίνεται η προσπέλαση του ορόφου, που μπορεί να είναι μονόχωρος ή μοιρασμένος στα δύο με τη μισάντρα (λεπτό χώρισμα από τσατμά). Ακόμα και στο μονόχωρο, το τμήμα προς το τζάκι λέγεται γωνιά, ενώ το απέναντί του λέγεται μπαζ'η. Ένα ακόμα χαρακτηριστικό του διώροφου σπιτιού είναι το ψηλό τοξωτό άνοιγμα μπροστά ή δίπλα στο ξουστάγι, ανάλογα με τη θέση της κτιστής σκάλας. Από εκεί γίνεται η προσπέλαση της εισόδου στο ισόγειο. Μερικές φορές, τα κτίσματα αυτά, έχουν κυλινδρικούς πυργίσκους με πολεμίστρες στις γωνίες τους, όπως “ο πύργος του Αγά” στον Αγιο Πέτρο, ένας ανάλογος στον Πλάτανο το σπίτι του Χατζηπαναγιώτη στον Πραστό, το σπίτι του Ονούφριου Σκαρπούνη (Νούφρη) στο Λεωνίδι και ένας μάλλον βενετσάνικης κατασκευής στο μετόχι της Ορθοκωστιάς, στην παραλία του Αγίου Ανδρέα. Δεν είναι εύκολο να εξακριβωθεί η σχέση τέτοιων πύργων, με τη αρχιτεκτονική του Πρωτού και γενικότερα με τις οχυρές κατοικίες προς τα τέλη του 18ου αιώνα. Ενδεικτικά πάντως είναι ότι ο ίδιος όρος διατηρήθηκε και για τα επιβλητικά αστικά σπίτια που χτίστηκαν στην τελευταία περίοδο της Τουρκοκρατίας. Ο τύπος αυτός, πρέπει μάλλον να ήρθε ανεξάρτητα, από άλλα σημεία της Πελοποννήσου μία και συναντιέται στις ορεινές περιοχές από την Κορινθία ως την Ηλεία.

Πολλοί αρχοντικοί “πύργοι” του Πραστού, και ιδιαίτερα του Καραμάνου (1788) με την τριπλή καμάρα στο κλιμακοστάσιο, ήταν ολόκληρα συγκροτήματα, τα οποία χτιζονταν σταδιακά, για να στεγάσουν τις οικογένειες των στενών συγγενών, γύρω από κάποιο αρχικό πυρήνα, έδρα του πρώτου οικιστή. Η απόσταση από τους Πύργους του Πραστού ως τους προεπαναστατικούς πύργους στο Λεωνίδι είναι πραγματικά πολύ μικρή. Τα δύο λαμπρά παραδείγματα που σώζονται, του Κ. ΤΣΙΚΑΛΙΩΤΗ (1808) και του ΠΟΛΥΤΙΜΟΥ (1816) είναι τα ωριμότερα και μεγαλοπρεπέστερα όψιμα μνημεία της Κυνουρίας. Εδώ συναντώνται, όλα τα προηγούμενα “στάδια” της εξέλιξης της τοπικής αρχιτεκτονικής και όλες οι επιδράσεις ακόμα και εκείνες που δεν άφησαν άλλα ίχνη στην περιοχή σε μία τολμηρή αντιπαράθεση και εκλέπτυνση. Σε ανάλογη κλίμακα με τους πύργους του Πραστού, τα δύο αυτά παραδείγματα τους ξεπερνούν σε εξωτερική τουλάχιστον λαμπρότητα, μια και πολλά εσωτερικά καταστράφηκαν και είναι δύσκολες οι συγκρίσεις μόνο από περιγραφές. Ο πύργος του Τσικαλιώτη έχει μία τυπική διάταξη σε σχήμα Γ, σε δύο στάθμες. Στη χαμηλότερη (χειμωνιάτικο) υπάρχει μία διμερής διάρθρωση, με τα τζάκι στον πίσω και στενότερο χώρο, που γειτονεύει με βοηθητικούς χώρους στο άλλο σκέλος του Γ. Το μπροστινό μέρος προς τον δρόμο είναι ένας σχετικά απλός χώρος υποδοχής με ξύλινη οροφή διακοσμημένη με πηχάκια διαταγμένα διαγώνια. Στην ψηλότερα στάθμη, η θαυμάσια εξώπορτα, που βρίσκεται μετωπικά σ’ αυτόν που ανεβαίνει τη σκάλα, οδηγεί απ’ ευθείας στη σάλα με τα περιμετρικά παράθυρα και τους φεγγίτες, ενώ μία δεύτερη πόρτα, στα αριστερά, οδηγεί στον οντά Ευπερυψωμένο ξύλινο δάπεδο, που χρησιμεύει ως χώρος διημέρευσης, με τα τυπικά συμμετρικά παράθυρα με φεγγίτες, το θαυμάσιο σκαλιστό ταβάνι και την τοξοστοιχία που επαναλαμβάνει τα κυλόκυρτα κυμάτια που διακοσμούν το ξουστάγι. Στο πίσω μέρος του ορόφου αυτού συναντάμε το δεύτερο τζάκι, ακριβώς

πάνω από το προηγούμενο του πρώτου ορόφου, με το οποίο μοιράζονται την ίδια καπνοδόχο. Το συγκρότημα συμπληρώνεται με ισόγειο βοηθητικό κτίσμα στο βάθος της αυλής, με ένα πλευρικό μαντρότοιχο γεμάτο πολεμίστρες που καταλήγει σε γωνιακό πυργάκι για την άμυνα της αυλής, δεξιά από την αυλόπορτα. Αντίστοιχα ο πύργος του Πολυτίμου είναι ένα τυπικό μακρυνάρι με βοηθητικά στο ισόγειο, το οποίο στεγάζεται ολόκληρο με καμάρα, και με τους κύριους χώρους στον όροφο, όπου κανείς φτάνει ανεβαίνοντας μία φαρδιά σκάλα με δύο σκέλη. Δυστυχώς το ξουστάγι δεν σώζεται.

Η εξώπορτα του Πολυτίμου, όπως άλλωστε και του Τσικαλιώτη, είναι εφοδιασμένη με Τουφεκίστρες ενώ εσωτερικά έχει ξύλινη αμπάρα. Η διάταξη του ορόφου σε 3 δωμάτια μπορεί να μην είναι η αρχική πάντως και εδώ βρίσκουμε τον οντά προς τον δρόμο, με όλα τα διακοσμητικά του στοιχεία, ενώ στο πίσω μέρος, υπάρχουν τα βοηθητικά, με το αξονικό τζάκι και νεροχύτη. Η αυλόπορτα του Πολυτίμου διακοσμείται με μεταγενέστερη επιγραφή (1869) που δείχνει ένα δελφίνι πάνω σε τρίαινα. Τα θαυμάσια υπέρθυρα στις εξώπορτες με τις ενδιάμεσες ζώνες από κεραμίδι θυμίζουν έντονα την ηπειρωτική αρχιτεκτονική ενώ το γείσο του Πολυτίμου πάλι παραπέμπει σε βενετσιάνικα πρότυπα, ή πιο άμεσα στα Υδραίικα αρχοντικά των μεγάλων καπεταναίων.

Πολλά από τα παραπάνω χαρακτηριστικά μεταφέρθηκαν σε μεταγενέστερα σπίτια στο Λεωνίδι, απλοποιημένα όμως και πιο άτεχνα, ακόμα και στις πιο “λαϊκές” τους παραλλαγές. Εξετάζοντας τώρα τη μεταγενέστερη αρχιτεκτονική στην Κυνουρία, βρίσκουμε αρκετά διαδεδομένο έναν τύπο σπιτιού που συναντιέται στη δυτική Στερεά Ελλάδα και στην ορεινή Πελοπόννησο. Το σπίτι του Ν. Γολεγού στο

Λεωνίδι ανήκει σ' αυτή την κατηγορία. Η σημαντική διαφορά, σε σχέση με όσα είδαμε ως τώρα βρίσκεται στον όροφο, όπου κανείς μπαίνει σε έναν προθάλαμο με τρεις πόρτες για την γωνία, τον οντά (μικροσκοπικό χώρο στο μέσο) και τη μπαζ'η (υποδοχή) δεξιά. Ο νέος χώρος που προστέθηκε στην παλαιότερη διάρθρωση του αγροτικού σπιτιού, ο νοντάς χρησιμοποιείται ως αποθήκη για τον αργαλειό και σπανιότερα για κοιτώνες. Ολόκληρο το ισόγειο καλύπτεται με καμάρα και δεν έχει διαφορά στάθμης στο δάπεδο. Δίπλα στο απαραίτητο ξουστάγι βρίσκεται συχνά η στέρνα, με κυλινδρικό στόμιο και κτισμένη ως προέκταση του ισογείου. Πολλές φορές το ισόγειο μετατρέπεται σε μόνιμη (ή χειμερινή κατοικία) οπότε διαρρυθμίζεται ανάλογα. Εδώ διακρίνεται και η γζ'ηπίδα (γρηπίδα) δηλ. η αντικατάσταση του γείσου της στέγης με μία λοξή προς τα έξω απόληξη των περιμετρικών τοίχων, ώστε να προστατεύονται από τα νερά. Ο τύπος σπιτιού που περιγράφηκε υπάρχει σε μεγάλη αφθονία και παραλλαγές (σχήμα Γ με μικρές ή μεγάλες κεραίες, υπερηψωμένος με ημιυπόγειο) αλλά και συχνά σε αισθητά μεγαλύτερο μέγεθος από του Γολεγού. Πρόκειται για το πιο διαδεδομένο τύπο σπιτιού στο Λεωνίδι που με ακριβή ακρίβεια, μπορεί να τοποθετηθεί στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα και μετά. Εδώ οπωσδήποτε γίνεται μία θαυμάσια μύξη και κλασικιστικά στοιχεία, συχνά φερμένα από το εξωτερικό, ώστε να προκύψει μία ιδιαίτερη σύνθεση της οποίας τα ίχνη είναι σκορπισμένα στην Πελοπόννησο, από την Ύδρα ως την Κυπαρισσία. Παρόλα αυτά τα αστικά σπίτια δεν χάνουν ποτέ τη σύνδεση με τα παλιότερα "αγροτικά" τους πρότυπα τα οποία κάποτε διαδέχθηκαν. Τέλος δεν έπαψαν να χτίζονται και νεώτερες οικοδομές με το γνωστό τρόπο των Λαγκαδιανών μαστόρων, με τα τονισμένα γκωνάρια από διαφορετικού χρώματος πέτρες, ως τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας, πράγμα που συνέβαλε στην μορφολογική ενοποίηση της Κυνουρίας με την υπόλοιπη Αρκαδία.

ΥΠΟΔΟΜΕΣ - ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Το 1950 έγινε επέκταση της εγκατάστασης έτσι ώστε ο οικισμός να έχει ρεύμα από τις 1μ.μ. - 6π.μ. Τέλος το 1959-60 έχουμε εγκατάσταση υποσταθμών της ΔΕΗ με κατάλληλους μετασχηματιστές ανοικτού τύπου, πάνω σε κολώνες. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να έχουν όλα τα σπίτια ηλεκτρική εγκατάσταση (100%).

- * Η ΕΡΤ-1 καλύπτει τηλεοπτικά την περιοχή με τοπικό αναμεταδότη (Κ 10, 8W) τοποθετημένο στην στροφή των Τσιταλιών. Η λήψη θεωρείται ικανοποιητική.
- * Η ΕΡΤ-2 καλύπτει τηλεοπτικά την περιοχή με τον αναμεταδότη Διδύμου Αργολίδους. Η ποιότητα της λήψης είναι ανεκτή για τα περισσότερα σπίτια. Και όχι μόνο τα κρατικά κανάλια αλλά και τα ιδιωτικά λαμβάνονται απ'την συχνότητα των κεραιών.

Το σύνολο των σπιτιών του οικισμού, καθώς και οι περιοχές του Λάκκου και της Πλάκας, εξυπηρετούνται από δίκτυο ύδρευσης, πριν εξυπηρετούνταν από στέρνες. Η γεώτρηση καθώς και η εγκατάσταση του δικτύου άρχισε το 1961. Υδρεύονται από μία δεξαμενή χωρητικότητας 400 κ.μ. που βρίσκεται σε υψόμετρο 100μ. Από το υψόμετρο της δεξαμενής προκύπτει ότι η υδροστατική πίεση στις χαμηλότερα υδρευόμενες περιοχές (Λάκκος και Πλάκα) είναι μεγαλύτερη από την μέγιστη επιθυμητή (70μ.). Στην πραγματικότητα όμως τούτο δεν γίνεται αισθητό στους καταναλωτές λόγω του μεγάλου μήκους των αγωγών που παρεμβάλλονται κα της σημαντικής απώλειας φορτίου που προκύπτει. Η υδροληψία γίνεται από δύο γεωτρήσεις κοντά στον

οικισμό και με την βοήθεια αντλιοστασίων και μικρού μήκους καταθλιπτικών αγωγών, το νερό φθάνει μέχρι την δεξαμενή.

Σε γενικές γραμμές το δίκτυο βρίσκεται σε καλή κατάσταση, οι κύριοι αγωγοί του σχηματίζουν κλειστούς βρόγχους (κυκλοφοριακό σύστημα), και η δυναμικότητα των γεωτρήσεων υπερκαλύπτει την ζήτηση ακόμα και τους θερινούς μήνες της αιχμής. Το δίκτυο έχει κατασκευασθεί σταδιακά και σε ορισμένες περιοχές επεκτείνεται ακόμα. Έτσι η ηλικία των αγωγών ποικίλει από 25ετία ως εντελώς πρόσφατοι. Σοβαρή παράλειψη του δικτύου είναι η έλλειψη στομίων πυρόσβεσης (πυροσβεστικοί κρούνοι κοινώς), που είναι τελείως απαραίτητα, σε ένα οικισμό που η διέλευση πυροσβεστικής αντλίας (που προς το παρόν δεν υπάρχει) σε πολλά σημεία είναι αδύνατη. Στις πεδινές καλλιεργήσιμες εκτάσεις, τόσο ο Δήμος όσο και οι ιδιώτες μετά το 1970 έχουν ανοίξει φρεάτια και γεωτρήσεις απ'όπου αντλείται νερό για άρδευση.

Ο οικισμός δεν έχει πλήρες δίκτυο ομβρίων, πλην τριών αγωγών μικρού μήκους που εκβάλουν στον Δαφνώνα. Ορισμένα φυσικά ρέματα και ο ποταμός Δαφνώνας, που διασχίζει κατά μήκος τον οικισμό, αποτελούν τους αποδέκτες των ομβρίων υδάτων. Η εδαφική διαμόρφωση του οικισμού, το έδαφος έχει κλίσεις προς βορρά και νότο, διευκολύνει την απορροή των ομβρίων και το Λεωνίδιο δεν αντιμετωπίζει πρόβλημα πλημμυρών ή απορροή ομβρίων. Η απορροή των ομβρίων γίνεται δυσκολότερα στο πεδινό τμήμα και ειδικότερα κοντά στη θάλασσα. Δίπλα από τον επαρχιακό δρόμο Λεωνιδίου - Αστρους υπάρχει ανοιχτή τάφρος μήκους 400μ. περίπου που συλλέγει τα νερά που απορρέουν από την βόρεια ορεινή περιοχή.

Η τάφος εκβάλλει σε ελώδη περιοχή που εκτείνεται από την θάλασσα μέχρι και 500μ. εσωτερικά την εποχή των βροχών και καταλαμβάνει έκταση 60 στρεμμάτων περίπου.

Άλλη ανοικτή τάφος υπάρχει κατά μήκος της οδού προς Πλάκα, που και εκεί εμφανίζεται εποχιακό έλος. Επίσης ελώδης περιοχή εμφανίζεται στην εκβολή του Δαφνώνα, ενώ η κοίτη του ποταμού από την θάλασσα μέχρι μήκος 1.500μ. δεν είναι διευθετημένη με αποτέλεσμα να εμφανίζονται περιοδικές πλημμύρες.

Το Λεωνίδιο δεν διαθέτει δίκτυο ακαθάρτων. Η συλλογή των οικιακών λυμάτων γίνεται σε απορροφητικούς βόθρους, απ' όπου το μεγαλύτερο ποσοστό διηθείται στο έδαφος. Βιοτεχνικά λύματα δεν υπάρχουν πλην εκείνων που προέρχονται από το Δημοτικό σφαγείο και το Ελαιοτριβείο που και αυτά αποχετεύονται σε βόθρους. Μέχρι σήμερα δεν έχουν επισημανθεί εμφανή προβλήματα ρύπανσης. Πιθανολογείται ότι δεν υπάρχει μέχρι κάποιο βαθμό μόλυνση του υπόγειου υδροφόρου ορίζοντα από τις διηθήσεις των λυμάτων και τούτο πρέπει να προσεχθεί ιδιαίτερα αφού οι καλλιέργειες αρδεύονται με νερά που αντλούνται από τον υπόγειο ορίζοντα. Εκεί που η ρύπανση είναι βέβαιη, αν και πάλι προς το παρόν δεν είναι εμφανής, είναι στην περιοχή της Πλάκας και του Λάκκου. Εδώ το έδαφος είναι πολύ διαπερατό και οι απορροφητικοί βόθροι πολύ κοντά στη θάλασσα, ώστε η εκβολή των λυμάτων στη θάλασσα να γίνεται ταχύτατα και να μην υπάρχει χρόνος για κάποια φυσική διεργασία αυτοκαθαρισμού τους. Τα απορρίμματα συλλέγονται με δημοτικά οχήματα και απορρίπτονται επιφανειακά σε απόκρυμνη περιοχή, στο δρόμο Λεωνιδίου - Κοσμά και σε απόσταση 4 χλμ. από το Λεωνίδιο. Αν και ο χώρος απόρριψης βρίσκεται σε επαφή με την επαρχιακή οδό, είναι ορατός από πολύ μικρό τμήμα της. Επίσης σε

κάποια απόσταση από τον χώρο δημιουργείται κακοσμία και κατά τις βροχοπτώσεις τα απορρέοντα νερά ρύπους προς τον χείμαρο ο οποίος εκβάλλει στον Δαφνώνα.

ΚΤΙΡΙΑΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ

Ο οικισμός του Λεωνιδίου διαθέτει συνολικά 2.000 σπίτια από τα οποία το 25% χρησιμοποιείται εποχιακά. Από τα 2.000 δηλαδή, τα 1.500 χρησιμοποιούνται όλο το χρόνο, ενώ τα 500 εποχιακά.

Μόνο κατά μήκος του κεντρικού δρόμου τα κτίρια συνδιάζουν κατοικία στον όροφο και εμπόριο στο ισόγειο, με μερικά σκόρπια βέβαια στις γειτονιές αλλά αυτά είναι ελάχιστα. Αρα μπορούμε να πούμε ότι όλα τα κτίρια στην ουσία είναι κατοικίες. Από τα 2.000 σπίτια τα 40 σπίτια κατοικούνται από αλλοδαπούς, τα 50-60 από μη μόνιμους κατοίκους (υπάλληλοι). Σπίτια έχουν νοικιάσει μόνο οι μη μόνιμοι κάτοικοι και ορισμένοι ξένοι, ο αριθμός αυτών των σπιτιών είναι περίπου 80.

Τα κτίρια που προορίζονται για άλλες χρήσεις είναι 17.

Ο οικισμός έχει:

- 1) Κέντρο Υγείας
- 2) ΟΤΕ
- 3) ΔΕΗ (που στον όροφο έχει κατοικία)
- 4) ΕΛΤΑ (που στον όροφο έχει κατοικία)
- 5) ΑΤΕ (που στον όροφο έχει κατοικία)
- 6) ΕΤΕ (που στον όροφο είχε την εφορία η οποία τώρα έχει καεί)
- 7) Δύο Δημοτικά σχολεία
- 8) Γυμνάσιο - Λύκειο
- 9) Παιδικό σταθμό

- 10) Ειρηνοδικείο
- 11) Κτηνιατρείο
- 12) Αστυνομικό τμήμα
- 13) Πνευματικό κέντρο (στον όροφο βιβλιοθήκη ενώ το ισόγειο στεγάζει το Δημαρχείο)
- 14) Δημοτικά σφαγεία
- 15) Δύο Ξενοδοχεία
- 16) Δημαρχείο μαζί με ρολοί που προϋπήρχε αλλά το γκρεμίσανε και κρατήσανε μόνο τον μηχανισμό.

Αρχικά όλα τα σπίτια χρησιμοποιούσαν τα ισόγεια για σταύλους και αποθήκες, ενώ τώρα τα έχουν μετατρέψει σε κατοικίσιμους χώρους, και έχουν μεταφέρει τους σταύλους και τις αποθήκες αλλού, είτε έξω από τον οικισμό είτε σε νέο κτίσμα στο ίδιο οικόπεδο.

Στον οικισμό το 3% των κτιρίων είναι τριόροφα, το 80% διώροφα και 17% μονώροφα από τα οποία ελάχιστα είναι παλιά. Τα περισσότερα είναι καινούργιες οικοδομές που έχουν βγάλει άδεια για δύο ορόφους, έχουν καταφέρει όμως να κτίσουν μόνο τον ένα.

Η οικοδομική δραστηριότητα ξεκινάει γύρω στα 1970 και όλα τα καινούργια κτίρια από εδώ και πέρα κτίζονται με καινούργια υλικά. Το μέγιστο ύψος των καινούργιων οικοδομών είναι μέχρι 3 όροφοι, αλλά και αυτά είναι λίγα μέχρι τώρα, τα περισσότερα έχουν δύο ορόφους.

Πριν από το 1930 στο Λεωνίδιο υπήρχαν 1.000 σπίτια παραδοσιακά. Από την δεκαετία του 30 ως το '65 είχαν κτιστεί 5 σπίτια καινούργια με σύγχρονα υλικά. Από τα σημερινά 1.000 περίπου παραδοσιακά σπίτια που έχουν διασωθεί 300 έχουν λίγο αλλοιωθεί από

προσθήκες τουαλέτας και κουζίνας. Έτσι έχουν μείνει περίπου 700 που είναι καθαρά παραδοσιακά. Στην πλειοψηφία τόσο τα παραδοσιακά όσο και τα καινούργια έχουν κεραμοσκεπές. Από τα παραδοσιακά, 300 έχουν αλλοιωθεί από προσθήκες με σύγχρονα υλικά (κουφώματα αλουμινίου, μπετόν, τούβλα).

Η οικονομική ευμάρια του '70-'80 χάλασε σε αρκετό βαθμό το παραδοσιακό χρώμα του Λεωνιδίου, ο οποίος άργησε να αναγνωριστεί σαν παραδοσιακός, αλλά το ότι αναγνωρίστηκε το 1977 (ύστερα από πρωτοβουλία του Στυλιανού Μερικάκη) δεν σημαίνει ότι και σήμερα δεν συνεχίζονται οι αλλοιώσεις. Γενικά η σημερινή κατάσταση των παραδοσιακών σπιτιών εξαρτάται κατά κύριο λόγο από τα εάν κατοικούνται ή όχι. Έτσι όσοι έχουν φύγει σε μεγάλα αστικά κέντρα έχουν εγκαταλείψει τα σπίτια τους τα οποία σιγά-σιγά ερειπώνονται. Το ίδιο παθαίνουν όσα κατοικούνται κατά μικρά χρονικά διαστήματα.

Από τα κατασκευασμένα με παραδοσιακά υλικά 300 περίπου βρίσκονται σε πολύ καλή κατάσταση, 300 περίπου σε ανεκτή, 60 ημιερειπωμένα και 40 ερείπια. Τα κτίρια που παρουσιάζουν μορφολογικά ενδιαφέροντα είναι περίπου 300. Αυτά στην πλειοψηφία είναι παλιά αρχοντικά και αυτά που παρουσιάζουν ενδιαφέρον με τις βοτσαλοστρωμένες, με σχέδια αυλές, τη ζωγραφική με φρέσκο που υπάρχει στα ταβάνια και στους τοίχους καθώς και τις καμάρες που έχουν όλα τα παραδοσιακά σπίτια στο ισόγειο.

Υπάρχει μεγάλη έλλειψη κτιρίων γι' αυτούς που ζητούν μόνιμη κατοικία και γι' αυτούς που ζητούν κτίρια για εμπορική χρήση. Για δεύτερη παραθεριστική κατοικία υπάρχει ζήτηση από αυτούς που έχουν εγκατασταθεί μόνιμα στην Αθήνα. Οι ξένοι ζητούν περισσότερο τα

παραδοσιακά, ενώ οι ντόπιοι και οι μετανάστες τα σύγχρονα. Και αυτό γιατί έχουν την πεποίθηση ότι, ό,τι καινούργιο είναι και καλύτερο, ενώ οι ξένοι ίσως λόγο καλύτερης καλλιέργειας γνωρίζουν την αξία του παλιού.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Κατά την αρχαιότητα η “Κυνουρία γη” ήταν μία χώρα που την διεκδικούσαν σε διάφορες εποχές οι Αρκάδες, οι Λάκωνες και οι Αργείοι. Οι Πρασιές είναι ο αρχαιότερος αναφερόμενος οικισμός και τοποθετείται στην πεδιάδα του σημερινού Λεωνιδίου, ενώ στη θέση της σημερινή Πλάκας υπήρχε το λιμάνι της. Στα Βόρεια της Πλάκας υπάρχει ένας λόφος όπου θεωρείται ότι υπήρξε η Ακρόπολη των Πρασιών, από τα σωζόμενα ερείπια αρχαίων τοίχων. Ο χώρος είναι κηρυγμένη αρχαιολογική περιοχή αν και οι αρχαιολόγοι δεν συμφωνούν για την θέση της ακρόπολης των Πρασιών. Η επικοινωνία της ενδοχώρας, δηλαδή του κάμπου του Λεωνιδίου και των εσωτερικών ορεινών περιοχών γινόταν μέσω του λιμανιού των Πρασιών. Το εμπόριο που γίνονταν μέσω της ενδοχώρας έφθανε ως τις Λακωνικές Γερόνθρες και την περιοχή της Σπάρτης. Λόγο της ναυτικής ισχύς των Πρασιών, συμμετείχε στην Αμφικτιωνία της Καλαβρίας, ενώ κατά την διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου καταστράφηκε δύο φορές από τους Αθηναίους, το λιμάνι.

Αγγεία και άλλα ευρήματα έχουν βρεθεί σε τάφρους των παραλιακών Πρασιών ενώ στο σημερινό Λεωνίδιο έχουν βρεθεί αρχαίοι τάφοι με μαρμάρινα ανάγλυφα. Στην θέση Κοτρώνι στην Βασκίνα βρέθηκαν δύο θολωτοί ελλειψοειδείς τάφοι. Στην χρονική περίοδο 328-900, πρώτη βυζαντινή περίοδο ελάχιστες πληροφορίες έχουμε για την περιοχή. Για πρώτη φορά όμως την εποχή αυτή η περιοχή άρχισε να αναφέρεται σαν “Τσακωνιά” και οι κάτοικοί της “Τσάκωνες”.

Η επαρχία της Κυνουρίας, αποτελεί το ανατολικό τμήμα του νομού Αρκαδιάς, από την οροσειρά του Πάρνωνα ως την παραλία και από τον

κάμπο του Αστρους προς Βορρά ως τη Μαδάρα στα νότια. Οι ορεινοί όγκοι που την περιβάλλουν εξ αρχής συνέβαλαν στη σχετική απομόνωση της περιοχής από την υπόλοιπη Πελοπόννησο. Παρόλες τις ιδιαιτερότητες όμως της Κυνουρίας, όπως είναι η μακραίωνη ιστορία των Τσακώνων και της τσακωνικής διαλέκτου, η περιοχή αυτή διατήρησε στενές οικονομικές και πολιτιστικές σχέσεις με το Μοριά, πράγμα που επηρέασε αποφασιστικά την τοπική αρχιτεκτονική.

Όταν ο William M. Leake κατέβηκε στον κάμπο τους Αστρους (1805), διέκρινε ομάδες από καλύβια που ανήκαν στους ορεινούς οικισμούς Αι-Γιάννης, Μελιγού, Κορακοβούνη και Πραστός. Τρία από αυτά τα συγκροτήματα αποτελούσαν τότε ήδη “μεγάλα χωριά” και ο Leake φιλοξενήθηκε από τον προεστό του Πραστού σε ένα τέτοιο χωριό, τον Αι-Ανδρέα. Αλλά οι Πρασιώτες δεν κατέφευγαν τον χειμώνα μόνο εκεί: Ο Leake πάλι αναφέρει ότι έμεναν στον Λενίδι (Λεωνίδι), κιόλας μία μικρή κωμόπολη ή στο Δηρό (Τυρό) και στα Μέλανα, δύο χωριά κοντά στο Λεωνίδι. Σύμφωνα πάντα με το Leake, ο Πραστός, η Καστάνιτσα και η Σίταινα μαζί με τους παράλιους “εξαρτώμενους” οικισμούς, δηλαδή Λενίδι, Μέλανα, Δηρό (Τυρό) και Αι-Ανδρέα αποτελούν την επαρχία της Τσακωνιάς.

Δεν ήταν μόνο ο βαρύς χειμώνας που έδιωχνε όμως τους κατοίκους προς τους παράλιους οικισμούς. Όπως διαπίστωσε ο Leake, η γεωργική παραγωγή με ελιές, καλαμπόκια και αμπέλια. Άρα τα καλύβια ήταν μία ακόμα περίπτωση της γνωστής στη Πελοπόννησο “διπλοκατοικίας”, όπου οι κάτοικοι έχουν μικτή απασχόληση. Το χειμώνα κατεβαίνουν με τα κοπάδια στα πεδικά, και παράλληλα καλλιεργούν τη γη μένοντας στα καλύβια (χειμαδιό), ενώ το καλοκαίρι, ανεβαίνουν αντίστοιχα στα ορεινά, στις βοσκές και μένουν στην κύρια κατοικία τους.

Με τη Β' Τουρκοκρατία βρισκόμαστε ήδη σε μία περίοδο οικιστικής ανάπτυξης. Ιδιαίτερα από το τελευταίο τέταρτο του 18ου αιώνα, παράλληλα με πολλές ορεινές ή προνομιακές κοινότητες στην Ελλάδα, ορισμένοι οικισμοί, κατόρθωσαν να αναπτύξουν εμπορική δραστηριότητα και να φτάσουν σε ένα ψηλό επίπεδο οικονομικής ακμής, που κάποια στιγμή, μεταφράστηκε σε μεγαλοπρεπείς οικοδομές. Μέσα στο 18ο αιώνα πρέπει να εμφανίστηκαν οι πρώτοι πεδινόι οικισμοί, και οι “σκάλες”, επίσης έχουμε πληροφορίες για δύο ομάδες χωριών, τα Κουνουποχώρια και τα Λυμποχώρια στο νότιο τμήμα της Κυνουρίας.

Οι αλλαγές της τύχης που πρόσεξε ο Λεακί είχαν πάντα προσωρινό χαρακτήρα. Ο Ιμπραήμ το 1825 έκαψε τον Πραστό, οπότε διακόπηκε η άνθησή του απότομα. Ανάλογη ήταν και η μοίρα της Κουνουπίδας. Οι κάτοικοι του Πραστού μετανάστευσαν ομαδικά και εγκαταστάθηκαν μόνιμα πια στο Λεωνίδι - σημερινή πρωτεύουσα της Κυνουρίας - από τα 1845, δίπλα στην εύφορη πεδιάδα. Από τότε αρχίζει το Λεωνίδι να μεγαλώνει σταθερά, αν και τα λαμπρότερα του κτίρια, ανήκουν στην προηγούμενη περίοδο. Με τις νέες συνθήκες, που επικράτησαν μετά την Απελευθέρωση, το Λεωνίδι απέκτησε ένα τυπικά αστικό χαρακτήρα, για να σβήσει και αυτό με την σειρά τους στις αρχές του 20ου αιώνα μαζί με πολλά επαρχιακά κέντρα.

Η βασική απασχόληση των κατοίκων πριν από το 1900 εξακολουθούσε να είναι η κτηνοτροφία. Το χειμώνα, κατέβαιναν στον κάμφο της Λακωνίας, αφήνοντας πίσω 2-3 φύλακες (κάπους). Το Πηγάδι περιλαμβάνει 70 καλύβια, σκόρπια σε μία έκταση 6 τ.χμ. μέσα σε αμπέλια και χωράφια. Παρόλο που ο ορεινός πληθυσμός συνεχώς αιμορραγούσε, στην κατοχή ο Κοσμάς ήταν ακόμα, ένα σημαντικό κέντρο: από εδώ ξεκίνησε η Αντίσταση στην Πελοπόννησο και γι' αυτό τον έκαψαν οι

Γερμανοί στις 30-01-1944. Σήμερα με την εντατική καλλιέργεια του κάμπου και με τους νέους δρόμους που ανοίχτηκαν, το Λεωνίδι απέκτησε νέα ενημερία.

Από πολεοδομικό σκοπιά, το σημερινό κέλυφος στην Κυνουρία παρουσιάζει τόση ποικιλία όση τουλάχιστον και η αρχιτεκτονική της. Γιατί εδώ συναντούσε όλους τους τύπους οργάνωσης που γνωρίζουμε γενικότερα στην ηπειρωτική Ελλάδα: τα φρουριακά μεμονωμένα και πολιόροφα κτίσματα, τα ελεύθερα μέσα σε αυλές - κήπους με ψηλό μαντρότοιχο, τα συνδεδεμένα σε σειρές με μέτωπο στο δρόμο και τα “αραιοκτισμένα” αγροτικά, χωρία όριο ανάμεσα σε ιδιωτικό και δημόσιο χώρο. Καθώς μάλιστα οι οικισμοί περνούν από διάφορες φάσεις οικονομικής οργάνωσης, συχνά συνυπάρχουν δείγματα κάθε κατηγορίας στον καθένα τους. Ανάλογα στο Λεωνίδι, τα “αστικά” δείγματα της εμπορικής ακμής τους 19ου αιώνα μοιράζονται το χώρο με τα “αγροτικά” των παραδοσιακών γεωργών - βοσκών, που επιζούν στο περιθώριο της σημερινής ανάπτυξης.

ΤΟΠΙΚΟ ΧΡΩΜΑ ΚΑΙ ΓΡΑΦΙΚΟΤΗΤΑ

“ΑΓΙΕ ΛΥΔΙ”, είναι στην τσακωνική διάλεκτο το όνομα του Λεωνιδίου, και προέρχεται από το ομώνυμο εκκλησάκι του Αγίου Λεωνίδα, στην παραλία της Πλάκας, το οποίο αναφέρεται σε χρυσόβουλο του Ανδρονίκου Παλαιολόγου, από 1290. Εκεί όπου είναι χτισμένη σήμερα η πόλη, υπήρχε από τον 16ο αιώνα, οικισμός όπου παραχείμαζαν οι κάτοικοι του Πραστού, πρωτεύουσας της Τσακωνιάς. Μετά την πυρπόλυση τους Πραστού από τον Ιμπραήμ, οι κάτοικοί του εγκαταστάθηκαν μόνιμα στον χειμερινό οικισμό τους, θέτοντας τον πυρήνα της σημερινής πόλης.

Πρωτεύουσα της επαρχίας Κυνουρίας σήμερα η γραφική πόλη, αποτελεί το κέντρο δεκαοκτώ κοινοτήτων, και έχει Τράπεζα, Εφορία, Ταμείο, Ειρηνοδικείο, Οικοκυρική σχολή, Γυμνάσιο, τρία Δημοτικά, Νηπιαγωγείο, Παιδικό Σταθμό, Ινστιτούτα ξένω γλωσσών. Περίφημος είναι ο κάμπος που την περιβάλλει. Δώδεκα χιλιάδες στρέμματα καλύπτουν οι κήποι με τα οπωροφόρα δέντρα, τα λαχανικά - ονομαστές είναι οι τσακωνικές μελιτζάνες και τα μαρούλια - και οι ελαιώνες. Οι κάτοικοι ασχολούνται με την κηπευτική και λίγοι ταξιδεύουν στις θάλασσες ή βρίσκονται μετανάστες στην Αυστραλία. Είναι φανερό, ότι ο τόπος “ανθεί”. Εύφορη η γη, ποτίζεται με νερό, που βγαίνει στην επιφάνεια, με γεωτρήσεις, από βάθος 50 έως 60 μέτρων.

Από τις λίγες ελληνικές πόλεις που διατηρούν τον χαρακτήρα τους, το Λεωνίδιο, εντυπωσιάζει τον επισκέπτη. Στα σπίτια του, με το τσακωνικό χρώμα, διακρίνει κανείς αρκετά στοιχεία της αρχιτεκτονικής των σπετσιώτικων σπιτιών. Δίπατα τα περισσότερα, έχουν μεγάλα παράθυρα, χαγιάτι, πλακόστρωτες αυλές, και πολύ ωραίες αυλόπορτες,

χαρακτηριστικές των πλούσιων αστικών σπιτιών. Είναι φανερό, ότι ο τόπος διατηρεί στενούς δεσμούς με το παρελθόν. Η τσακωνική διάλεκτος με το δωρικό της ιδιώμα, που ομιλείται στο Λεωνίδιο, είναι η αρχαιότερα ομιλουμένη σήμερα ελληνική διάλεκτος!

Ομως, αυτό δεν σημαίνει, ότι η πόλη έχει εξασφαλίσει την άμυνά της, στον κακώς νοούμενο “μοντερνισμό”. Οπως μας είπε ο δήμαρχός της κ. Στυλιανός Μερικάκης, το Λεωνίδιο βρίσκεται στην αρχή της παρακμής της. Το χρώμα του αλλοιώνεται, σιγά-σιγά, από άγνοια ή από οικονομική σκοπιμότητα, ενώ η αξιοποίηση και η ανοικοδόμηση της περιοχής είναι αδύνατη, γιατί ισχύει ακόμα το πολεοδομικό σχέδιο του 1925, το οποίο συνέταξε κάποιος αξιωματικός τους Μηχανικού τότε. Ο Δήμος ζητάει επίμονα την τροποποίηση του ρυμοτομικού σχεδίου, γιατί “είναι πεπελαιωμένο, δεν προσαρμόζεται στην υπάρχουσα παραδοσιακή ρυμοτομία και καταστρέφει τον ιδιαίζοντα αρχιτεκτονικό χαρακτήρα”. Οι αρμόδιοι ας προσέξουν το θέμα, όσο υπάρχει ακόμα καιρός. Το Λεωνίδιο βρίσκεται, πράγματι, στην αρχή της καταστροφής του.

ΤΥΡΟΣ

Βόρεια από τις Πρασιές (20 χλμ. περίπου) βρίσκεται η περιοχή του Τυρού με το ωραιότατο λιμάνι και την ακρόπολη του, όπου σώζεται ακόμα τμήμα του αρχαίου τείχους.

Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΤΟΥ ΤΥΡΟΥ

Μεταξύ του Τυρού και βόρεια των Μελάνων βρίσκεται η ακρόπολη του Τυρού, επάνω σε χερσοειδές μικρό απρόσιτο ακρωτήριο, με άποψη κυρίως προς την σημερινή Παραλία Τυρού και τον μεσόγειο Τυρό. Σήμερα ο λόφος της ακροπόλεως της αρχαίας πόλεως τους Τυρού ονομάζεται “Κάστρο” από του ντόπιους.

ΛΙΜΕΝΕΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΛΙΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

Η ύπαρξη πόλεων με τις ισχυρές ακροπόλεις τους στην παραλία του Αργολικού Κόλπου και στο χώρο της Πρασιατικής Χώρας, προϋποθέτει θαλασσινή και ναυτική ζωή. Και, άρα η παρουσία λιμανιών στις παράλιες αυτές πολιτείες ήταν απαραίτητη. Η παράλια περιοχή του Πρασιατικού χώρου απλωνόταν, όπως γράψαμε, από την Πολίχνη μέχρι βορειότερα από τον Τυρό. Και στο χώρο αυτό υπήρχαν, όπως και σήμερα, λίγα φυσικά λιμανάκια, όπως το λιμανάκι της Πολύχνης (Πουλίθρων), χωρίς εξαιρετική σημασία, το λιμάνι των Πρασιών-Βρασιών, το λιμάνι του Τυρού και μερικά μικρότερα (Σαμπατικής, Πραγματευτής, Σαπουνακέϊκων, Φωκιανού κλπ.)

ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΩΝ ΠΡΑΣΙΩΝ

Το σπουδαίο τούτο λιμάνι της Πρασιατικής Χώρας, επάνω στο οποίο θα στηρίχθηκε η ναυτική και οικονομική δύναμη του Κράτους των Πρασιέων, βρισκόταν μπροστά στην κεντρική τους πολιτεία. Η πόλη των Πρασιών (ή Βρασιών, με την λογοπαικτική διάθεση, αλλά και την θρησκευτικότητα των κατοίκων της) εκμεταλλεύθηκε το φυσικό λιμάνι της. Και το κατέστησε μεγάλο εμπορικό σταθμό και προς τα μεσόγεια, αλλά και προς τις διάφορες θάλασσες.

Το λιμάνι των Πρασιών προς τα μεσόγεια εξασφάλιζε πρώτα-πρώτα την Πρασιατική ενδοχώρα από τρόφιμα και διάφορα άλλα είδη. Κι' απ' αυτό εμπορεύονταν όλα τα τότε υπάρχοντα χρήσιμα προϊόντα προς τις άλλες μεσογειακές κυνουριακές πολιτείες (Μαριό, Σελινούντα, Γλυπία) και προς τις λακωνικές Γερόνθρες και την περιοχή της Σπάρτης ακόμα. Εξ άλλου, από τη θάλασσα εμπορεύονταν προς τις απέναντι αργολικές παραλίες, τις νότιες λακωνικές και τις νησιωτικές αυτές, μέχρι κι αυτή τη Ρόδο και Κρήτη.

Με την άγνωστη τώρα σ' εμάς ναυτική ισχύ των Πρασιέων, έγινε δυνατή η συμμετοχή των Πρασιών στην Αμφικτυονία της Καλαυρίας. Και την δύναμη του λιμανιού των Πρασιέων, προς όφελος των Σπαρτιατών, αναγνωρίζοντας οι Αθηναίοι, το κατέστρεψαν δύο φορές. Το αρχαίο λιμάνι των Πρασιών βρισκόταν τότε, όχι όπου το σημερινό με την προβλήτα του, αλλά πιο μέσα, στο χώρο των σημερινών λουτρών, με την βαθιά θάλασσα, όπου διακρινόταν άλλοτε το κατεστραμμένο τμήμα του λιμανιού με την αποβάθρα του και οι λαξευμένες στο βράχο βαθμίδες.

Ο σημερινός λιμενοβραχίονας δεν υπήρχε τότε. Αλλ' όπως γράφει ο Πausanias: “Στις Βρασιές υπάρχει μικρό ακρωτήριο, που προχωρεί ομαλά προς τη θάλασσα και σ' αυτό έχουν στηθεί χαλκοί ανδριάντες κλπ.”. Διότι, εδώ, σ' αυτό το λιμάνι των Πρασιών, έγινε η μυθολογούμενη “έμβαση” του βρέφους θεού Διονύσου, που δημιούργησε και την μετονομασία των Πρασιών σε Βρασιές. Το “μικρό ακρωτήριο” σχηματιζόταν από την προέκταση του βραχίονα του λόφου, ίσως μόνο μέχρι τα σημερινά οικήματα της παραλίας. Γιατί είναι γνωστό πως, δίπλα απ' αυτά και στην αρχή του δημόσιου σημερινού αυτοκινητόδρομου Πλάκας-Λεωνιδίου (δηλ. βόρεια του σημερινού λιμανιού), υπήρχε κι' άλλο τμήμα του αρχαίου λιμανιού (με σιδερένιους κρίκους στην βάση του βράχου, για να δένουν τα πλοιάρια) και που καταχώθηκε από τον γειτονικό ποταμό Δαφνώνα (Σελινούντα).

ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΣΑΚΩΝΙΚΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ

Παρά την έλλειψη πηγών, για την αρχική εμφάνιση των περισσότερων Τσακωνικών οικισμών, μπορούμε με πεποίθηση να υποστηρίξουμε, ότι ήδη από τα βυζαντινά χρόνια (και μάλιστα της δεύτερης περιόδου) θα εμφανίσθηκαν τα νεώτερα Τσακωνικά χωριά. Μέσα στους αιώνες που πέρασαν από τ' αρχαία χρόνια, και ενώ χάνουμε τα ίχνη των παλιών οικισμών, η διαβίωση επάνω στον Πάρνωνα ουδέποτε διακόπηκε. Και οι παλιοί κάτοικοι του τόπου απλώς θα διαμόρφωσαν νέους οικισμούς, παρά τις ξενικές επιδρομές από τη στεριά και ίσως και τις συνηθιζόμενες κουρσάρικες επιθέσεις από τη θάλασσα. Τα κυρίως τσακωνικά χωριά, που μας ενδιαφέρουν (γιατί, όπως θα δούμε, είναι άγνωστη η κατά καιρούς έκταση του τσακωνικού χώρου) διαμορφώθηκαν ως εξής: Ο Οριόντας (οι αρχαίοι Ορειοί ή Ορειοί), ο Πραστός (το “προάστειο” του Οριόντα), η Καστάνιτσα και η Σίταινα, ενώ το Λεωνίδιο και οι μικρές άλλες παράλιες οικήσεις θα ήταν “Σκάλες” θαλάσσιας επικοινωνίας.

ΠΡΟΑΣΤΕΙΟΝ (= ΠΡΑΣΤΟΣ)

Επάνω στο οροπέδιο της λεγόμενης “Παλιόχωρας” (που πολύ αργότερα θα πήρε και αυτής αυτό το όνομα, μετά την καταστροφή, ίσως, και άλλων εκεί οικισμών), μέσα στα βυζαντινά χρόνια άρχισε να διαμορφώνεται ένα δεύτερο χωριό, σαν “προάστειο” του προηγούμενου. Και, πράγματι, με το όνομα “Προάστειον” το βρίσκουμε σε μεταγενέστερα χρόνια, για να εξελιχθεί ύστερα στην ονομασία “Πραστός” και να αποτελέσει, κάποτε, την πρωτεύουσα πόλη του τσακωνικού χώρου.

ΑΓΙΟΣ ΛΕΩΝΙΔΗΣ (= ΛΕΩΝΙΔΙΟΝ)

Ο συνοικισμός του Λεωνιδίου (ή μάλλον του Αγίου Λεωνίδα) θα υπήρχε στην παραλία των Πρασιών, μέσα στα ίδια βυζαντινά χρόνια. Και τον βρίσκουμε και σε επόμενα χρόνια με διάφορα ονόματα. Αγνοούμε, όμως, ποιά χρονολογία θα ιδρύθηκε το σημερινό Λεωνίδιο (στην τωρινή του θέση, που απέχει τουλάχιστον μισή ώρα από την παλιά και παραλιακή).

ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ "ΛΕΩΝΙΔΙΟΥ"

Μέσα στις παλαιότερες ετυμολογίες των λογίων του τόπου (όπου πλείστες παρερμηνείες έκαναν στα διάφορα τοπωνύμια), και γύρω από το όνομα της πόλεως του "Λεωνιδίου" υπήρξαν διάφορες απόψεις. Είναι ανάγκη, λοιπόν, να δούμε και το ετυμολογικό τούτο ζήτημα, (από ιστορική πλευράς περισσότερο), για να βρούμε που βρίσκεται η αλήθεια:

ΑΓΙΟΣ ΛΕΩΝΙΔΑΣ = "ΛΕΩΝΙΔΙΟΝ"

Η πρώτη άποψη, που γράφτηκε σε παλαιότερα χρόνια, ήταν πως το: "Λεωνίδιον ονομάσθηκε κατά συκοπή άγιο Λήδι - Λεωνίδιον, εκ του ναού του Αγίου Λεωνίδα.

"ΛΕΩΝΙΔΕΙΟΝ" (ΑΠΟ ΤΟΝ ΛΕΩΝΙΔΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ)

Άλλη άποψη ήταν, πως το Λεωνίδιο πήρε το όνομά του από τον βασιλιά Λεωνίδα της Σπάρτης και άρα θα έπρεπε να γράφεται "Λεωνίδειον". Αυτήν παρουσιάζει ο ανωτέρω αναφερόμενος Μιχαήλ Αντ. Λεκός και γράφει: "Επεκράτησεν η γραφή Λεωνίδιον, αλλά νομίζω

ότι είναι ορθότερα η γραφή Λεωνίδειον, ήτοι το δει με ει και όχι με ι, διότι είναι παράγωγον του ονόματος Λεωνίδα και όχι υποκοριστικόν”. Παραγνωρίζει, όμως, ο Μ. Α. Λεκός, πως ένα μνημείο της Ολυμπίας, που προήλθε από κάποιον Λεωνίδα, ονομαζόταν “Λεωνίδαιον”. Και, ύστερα, ποια “ιδιαίτερη” σχέση μπορούσε να έχει η απομονωμένη εκείνη άκρη της Κυνουρίας γης, η πλησίον του Αργολικού Κόλπου, με τον βασιλιά της Σπάρτης.

Το πόσο, όμως, θεωρήθηκε βάσιμη κάποτε η άποψη αυτή, αποδεικνύεται από το ότι και η παλαιά Κοινότης Λεωνιδίου, και σήμερα, νομίζω, ο Δήμος Λεωνιδίου, είχαν και έχουν στην σφραγίδα τους απεικόνιση της μορφής του αρχαίου Λεωνίδα της Σπάρτης...!

ΒΩΜΟΣ ΛΕΩΝΙΔΑ - ΝΑΟΣ ΑΓΙΟΥ ΛΕΩΝΙΔΑ = ΛΕΩΝΙΔΙΟΝ

Ο μακαρίτης δικηγόρος Θεόδ. Σαρρής, στα 1952 γράφει: “Η παράδοση λέει ότι ο Λεωνίδας ο Σπαρτιάτης έλαβε με αυτό για την υπεράσπιση των Θερμοπυλών εκτός των 300 Σπαρτιατών και άλλους περιοίκους και Αρκάδες και ότι πριν αναχωρήσουν έστησαν Βωμό του Λεωνίδα, στο μέρος όπου βρίσκεται σήμερα ο Ναός του Αγίου Λεωνίδα. Διότι, όταν οι Τσάκωνες αργά εκχριστιανίσθηκαν, στο μέρος αυτό έκτισαν τον Ναόν του Αγίου Λεωνίδα και ονόμασαν και τον συνοικισμό τους “Αγιον Λεωνίδαν”, όπως ο Άγιος Κοσμάς, ο Άγιος Βασίλειος κλπ. και με την πάροδο του χρόνου, ενώ στην καθαρεύουσα έμεινε μόνο Λεωνίδιο, στην Τσακωνική εξακολούθησε να λέγεται Αγιε Λύδι, μέχρι σήμερα.

Την παράδοση ως “πόλη του Λεωνίδα” εξακολουθεί να παραδέχεται το Λεωνίδιο, διότι και σαν Κοινότητα και σαν Δήμος στην

σφραγίδα του έχει ως έμβλημα την κεφαλή του Λεωνίδα του Σπαρτιάτου και όχι του Αγίου Λεωνίδα.

ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ Η ΟΡΘΗ ΜΟΡΦΗ

Υστερα από τις τόσες απόψεις που παρουσιάσθηκαν, πρέπει να κρίνουμε, ποια είναι η πιο σωστή, η πιο ορθή, η πιο αποδεδειγμένη και μάλιστα με σταθερά επιχειρήματα, ώστε να λυθεί μια για πάντα το πρόβλημα για την ονομασία της πόλεως του Λεωνιδίου.

Το Λεωνίδιο, κατά τη γνώμη μας, ονομάστηκε από τον Άγιο Λεωνίδα, του οποίου τον ναό έχουν χτίσει οι Λεωνιδείς από εκατοντάδες χρόνια στην παραλία τους και ακούγεται ορισμένα στα 1293 μ.Χ.. Και από τον Άγιο Λεωνίδα πήρε το όνομα και ο πρώτος συνοικισμός του Λεωνιδίου, όπως από τους αγίους Αναργύρους, και μάλιστα τον άγιο Κοσμά, πήρε το όνομα το χωριό Κοσμάς, και τόσα άλλα χωριά της Κυνουρίας πήραν τα γνωστά αγιώνυμα ονόματά τους (Άγιος Ανδreas, Άγιος Βασίλειος, Άγιος Γεώργιος, Άγιος Ιωάννης, Άγιος Νικόλαος, Άγιος Παντελεήμων και Άγιος Πέτρος).

Την άποψη μας αυτή την παρουσιάσαμε ήδη από τα 1952 και την επαναλάβαμε στα 1956. Κί'αποτέλεσμα τούτου είναι ότι σιγά-σιγά επανερχόμαστε στην α' άποψη, αφού και ο Δήμαρχος της πόλεως αναγνώρισε την ετυμολογία αυτή και οι κάτοικοι της πόλεως επανέφεραν την απόδοση τιμής στον πολιούχο τους, με την επανασύσταση του πανηγυριού της 16ης Απριλίου επετείου του ονόματος του Αγίου Λεωνίδα.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΛΕΩΝΙΔΙΟΥ (1467)

Τρία χρόνια αργότερα (στα 1467) γνωρίζουμε, πως η περιοχή της Τσακωνιάς, δεν βρίσκεται ακόμα στα χέρια των Τούρκων. Από άλλη πηγή

έχουμε μακρύ κατάλογο Κάστρων και Πολιτειών, που έπεσαν στα 1467 στα χέρια των Τούρκων, πόσα έμειναν στους Βενετσάνους και πόσα είναι κατεστραμμένα. Και από αυτό τον κατάλογο σημειώνουμε μόνο εδώ το κατεστραμμένο “Ales Linidi”, που βέβαια είναι το Λεωνίδιο της Τσακωνιάς (Ales Linidi = Άγιος Λεωνίδης). Δεν σημειώνεται όμως, αν στα 1467 έπεσε και το κατεστραμμένο Λεωνίδιο και η Τσακωνιά στα χέρια των Τούρκων, η αν εξακολούθησαν οι κάτοικοι του τόπου, με τη βοήθεια των Βενετσάνων την αντίστασή τους εναντίον της Οθωμανικής εξαπλώσεως. Γεγονός, όμως, είναι ότι ενώ το Άργος είχε πέσει στα χέρια των Τούρκων, το Ναύπλιο και η Μονεμβασιά μόλις στα 1540 παραδόθηκαν από τους Βενετσάνους με συνθήκη. Ίσως, λοιπόν, και η επικίνδυνη και κρημνώδης απέναντι του Ναυπλίου κυνουριακή παραλία του Αργολικού να βρισκόταν σε βενετσιάνικη κυριαρχία:

Η ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΤΣΑΚΩΝΙΑ ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

Μετά την κατάκτηση της Τσακωνιάς από τους Τούρκους στα 1540, αρχίζει η περίοδος μισ σκληρής σκλαβιάς μέχρι τα 1685, οπότε ο Μοριάς κυριεύθηκε από τους Βενετσάνους. Στην περίοδο αυτή (1540-1685) είναι δυνατό να παρακολουθήσουμε λίγο την ζωή των κατοίκων της Τσακωνιάς, καθώς και την θρησκευτική ζωή και την ιστορία της Επισκοπής Ρέοντος του Πραστού.

ΤΑ ΝΕΩΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΣΑΚΩΝΙΑΣ

Ύστερα από την ευνοϊκή εξέλιξη της επαναστάσεως του Ελληνισμού, το Νεοελληνικό Κράτος άρχισε την οργάνωσή του, ανεξάρτητο και ελεύθερο πια, και επιδόθηκε στην ανοικοδόμηση των ερειπίων και στην πολιτιστική του εξέλιξη. Η περιοχή της Τσακωνιάς, αδιάσπαστο μέρος του άλλου ελληνισμού, ακολούθησε και ακολουθεί τον

δρόμο της προόδου και χρόνο με τον χρόνο παρουσιάζεται πιο νοικοκυρεμένη και πολιτισμένη.

Αυτοκινητόδρομοι συνέδεσαν όλα τα χωριά της, και ακόμα και μερικούς μικρούς συνοικισμούς, τα λιμάνια της Τσακωνιάς εξελίχθηκαν σε τουριστικά κέντρα (και το μεγάλο λιμάνι του Λεωνιδίου έχει θαλάσσια επικοινωνία με μεγάλα καράβια), ο φωτισμός απλώθηκε στα περισσότερα χωριά και η ύδρευση αποτελεί πια πραγματικότητα.

Στα επόμενα τελευταία τμήματα του κεφαλαίου αυτού, θα δώσουμε σε αδρές γραμμές την εξέλιξη των διοικητικών, εκκλησιαστικών, σχολικών και συλλογικών θεσμών της Τσακωνιάς (για τη σχετική κατατόπιση του αναγνώστη μας επί των γεγονότων των νεώτερων χρόνων).

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ

Μέχρι το έτος 1833, η περιοχή της Τσακωνιάς περιλαμβανόταν στην Επαρχία Αγίου Πέτρου (η οποία σε μία περίοδο λεγόταν “Επαρχία Αγίου Πέτρου και Πραστού”). Από τα 1833 η Τσακωνιά μπήκε στην νεοσύστατη “Επαρχία Κυνουρίας” και μάλιστα έγινε πρωτεύουσα της Κυνουρίας ο Πραστός. Αλλά, λόγω των δυσκολιών επικοινωνίας με την πρωτεύουσα αυτή, η έδρα της Επαρχίας μετατέθηκε στο Αστρος.

Στα 1834, όμως, νέα αλλαγή έγινε, και μέρος της περιοχής της Τσακωνιάς αποδίδεται στη Λακωνία (δηλ. ο Πραστός και ο Άγιος Ανδρέας, καθώς και όλη η κάτω Τσακωνιά), αλλά η Καστάνιτσα και η Σίταινα υπάγονται στην Επαρχία Κυνουρίας, (ενώ άλλοτε πήγαιναν στην Επαρχία Μιστρά ή Λακεδαίμονος).

Κατά το έτος 1835 έγινε σύσταση μιας “Επαρχίας Πρασιών” (ή “Πραστού”) που υπαγόταν στο Νομό Λακωνίας και περιλάμβανε όλη την Τσακωνιά και την νότια Κυνουρία, (ενώ η Καστάνιτσα και η Σίταινα έμεινε στην Επαρχία Κυνουρίας). Και στα 1836 ολόκληρη αυτή η “Επαρχία Πρασιών” μπήκε στην Επαρχία Κυνουρίας, με πρωτεύουσα τον Αγιο Πέτρο και ύστερα το Αστρος (και κάποτε θερινή τον Αγιο Πέτρο και χειμερινή το Αστρος).

Από το 1845, η πρωτεύουσα της Επαρχίας Κυνουρίας μετατέθηκε στο Λεωνίδιο (και εκεί παρέμεινε οριστικά από τότε). Εν τω μεταξύ από τα 1834 διαμορφώθηκαν οι δήμοι, και η Τσακωνιά απέκτησε τους δήμους Σιταίνης (με πρωτεύουσα την Καστάνιτσα), Βρασιών (με πρωτεύουσα τον Αγιο Ανδρέα) και Λιμναίου (με πρωτεύουσα το Λεωνίδιο), ενώ στα 1840 είχε τους δήμους Βρασιών (με χειμερινή έδρα τον Αγιο Ανδρέα και θερινή τον Πραστό) και Λιμναίου (με έδρα το Λεωνίδιο).

Από τα 1912, καταργήθηκαν οι δήμοι και αναγνωρίστηκαν Κοινότητες, οι οποίες τελικά διαμορφώθηκαν, (για την Τσακωνιά που ενδιαφέρει), ως εξής:

ΛΕΩΝΙΔΙΟ: Αναγνωρίστηκε τελικά σαν δήμος (αφού είναι η πρωτεύουσα της Επαρχία Κυνουρίας). Σύμφωνα με τις διάφορες απογραφές είχε τους επόμενους αριθμούς κατοίκων στα μεταπελευθερωτικά χρόνια: 4139 (στα 1851, ενώ ο Δήμος Λιμναίου 5250 κατοίκους) 3296 (στα 1907, ενώ ο Δήμος Λιμναίου 5137 κατοίκους) 3186 (στα 1920), 3207 (στα 1928), 3452 (στα 1940), 3356 (στα 1951) και 3317 (στα 1961).

ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ: 528 (στα 1851), 451 (1861), 462 (1896), 476 (1907), 1256 (1920), 762 (1928), 646 (1940), 1057 (1951), 1165 (1961).

ΚΑΣΤΑΝΙΤΣΑ: 756 (στα 1851), μηδέν (1861), 572 (1896), 237 (1907), 620 (1920), 858 (1928), 795 (1940), 656 (1951), 592 (1961)

ΠΕΡΑ ΜΕΛΑΝΑ: 422 (στα 1851), 476 (1861), 383 (1896), 382 (1907), 422 (1920), 425 (1928), 486 (1940), 473 (1951), 440 (1961).

ΠΡΑΓΜΑΤΕΥΤΗ: 500 (στα 1896), 381 (1907), 388 (1920), 408 (1928), 458 (1940), 480 (1951), 409 (1961).

ΠΡΑΣΤΟΣ: 463 (στα 1851), 526 (1861), 645 (1896), 638 (1907), 809 (1920), 704 (1928), 926 (1940), 659 (1951), 684 (1961).

ΣΑΠΟΥΝΑΚΕΙΚΑ: 341 (στα 1896), 411 (1907), 442 (1920), 491 (1928), 621 (1940), 672 (1951), και 627 (1961).

ΣΙΤΑΙΝΑ: 455 (στα 1851), 306 (1861), 407 (1896), 247 (1907), 194 (1920), 243 (1928), 243 (1940), 272 (1951) και 228 (1961)

ΤΥΡΟΣ: 648 (στα 1851), 638 (1861), 712 (1896), 667 (1907), 709 (1920), 815 (1928), 956 (1940), 923 (1951) και 1066 (1961).

Σημειώνουμε, ακόμα, πως στο Δήμο Λεωνιδίου υπάγονται σήμερα η Βασκίνα, ο Λάκκος, η Μονή Καρυάς και η Πλάκα (με 20 κατοίκους κατά την Απογραφή του 1961). Στην κοινότητα Πραγματευτής το Λιβάδι με 40 και η Σαμπατική με 42. Στην Κοινότητα Πραστού ο Άγιος Παντελεήμων ή Φούσκα με 162 (εσχάτων έγινε ιδιαίτερη Κοινότητα) και η Μονή Ορθοκωστάς με 3. Στην Κοινότητα Σαπουνακέϊκων ή Παραλία με 210. Και στην Κοινότητα Τυρού η Μονή Καρυάς με 3, η Παλιόχωρα με 89 και η Παραλία Τυρού με 200 κατοίκους.

ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ

Η ΤΣΑΚΩΝΙΚΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ

Η περιοχή της παλαιάς Πρασιατικής Χώρα και της νεώτερης της Τσακωνιάς μεταξύ τους έχουν ένα μεγάλο συνδετικό κρίκο, που δεν τον έχει καμιά άλλη ελληνική χώρα. Και ο κρίκος αυτός, που συνδέει και την παλιά με την νέα Ελλάδα, είναι η ίδια γλώσσα, που διασώθηκε στον τσακωνικό χώρο, μέσα στους αιώνες που πέρασαν. Σήμερα, στην Ελλάδα, μόνο η “Τσακωνική Διάλεκτος” των λίγων εκείνων ορεινών χωριών του όρους Πάρνωνα, διατηρεί, ακόμα, την αρχαία ελληνική γραμματική και τους αρχαίους τύπους των λέξεων. Και προκαλεί την εύκολη να την εξηγήσεις περιέργεια το γεγονός, πως κατορθώθηκε αυτή η διάλεκτος της αρχαίας ελληνικής και δωρικής διαλέκτου ανάμεσα στο ελληνικό στοιχείο ενός Τμήματος της Πελοποννήσου.

ΠΟΥ ΜΙΛΙΕΤΑΙ Η ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ

Ακόμα πιο περίεργο είναι το γεγονός, ότι η Τσακωνική Διάλεκτος έχει δύο ιδιώματα (και μάλιστα σε χωριά πολύ γειτονικά μεταξύ τους) και αυτά είναι:

- α) Του Πραστού και Λεωνιδίου
- β) Της Καστάνιτσας και Σίταινας

Στα παλαιότερα χρόνια, όταν το Λεωνίδιο ήταν μικρός κυρίως ναυτικός και αγροτικός οικισμός και ο Πραστός ήταν η μεγάλη “χώρα” και η πρωτεύουσα της Τσακωνιάς, δίπλα στον Πραστό, τα δύο άλλα τσακωνικά χωριά, η Καστάνιτσα και η Σίταινα, διαμόρφωσαν το δεύτερο τσακωνικό ιδίωμα.

Η Τσακωνική Διάλεκτος μιλιέται σήμερα (όχι επίσημα τώρα, αλλά από τους γεροντότερους στο σπίτι τους ή στις δουλειές τους, με τους οικείους τους) στο Λεωνίδιο και στα άλλα τσακωνικά χωριά και στους ποιμενικούς και ναυτικούς οικισμούς (στα δεύτερα πιο ελευθεριώτερα). Και, ειδικότερα:

α) Το ιδίωμα Πραστού - Λεωνιδίου μιλιέται στο Λεωνίδιο (την σημερινή πρωτεύουσα της Κυνουρίας και Τσακωνιάς) (στην Τσακωνική διάλεκτο “Αγιελίδι”) και στα χωριά: Πραστός (τσακωνικά “ο Πραστέ”), Άγιος Ανδρέας (“ο Άγι Αντρία”), Τυρό (“ο Τερέ”), Πραγματευτή (“α Πραγματευτά”), Πέρα Μέλανα (“το Μέανε”), Σαπουνακέϊκα (“ο Σαπουνάτση”), καθώς και στους ορεινούς και ποιμενικούς οικισμούς: Βασκίνα (“α Βαστ’σίνα”), Παλιόχωρα (“α Παλιόχωρα”), Σοχά (“α Σοχά) και Φούσκα (“α Φούκα”) και στους ναυτικούς οικισμούς και στα λιμάνια των παραπάνω: Σαμπατική (“α Σαμπατιγιά”) λιμάνι της Πραγματευτής, Λιβάδι (“το Λιβάϊδι”) λιμάνι των Μελάνων, Παραλία Τυρού (“ο Γιαλέ του Τερέ”) λιμάνι του Τυρού και των Σαπουνακέϊκων και Πλάκα ή Νησί ή Λάκκος, λιμάνι της πόλεως του Λεωνιδίου.

β) Το ιδίωμα Καστάνιτσας - Σίταινας μιλιέται μόνο στα δύο ορεινά χωριά: Καστάνιτσα (“α Γαστένιτσα”) και Σίταινα (“α Σίκινα”).

ΕΙΝΑΙ ΕΠΙΒΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΔΩΡΙΚΗΣ

Επιγραμματικά εξέφερε από τα 1894 ήδη, την γνώμη του ο Alb. Thumb: “Ο Δωρισμός της Τσακωνικής έγινε κοινόν κτήμα της επιστήμης”. Σήμερα, γενικά, η γλωσσολογική επιστήμη θεωρεί την Τσακωνική Διάλεκτο, σαν επιβίωση της Αρχαίας Δωρικής, και μάλιστα σαν απλή παραφθορά της Δωρικής Νεολακωνικής Διαλέκτου.

Η Διάλεκτος αυτή που χρησιμοποιήθηκε και διατηρήθηκε από τους Έλληνες κατοίκους της αρχαίας Πρασιατικής Χώρας, της μετέπειτα λεγόμενης Τσακωνιάς (από τ' αρχαία εκείνα χρόνια και μέσα στις ρωμαϊκές κατακτήσεις και στις μεσαιωνικές περιπέτειες των ξενικών και κουρσάρικων επιδρομών, στη βυζαντινή ζωή με τις φορολογικές πιέσεις των αρχόντων, στη Φραγκοκρατία με τα “κούρηση” των Φράγκων κατά των “ροβολατόρων” (“επαναστατών”) Τσακώνων, και στην Τουρκοκρατία και στη Βενετοκρατία), έπαθε μια σχετική παραφθορά, από την απομόνωσή της στο ψηλό εκείνο οροπέδιο του Πάρνωνα.

Η Τσακωνική Διάλεκτος χρησιμοποιόταν μόνο από τους Τσάκωνες (του μεγάλου άλλοτε τσακωνικού χώρου, και αργότερα του μικρού σημερινού) και κυρίως από “αγροικικούς” (δηλ. γεωργούς και βοσκούς) και μόνο για τις ασχολίες τους και την επικοινωνία μεταξύ τους. Κατ' αυτό τον τρόπο, χωρίς να χρειάζονται οι Τσάκωνες πλούσιο λεξιλόγιο, μπόρεσαν να κρατήσουν και να διαμορφώσουν το γλωσσικό τους όργανο, έτσι ώστε να μην έχει ανάγκη άλλων λέξεων, που θα τις έφερναν οι ξενιτευόμενοι και εμπορευόμενοι δικοί τους απ' έξω, από τις γειτονικές τους πρώτα περιοχές. Το “Λεξικό της Τσακωνικής Διαλέκτου” του Βαυαρού Τσακωνολόγου Μ. Δέφνερ περιέχει 6 χιλιάδες λέξεις (όπου, βέβαια, έχουν εισχωρήσει και ελάχιστες ξενικές), αλλά όμως (όπως και ο ίδιος παραδεχόταν), δεν έχουν όλες οι τσακωνικές λέξεις συγκεντρωθεί.

Παρ' όλα αυτά, οι Τσάκωνες, με το μικρό τους λεξιλόγιο αντιμετώπισαν τόσες αντίξοες συνθήκες και κατάφεραν να διασώσουν ως τις ημέρες μας, μία αρχαία ελληνική διάλεκτο, που και μόνο η ύπαρξή της αντιμετωπίζει τις ύποπτες θεωρίες για εκσλαβισμό του τόπου μας.

ΤΣΑΚΩΝΙΚΟΣ ΧΟΡΟΣ

Το θέμα της αρχής και δημιουργίας του Τσακωνικού Χορού δεν έχει απασχολήσει τους ειδικούς (αν, βέβαια, υπάρχουν οι “ειδικοί” αυτοί). Θεωρείται παλαιότατος, κατ’ άλλους είναι ο λεγόμενος “γέρανος” των αρχαίων Ελλήνων και κατ’ άλλους ένα είδος “πυρριχίου”. Το θέμα του Τσακωνικού Χορού είναι ανάγκη να μελετηθεί και ο χορός να αξιοποιηθεί και προς το Τουριστικό συμφέρον της περιοχής της Τσακωνιάς. Τα τραγούδια για να χορευτεί ο Τσακωνικός Χορός είναι ιδιότυπα και ιδιόμελα, αλλά μόνο 2-3 απ’ αυτά έχουν διασωθεί.

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Τα δημοτικά τραγούδια της Τσακωνιάς χωρίζονται στα της τσακωνικής γλώσσας και της νεοελληνικής. Διότι, ως γνωστόν, οι Τσακωνες της νεώτερης εποχής τραγουδούσαν τα κοινά σ’ όλη την Ελλάδα δημοτικά τραγούδια. Αρκετά παλιά τσακωνικά δημοτικά τραγούδια διέσωσαν ο παπα-Θεόδωρος Οικονόμου και ο παπα-Κλεάνθης Οικονόμου, ενώ δεν φαίνεται να έγινε παλαιότερα προσπάθεια συγκεντρώσεως από άλλους. Της νεοελληνικής δημοτικά τραγούδια, από την Τσακωνιά και για ιστορικά θέματα, έχουν κάνει συγκέντρωση λίγων ο Θάνος Βαγενάς και η Σοφία Ρουσάλη, καθώς και ανωνύμως άλλοι στην “Λαογραφία”. Κάλαντα στα τσακωνικά δημοσίευσαν η “Κυνουριακή Επιθεώρηση” και το “Ημερολόγιον των Τσακωνών” του έτους 1954.

ΟΙΚΙΑΚΗ ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ

Σχετική με την οικιακή βιοτεχνία στην Τσακωνιά, και ειδικά για τις υφαντικές ύλες και την επεξεργασία τους, είναι η μελέτη του Θαν. Π. Κωστάκη. Στη μελέτη αυτή περιγράφονται οι υφαντικές ύλες (μαλλί και τρίχες προβάτων, μετάξι, λινάρι), τα εργαλεία κατεργασίας αυτών

(μαγγάνι, δοξάρι, ρόκα, αδράχτι), και η εργασία (γνέσιμο, δίπλισμα, ανάλυμα, θέρισμα, χύλωμα, στέγνωμα).

Η ΤΣΑΚΩΝΙΚΗ ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ

Η ιδιαίτερη ενδυμασία των γυναικών της Τσακωνιάς έχει επισύρει το σχετικό ενδιαφέρον των ενδυματολόγων. Στο Μουσείο Μπενάκη υπάρχει ολόκληρη η στολή, καθώς και πίνακες στο βιβλίο της εκδόσεως του “Ελληνικαί Εθνικαί Ενδυμασίαι”.

Η τσακωνική ενδυμασία έχει κύριο χαρακτηριστικό τον “τζουμπέ” (γι’ αυτό και οι αρχόντισες του Πραστού, που το φορούσαν, λεγόntonσαν “τζουμπελούδες”). Ο πιο συνηθισμένος τύπος ενδυμασίας ήταν:

α) το πουκάμισο (ή όγγιουμα = ένδυμα), πολύ μακρύ, με κεντίδια στην τραχιλιά και στις μανίκες, β) το βραχάνι ή φουστάνι, μάλλινο και συνήθως πράσινο, πλατύ, κουμπωτό στη μέση και στο γύρο με πλατειά ταινία από κόκκινη τσόχα, τον ποδόγιουρε, γ) το ζιπούνι, με πλατειές μανίκες ανοιχτές στον αγκώνα, δ) ο τζουμπές χωρίς μανίκια και μέχρι τα πόδια, από κόκκινη τσόχα (που συνήθως το φορούσαν οι νύφες και οι νεοπαντρεμένες), ε) το μαγλίκι, μαντήλι μεταξωτό, γύρω από το λαιμό, που κάλυπτε το στήθος και στερεωνόταν με χρυσή διαμαντένια καρφίτσα, στ) την ζώστρα, χρυσοκεντημένη ταινία 3 δακτύλων, που έσφιγγε τη μέση, ζ) το φέσι, με φούντα γαλάζια και μεταξένια (ή τον παλιό κεφαλόδεσμο).

ΑΝΔΡΙΚΗ ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ

Η ανδρική ενδυμασία αποτελείται από το απλό φέσι, το μαντηλάκι, το ολόλευκο πουκάμισο, το μπλε ή μαύρο γιλέκο το σελάχι, δύο ή τρία χειρομάντηλα μεταξωτά, την ολόλευκη φουστανέλλα, το ολόλευκο στενοβράκι, τις μπλε τσόχινες κάλτσες με τα μεταξωτά, τα μπλε

κορδόνια, τη άσπρη κάλτσα και το αρβανίτικο τσαρούχι. Το φέσι το φορούσαν κατά το αριστερό μέρος ή και προς το άλλο. Χτενιζόντουσαν έτσι ώστε μερικά μαλλιά να έμεναν έξω από το φέσι, και τα στρίβανε στο τέλος έξω από το φέσι. Ολη η ομορφιά στηριζόταν πάνω στα μαλλιά. Το πουκάμισο ήταν από λευκό ύφασμα κάτω με άρραφτες δίπλες για να δίνει πλάτος και στη μέση ζωνάκι, τρία τέσσερα δάκτυλα φάρδος ίσα ίσα με την μέση τους. Το επάνω μέρος οι ραμμένες πιέτες το έφερναν ίσα ίσα με τον κορμό και κούμπωνε με κουμπιά. Είχε μανίκια μακριά σ' όλο το πλάτος. Τα μανίκια άφηναν να φαίνεται το πλεκτό μανικέτι. Στις στροφές του χορού, όταν θα σήκωνε ο χορευτής το χέρι του, θα έπεφτε το μανίκι και θα φαινόταν το πλεκτό. Είχε δηλ. μία δύο φανέλλες υφαντές με πλεκτά μανικέτια, που έφταναν μέχρι τον αγκώνα. Τα έπλεκαν με ψιλό νήμα. Σχεδίαζαν φύλλα και ολόκληρο άνθος ή ότι άλλο σκεφτόταν κάθε μία για τον άνδρα της, που θα το φορούσε με την φουστανέλλα και θα χόρευε κάνοντας φιγούρες για να δείξει την φορεσιά. Το γιλέκο ήταν από τσόχα μπλε. Το σιρίτι ήταν η μόνη του γαρνιτούρα, γύρω-γύρω, ήταν στερεωμένο με το ράψιμό του, όπου σε κάθε ραφή ράβανε σιρίτι, 1-2 δάκτυλα πιο μέσα ράβανε και άλλη σειρά. Εμπρος κάνανε κεντήματα με σιρίτι, και κουμπιά με μετάξι. Στην μασχάλη, βάζανε μαντήλι μεταξωτό, όπως και στο σελάχι. Κάτω φορούσαν το στενοβράκι, και απ' έξω την φουστανέλλα. Η χάρη στη φουστανέλλα ήταν να έχει πολλές λόξες (φύλλα), και καλοσιδερωμένη. Υπήρχε φουστανέλλα με 200-300 λόξες. Ανάλογα με το βάρος της κάθε μία ήταν δύο ή τέσσερα κομμάτια και τα ένωνε την ώρα που την φορούσε, ίσα στη μέση του. Μία φουστανέλλα ήταν καλή, όταν σκέπαζε το γόνατο και δεν άνοιγαν οι πιέτες. Οσο πιο στενό ήταν, τόσο για πιο καλό το έλεγαν. Στο Λεωνίδιο ονομαστή ήταν η φουστανέλλα τους Γιάννη του Χαραμή και του Αριστείδη του Χείλαρη. Για να φορέσει το

στενοβράκι που ήταν πιο στενό, τύλιγαν τα πόδια με χαρτί. Φορούσαν και πλεκτές κάλτσες.

Τσαρούχι αρβανίτικο: Το αγόραζαν απ'έξω (Σύρα, Πόλι, κλπ.) Απ'έξω φορούσαν τις σκάλιτσες. Τις έκαναν με τσόχα μπλε, και κούμπωναν με κόπιτσες. Για να είναι στέρεες με κορδόνι μάλλινο ή μεταξωτό, κάτω από το γόνατο και με τις άκρες απ'έξω. Ένα παιδόπουλο δεν φορούσε σκάλιτσες, αλλά έδενε τα κορδόνια. Τα έκαναν από μάλλινο υφαντό μαύρο. Ήταν σαν γιλέκο, αλλά εμπρός σταύρωνε και είχε κόπιτσες και απ'τα δύο μέρη. Τις σκάλιτσες, το γιλέκο, το εσορκάδι, τα έρραβε ο τεχνίτης. Στη μεγάλη ψύχρα αντί για γιλέκο, φορούσαν το πισομάνικο. Το πισομάνικο ήταν σαν το γιλέκο, αλλ'είχε μανίκια ραμμένα κατά το ήμισυ, για να περνά το χέρι άμα ήταν κρύο, ή το έριχνε πίσω, περνώντας το χέρι απ' το άνοιγμα. Το μανικοκάπι ήταν σαν το εσωκάργικι είχε μανίκια σαν το πισομάνικο. Κούμπωνε με κουμπιά μέχρι πάνω, και στο ρεβέρ, έκανε μύτη, κι έκλεινε με κουμπιά. Εκεί πάνω έκαναν κεντήματα. Ήταν σχεδόν πάντα κλειστό.

ΠΕΝΘΗ

Αμα είχαν λύπη (πένθος) από παιδί ή αδελφό ή για γυναίκα ή γονέα, έβαζαν στο φέσι ένα μαύρο τούλι και άφηναν γενειάδα. Το καλοκαίρι έβαζαν ένα μαύρο πανί στη σκιάδα, (καπέλλο) και μαύρο πουκάμισο ή μαύρη πουκαμίσα. Ο γαμπρός φορούσε την φουστανέλλα χωρίς το σελάχι. Έδενε ένα μεταξωτό ζωνάρι κροσάτο με το κρόσι δίπλα.

Ο ΓΑΜΟΣ

Τον γάμο, οι περισσότεροι, τον έκαναν την Κυριακή. Ολη την εβδομάδα την περνούσαν με ετοιμασίες και στα δύο σπίτια. Η νύφη θα

έπλενε την προίκα, μια δυο εβδομάδες νωρίτερα. Θα έπλενε, θα σιδέρωνε και θα την έβαζαν σε μπαούλα. Βοηθούσαν συγγενείς, φίλες, γειτόνισσες, για την ετοιμασία της. Οποια έκανε αρχή θα είχε το σύζυγο, τα παιδιά της. Θα ειδοποιούσαν την μητέρα του γαμπρού. Ο γαμπρός με τους γονείς του και μερικούς στενούς συγγενείς του, θα πήγαιναν για να ασημώσουν την προίκα. Όλα τα χρήματα ήταν εκείνης που έκανε την αρχή.

Την Παρασκευή θα έκαναν το προικοχάρτι. Θα πήγαινε ο πατέρας της νύφης, με ένα-δύο δικούς του (γιούς, αδελφούς, συγγενείς) στο συμβολαιογράφο. Εκεί θα πήγαινε κι ο γαμπρός με τους δικούς του (πατέρα, αδελφό, θείο), και θα έκαναν το συμβόλαιο. Την άλλη μέρα, (το Σάββατο) θα πήγαιναν την προίκα. Από το βράδυ θα καλούσαν τους δικούς τους η νύφη και ο γαμπρός. Θα κανόνιζαν και τα μουλάρια που θα φόρτωναν την προίκα. Στο σπίτι του γαμπρού θα ήταν ορισμένοι δικοί του που θα παραλάμβαναν την προίκα. Τότε ο γαμπρός θα έδενε στα ζώα μαντήλια με χρήματα, ασημώματα. Όταν θα την έβαζαν στο σπίτι του γαμπρού θα καθόντουσαν γύρω-γύρω και η μάνα του γαμπρού ή η αδελφή, θα απλώσει ένα σεντόνι, πάνω στο κηλίμι. Η μάνα της νύφης θα κάνει αρχή για να βγάλουν την προίκα. Σειρά-σειρά θα τα βγάλουν όλα τα ρούχα. Θα πιάσουν όλοι οι συγγενείς οι στενοί της νύφης. Όταν θα τα βγάλουν όλα θα πάει η μάνα του γαμπρού με τους στενούς δικούς της να ασημώσουν τα προικιά. Θα ρίξουν χρήματα, ό,τι θέλουν, και αφού τα ευχηθούν θα τα βάλουν μέσα. Αρχίζει η μητέρα του γαμπρού. Εκείνη την ώρα ο γαμπρός θα δώσει χρήματα σ' αυτόν που θα του δώσει τα κλειδιά. Την Κυριακή ήταν η Στέψη. Το Σάββατο το βράδυ θα έκανε η νύφη γλέντι. Θα έτρωγαν ο γαμπρός με τους δικούς του στο σπίτι του και κατά τα μεσάνυχτα θα πήγαιναν στο σπίτι της νύφης, που εκεί είχε, από το βράδυ, συγκεντρωμένους, για φαγητό

και για γλέντι, τους δικούς της. Ετσι θα διασκέδαζαν όλη νύχτα, τρώγοντας, πίνοντας μέχρι το πρωί. Την Κυριακή το απόγευμα πήγαιναν για το στεφάνωμα. Όταν θα τελείωνε το στεφάνωμα στο σπίτι που θα πήγαιναν τα νιόπαντρα, θα πήγαινε πρώτα η μάνα του γαμπρού να τα υποδεχτεί και θα φορούσε στη νύφη δακτυλίδι. Θα είχε ένα μαντήλι μεταξωτό και μ'εκείνο πήγαινε (τυπικά) μέσα. Στην εκκλησία, η νύφη θα πήγαινε στη μέση με τον πατέρα και ένα δικό της (αδελφό, θείο...).

Πρώτος θα πήγαινε ο γαμπρός και θα έστελνε τα όργανα να πάρουν την νύφη. Στην εκκλησία θα καθόταν στο παγγάρι. Ο γαμπρός θα έμπαινε και θα πήγαινε να προσκυνήσει στο Χριστό και στην Παναγία και θα γύριζε να καθήσει στη μέση. Εκεί θα συνόδευε τη νύφη ο πατέρας της και θα έφευγε. Είχαμε και αυτό: Την ώρα που έλεγε ο παπάς “η γυναίκα να φοβάται τον άνδρα” η νύφη θα πατούσε στο πόδι τον γαμπρό για να τον κάνει ό,τι θέλει ... αλλά καμμιά φορά τύχαινε κανένας παράξενος και τότε επικρατούσε σύγχυση. Στον Ησαία έβρισκε και ο παπάς το μπελά του. Του έσπαζαν το κεφάλι με μυγδαλοκουφέτα μαζί με του γαμπρού, της νύφης και του κουμπάρου. Ο χορός θα σηνόταν στο αλώνι.

ΤΟ ΒΡΑΔΥ

Η νύφη μένει, πλέον, στο γαμπρό. Αφού τελειώσει ο χορός στο αλώνι, θα σκορπίσουν, για να ξαναεπιστρέψουν όσοι τους έχουν καλέσει για φαγητό. Οι του γαμπρού στο σπίτι του γαμπρού, οι της νύφης, στο σπίτι της νύφης, και οι του κουμπάρου στο σπίτι του κουμπάρου. Όταν σουρούπωνε, πήγαιναν οι της νύφης, στο σπίτι του γαμπρού. Υστερα, ο γαμπρός, με μερικούς δικούς του και της νύφης με βιολιά θα πήγαιναν να πάρουν τον κουμπάρο και τους καλεσμένους του. Τα μεσάνυχτα θα έπαιρνε ένας από τους γνωστούς της νύφης να χορέψει τον γαμπρό και ένας από του γαμπρού να χορέψει την νύφη. Σ'ένα - δύο γύρους θα

έφευγε ο μπροστινός. Θα έφευγε και ο άλλος που ήταν στην μέση και θα άφηναν τον γαμπρό και την νύφη να χορέψουν χέρι-χέρι. Εκείνη την ώρα έρριχναν πυροβολισμούς και το γλέντι άναβε με φαγητό και κρασί για να κρατήσει μέχρι το πρωί ... και πολλές φορές και τη επομένη. Τις πρωϊνές ώρες προσέφεραν γλυκά και καφέδες, για να ξεζαλιστούν. Την Τετάρτη, συνήθιζαν, να πηγαίνουν 3-4 συγγενείς, και από της νύφης και από του γαμπρού, να επισκεφτούν τα νιόπαντρα (γονείς, αδελφές, θείοι, θείες), (Για το άμεμπτον της νύφης).... Ολοι μαζί έλεγαν: Πάμε να εκτιμήσουμε τη ζημιά ... ή το χωράφι, ή να δούμε το μαγαζί.

Αν η μάνα αμφέβαλε για την κόρη θα έλεγε στην κόρη να απλώσει στον εξώστη το τάδε ρούχο για το καλό και το τάδε για το δυσάρεστο. Τότε πήγαιναν σκόρπια το βράδυ, να ρωτήσουν τί έτρεχε. Και αν ο γαμπρός δεν ήθελε να πουν τίποτα, το αποσιωπούσαν, αν είχε απαιτήσεις του έδιναν και άλλη προίκα και το σιωπούσαν. Πολλές φορές δεν το σιωπούσαν και έκαναν καυγάδες και διαπόμπευση. Η μεγάλη εξέταση γινόταν εκ μέρους τους γαμπρού στο οκταήμερο. Συνήθιζαν να δίνει στη νύφη, για την πρώτη βραδιά, ένα δικό της πουκάμισο η πεθερά, άσπρο, καινούργιο εκείνη την ώρα το έκανε άνοιγμα, ήταν δηλ. ένα κομμάτι ύφασμα, στα δύο ραμμένο με ανάλογα μανίκια και χωρίς άνοιγμα για το κεφάλι. Αυτό το άνοιγμα το έκανε η πεθερα της εκείνη την ώρα. Αν πάλι, ήταν τίμια, οι άντρες έπαιρναν τον γαμπρό και περιόδευαν όλη την μέρα πίνοντας στα μαγαζιά.

ΠΑΣΧΑ ΣΤΟ ΛΕΩΝΙΔΙΟ

Οχι μόνο αυτά τα έθιμα που έχουν προαναφερθεί αλλά και άλλα πολλά, είναι εκείνα τα οποία συνθέτουν το ωραίο χρώμα, και σου δίνουν μία υπέροχη αίσθηση όταν βρίσκεσαι στο Λεωνίδιο.

Πάρα πολύ άνθρωποι των γραμμάτων, καλλιτέχνες διάσημοι και γενικά άνθρωποι με γούστο που'χουν γυρίσει πολλά μέρη της Ελλάδος έχουν τύχει να βρεθούν στο Λεωνίδιο ή να περνούν και όντως έχουν μείνει κατάπληκτοι απ'την ομορφιά που περιβάλλει αυτό το όμορφο μέρος καθώς επίσης και τα ήθη και τα έθιμα. Αξιοσημείωτο είναι να επισκεφθεί κανείς το Λεωνίδιο τις Αγίες Ημέρες του Πάσχα. Τότε το χωριό ντύνεται στα γιορτινά του, στολίζονται οι εκκλησίες, οι κάτοικοι τα απογεύματα συχνάζουν στις εκκλησίες, και όλη μέρα το δεκαπενθήμερο που κρατάει η “αργία” του Πάσχα ακούς έξω από κάθε ενορία και όχι μόνο, τα βεγγαλικά, κροτίδες, βαρελότα και ότι άλλο μπορεί κανείς να φανταστεί. Το αποκορύφωμα βέβαια είναι το Μεγάλο Σάββατο όπου πέρα απ'αυτά τα ελαφρά βεγγαλικά, ρίχνουν και δυναμίτες, είτε στο βουνό όπου υψώνεται κατακόρυφα προς την μεριά της Βασκίνας, είτε προς τον Πάρνωνα όπου και σε κάποιο ύψωμα υπάρχει η ερημική εκκλησία του προφήτη Ηλία.

Εχουν γίνει πολλά ατυχήματα, όμως αυτό το έθιμο δεν πρόκειται να σταματήσει όση αστυνομία και να έρθει και όσα μέτρα να ληφθούν. Κάποιος δημοσιογράφος από κάποιο κανάλι βρέθηκε εκεί αυτές τις μέρες και ρώτησε σε συνέντευξη που γινόταν έναν κάτοικο που είναι μέτοχος από τους πρώτους στις εκδηλώσεις αυτές, πόσα κιλά εκρηκτικών υλών υπάρχουν στο Λεωνίδιο και εκείνος του απάντησε: Υπάρχουν τόσα ώστε αν γινόταν πόλεμος με την Τουρκία θα έφτανε να ανατιναχθεί η μισή, μόνο από τα εκρηκτικά του Λεωνιδίου. Το βράδυ

εκείνο οι ενορίες έχουν αναθέσει σε κάποιους να φτιάξουν και να πετάξουν τα αερόστατα, τα οποία φτιάχνονται από χαρτί πολύ ελαφρύ, μία στεφάνι από καλάμι στη βάση του και έναν σταυρό από σύρμα όπου στην τομή του σταυρού κρέμεται ένα πανί όπου του βάζουν φωτιά. Ο ζεστός αέρας ανεβάζει στον ουρανό ψηλά το αερόστατο μέχρι να σβήσει η φωτιά και ξαναπέφτουν μετά από κάποια ώρα. Είναι ένα ωραίο θέαμα το οποίο δεν πρέπει κανείς να χάσει. Την άλλη μέρα, την Κυριακή του Πάσχα, στη δημαρχία υπάρχουν πάγκοι με σαλάτες, ψωμί χωριάτικο, τυρί φρέσκο, κρασί ντόπιο και τα αρνιά στις σούβλες να γυρνούν μέχρι το μεσημέρι.

Το απόγευμα στην πλατεία του Ζαράνη στήνεται ο χορός όπου οι τσολιάδες και οι τζουμπελούδες κάνουν την αρχή. Μετά συνεχίζουν τον χορό οι υπόλοιποι κάτοικοι με την σειρά τους. Ομως και την Μεγάλη Παρασκευή το χωριό είναι σε αγρύπνηση. Τότε όλη μέρα ακούς τις καμπάνες να χτυπούν πένθιμα, και να στολιζονται οι επιτάφιοι. Το βράδυ βγαίνουν όλοι οι Επιτάφιοι, περνούν απ'τους κεντρικούς δρόμους και στήνονται στο Ηρώων του Λεωνιδίου. Γίνεται κάποια λειτουργία και μετά αποσύρονται προς τις εκκλησίες. Αυτά τα πολύ όμορφα και γραφικά συμβαίνουν σ'ένα εξίσου ωραίο χωριό.

Ομως και τα Χριστούγεννα, γίνονται έτσι γιορτές, εκδηλώσεις, κλπ. Το καλοκαίρι το δεκαπενταύγουστο, στα γύρω χωριά γίνονται πανυγήρια, χοροί, εκδηλώσεις και συνεστιάσεις σε διάφορα κέντρα. Αξίζει κανείς να επισκεφθεί και να δει έστω τα μισά απ'όσα περιγράψαμε. Οι λοιπές εκδηλώσεις γίνονται είτε στο γυμνάσιο, είτε στο γήπεδο, είτε στην πλατεία του Ζαράνη ή στο ισόγειο του Πύργου του Τσικαλιώτη.

Τα ήθη και έθιμα του χωριού συμβαδίζουν και συμφηφίζονται με της οικογένειας. Το κορίτσι είναι σε πιο λεπτή θέση γιατί το προσέχουν περισσότερο έτσι ώστε να παντρευτεί γρήγορα και χωρίς προβλήματα. Δεν βγαίνει τα βράδια ελεύθερα και χωρίς συνοδό πάντα τον αδελφό ή κάποιο ξάδελφο κλπ.

Παρ'όλα αυτά έχουν παραμείνει αυστηρώς ηθικοί, χαρακτηριστικό τους είναι ότι δεν κλέβουνε και ότι στις κτηματικές τους περιουσίες είναι φερέγγυοι. Ο λόγος τους είναι συμβόλαιο και όταν βλέπουν τους ξένους νομίζουν ότι θα τους κλέψουν. Λεφτά δεν δίνουν μετρητά αλλά μπορούν να σε φιλοξενήσουν για όσο καιρό χρειαστεί. Έχουν σε γενικές γραμμές πολλά λεφτά γιατί δουλεύουν πολύ, άλλοι στο χωριό και άλλοι στην ξενιτιά (Αυστραλία, Αμερική, Γερμανία).

**ΜΟΡΦΕΣ ΚΑΙ ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ ΟΙΚΙΑΚΩΝ ΣΥΣΚΕΥΩΝ ΚΑΙ
ΒΟΗΘΗΜΑΤΩΝ**

Σοφράς:

Ξύλινο χαμηλό τραπέζι όπου έτρωγε η οικογένεια πάνω σε ξύλινα скаμνάκια

Πλαστήρι:

Ξύλινο ορθογωνικής επιφανείας με ένα όχι πολύ μακρύ χερούλι. Χρησιμοποιόταν στο ζύμωμα.

Πιτόκαλο ή πλάστης:

Ξύλινο κυλινδρικό για να ανοίγει η νοικοκυρά το φύλο

Καβάθι:

Το ξύλινο πιάτο (βαθύ) όπου έτρωγαν στην οικογένεια.

Σκαφίδι:

Ξύλινη σκάφη όπου ζύμωναν το ψωμί.

Κορίτα:

Εκεί πότιζαν και τείζαν τα γίδια και τα πρόβατα. Στα παλιά χρόνια το υλικό κατασκευής ήταν ένας κορμός δέντρου κεταργασμένος κατάλληλα. Στα νεώτερα χρόνια την συναντάμε μεταλλική.

Λυχνάρι:

Μικρό μεταλλικό αντικείμενο όπου έμπαινε το λάδι και φώτιζε το δωμάτιο.

Μύλος:

Εκεί άλεθαν το σιτάρι και το έκαναν αλεύρι. Αποτελείται από δύο χοντρές στρογγυλές άσπρες πέτρες σαν ελαφρόπετρα. Ένας μοχλός στην πάνω πέτρα και ο άξονας ανάμεσά τους.

Τυλιγάδι:

Εκεί μάζευαν το σχοινί ή την κλωστή για να φτιάξουν θηλιές.

**Αργαλειός (χτένι,
ρόκα, αδράχτι,
ανέμη):**

Εργαλείο με τα εξαρτήματά του το οποίο έπλεκε κηλίμα, χράμια και κουρελούδες. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα κηλίμα του Λεωνιδίου έχουν βραβευτεί με πρώτο βραβείο στη Θεσσαλονίκη.

Πινακωτή:

Είναι ένα ξύλο μακρόστενο ορθογωνικής επιφανείας με τρύπες όπου βάζαν το ψωμί μέσα για να το πάμε στο φούρνο

Πασκίρι:

Είναι το πανί που βάζανε πάνω από την πινακωτή για να μην κολλάει το ψωμί πάνω της

Κακάβι:

Μικρός τύπος χάλκινου μαγειρικού σκεύους με χερούλι.

Ταγάρι:

Μάλλινη τσάντα με χερούλι που την κρέμαγαν στον ώμο. Ήταν για τους ανθρώπους

Ντροβάς:

Μάλλινη τσάντα με χερούλι που την κρέμαγαν στο σαμάρι. Ήταν για τα ζώα.

Λεβέτι ή καζάνι:

Μεγάλο μαγειρικό σκεύος με δύο χερούλια στα άκρα.

Σιδερωστιά:

Τριγωνικό σκεύος πάνω στο οποίο στηριζόταν το καζάνι πάνω στη φωτιά

Τρίφτης:

Ξύλινο εργαλείο σχήματος ΤΑΦ που τρίβανε το καζάνι για να μην πιάσει το τυρί.

Τσαντίλα:

Κάτι σαν το σημερινό τούλι για το σούρωμα του γάλακτος

Σάγος:

Χοντρό ρούχο που το είχαν οι τσοπάνηδες για να σκεπάζονται το χειμώνα.

Καπότα:

Χοντρό παλτό με κουκούλα και μανίκια.

Γκλίτσα:

Ξύλινο εργαλείο με περίεργο γύρισμα στην άκρη για τους τσοπάνηδες που είχαν γίδια.

Μαγκούρα:

Ξύλινο εργαλείο με στρογγυλό γύρισμα στην άκρη για τους τσοπάνηδες που είχαν πρόβατα.

Αλέτρι:

Αποτελείται από την χειρολάβα, το κουντούρι, το υνί, τη σπάθα και το στιβάρι. Στα ζώα φοριούνται παρωπίδες, σαμάρι, καπίστρι, οι λαιμαριές και οι ζυγοί.

Εργαλεία για την κατασκευή κάποιου καλυβιού ή για αγροτικές καλλιέργειες ήταν: το λοστάρι, ο γκασμάς ή μπίκος, το φτυάρι, η τσάπα, το δικράνι, το δρεπάνι, το μπικούνι, η σκερπανιά, το πριόνι, το τσεκούρι, οι σφήνες, η βαριά, η παραμίνα και πολλά άλλα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΣΑΚΩΝΙΑΣ & ΛΕΩΝΙΔΙΟΥ: Θάνου Κ. Βαγενά

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Αρχιτέκτων Φιλίππιδης

Δημήτριος

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ΛΕΩΝΙΔΙΟΥ: Ρουσάλη - Διατσίντου Σοφία

ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΑ 1971: Απαλοδήμας Αντώνιος

ΠΟΙΜΕΝΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΠΡΑΣΤΟΥ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ: Γιαννακόπουλος Κ.

ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΩΝ ΤΣΑΚΩΝΩΝ: Ζάρβανος Νικόλαος

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΕΝΑ: Τεύχος Ιουλίου 1989

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΚΑΙ: Τεύχος Αυγούστου 1993

Τ.Ε.Ι. ΠΕΙΡΑΙΑ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:

"ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ"
ΛΕΩΝΙΔΙΟΝ - ΑΡΚΑΔΙΑΣ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ - ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

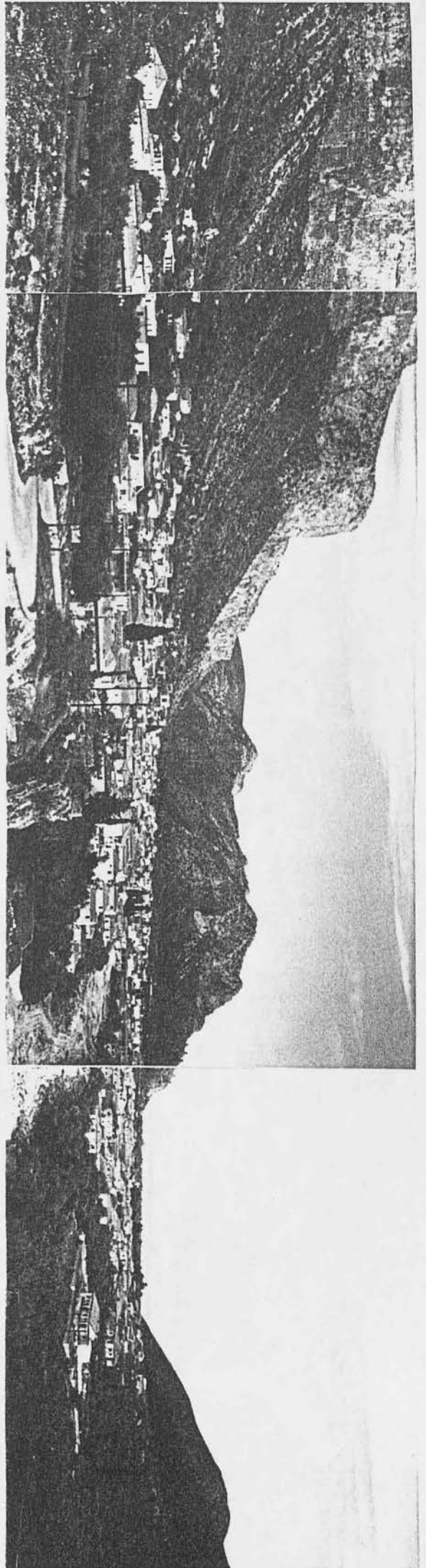
ΔΙΔΑΣΚΩΝ:

Α. ΜΑΡΑΓΚΑΚΗΣ

ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ:

Ν. ΚΑΤΤΗΣ
Φ. ΧΡΥΣΟΥΛΑΣ
Δ. ΤΖΙΩΡΑ

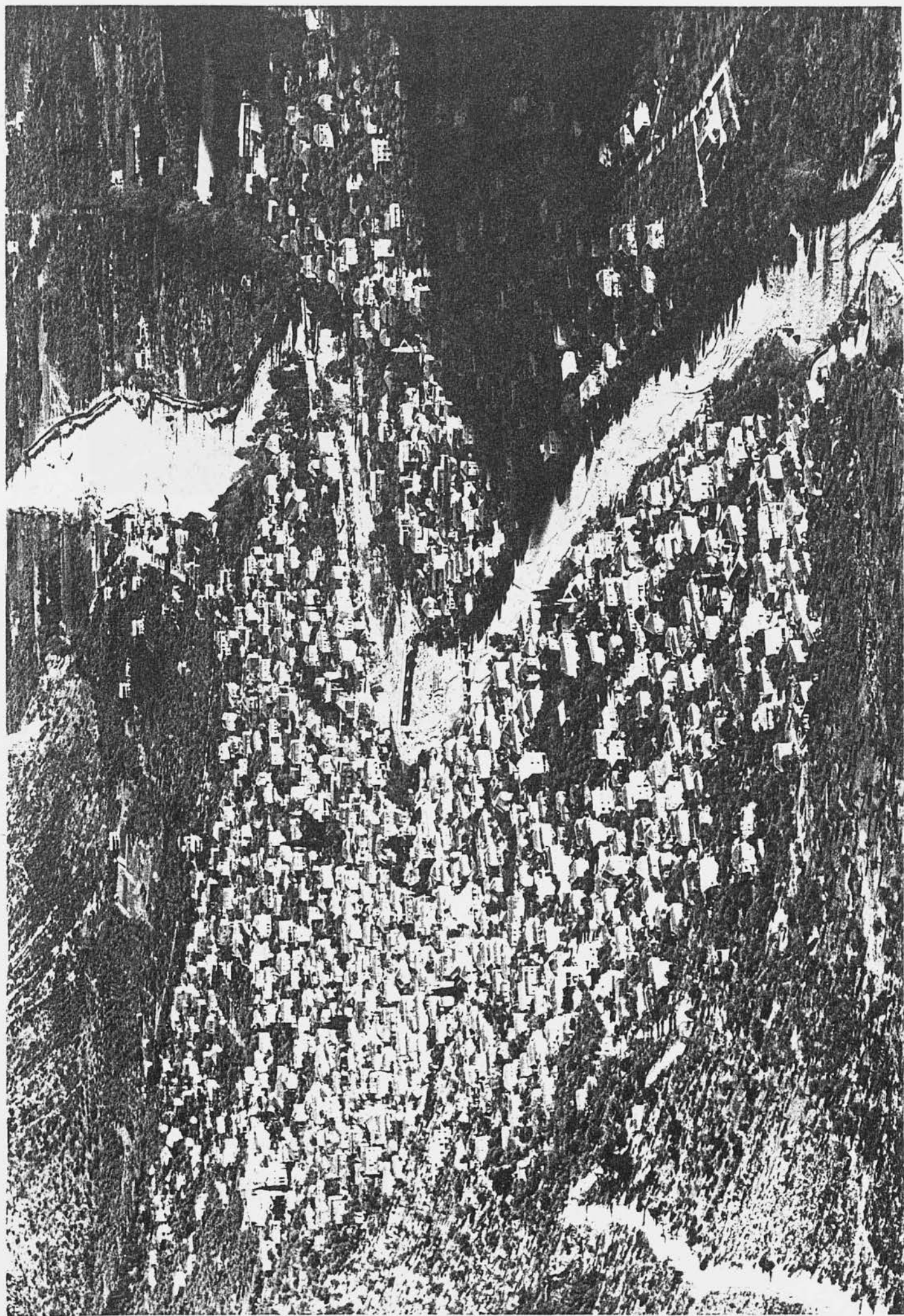
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1995

Γενική άποψη του Λεωνιδίου από Μύλο Μανωλάκη

Γενική άποψη του Λεωνιδίου φωλιασμένο κάτω από τους κόκκινους βράχους και όπως φαίνεται, στη φωτογραφία, είναι διαχωρισμένο από τον χείμαρο Δαφνώνα. (Τον αρχαίο Σελικούντα).

Άποψη του Λεωνιδίου το οποίο είναι διαχωρισμένο από τον χείμαρο
Δαφνώνα, ενώ στην αριστερή πλευρά διακρίνουμε την κορυφογραμμή της
Κοιμωμένης.

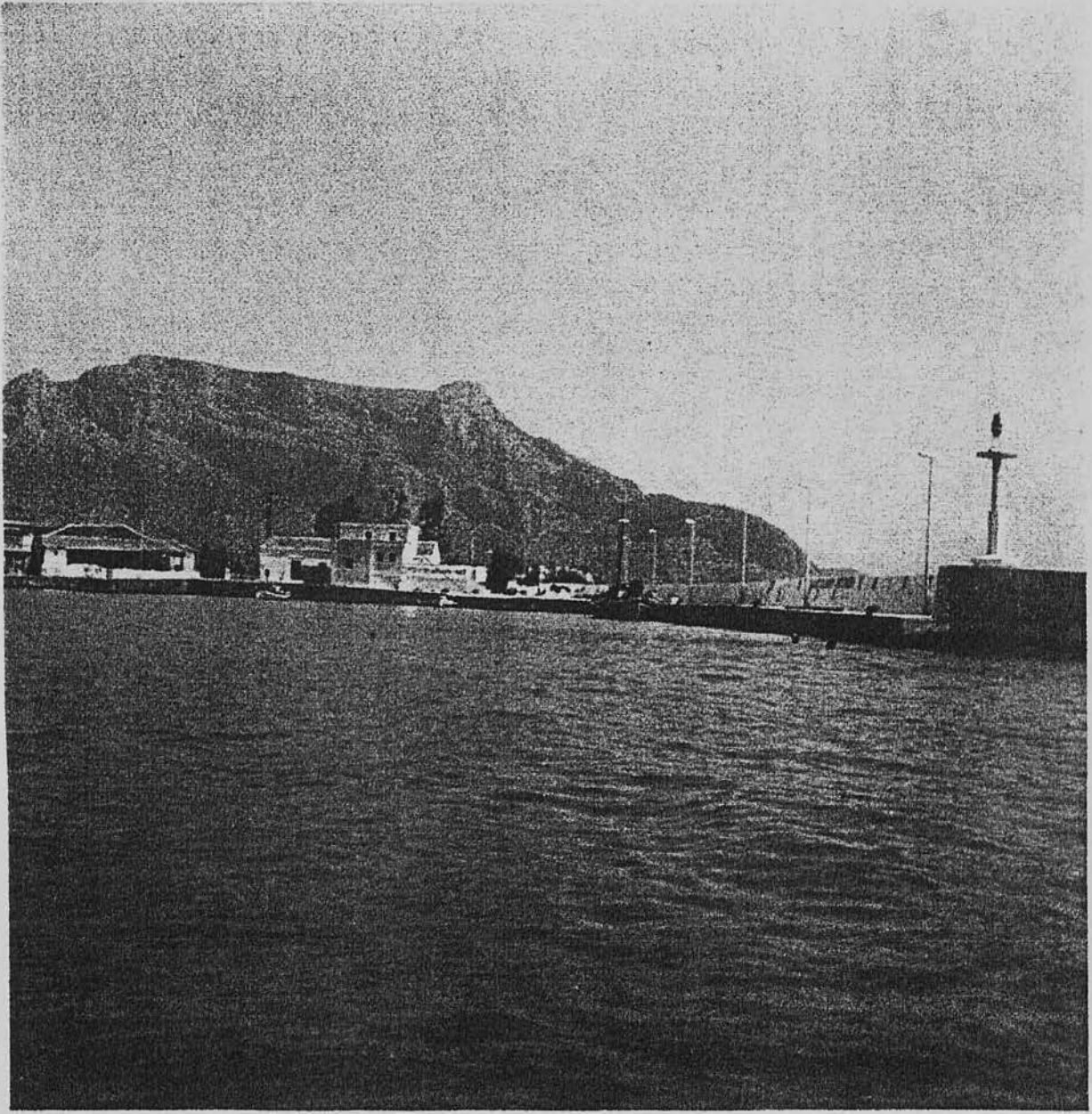

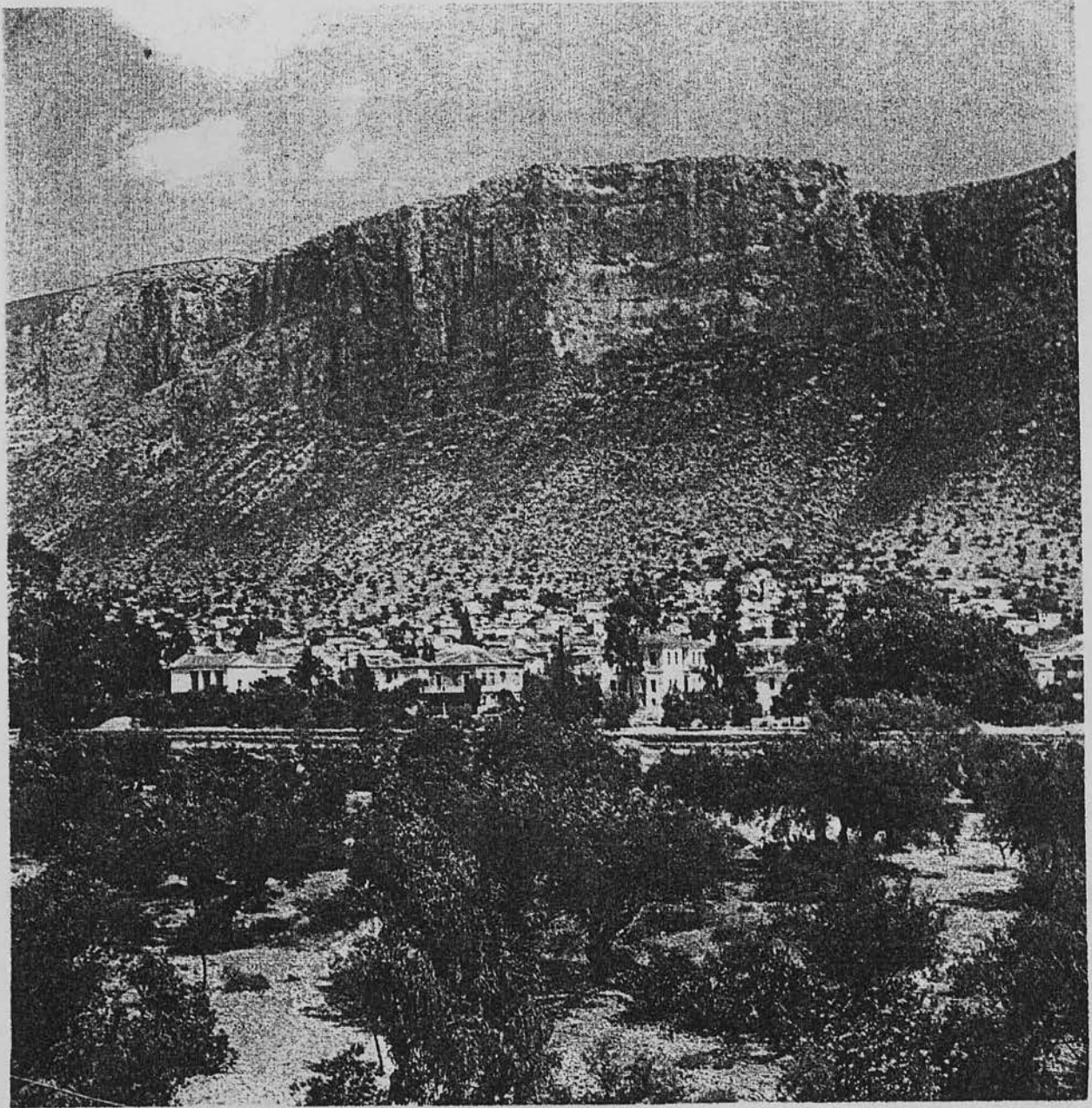
Κορίτσια τοῦ Λεωνιδίου με τὴν Τσακωνικὴ στολὴ χορευοῦν
τὸν Τσακωνικὸ Χορὸ

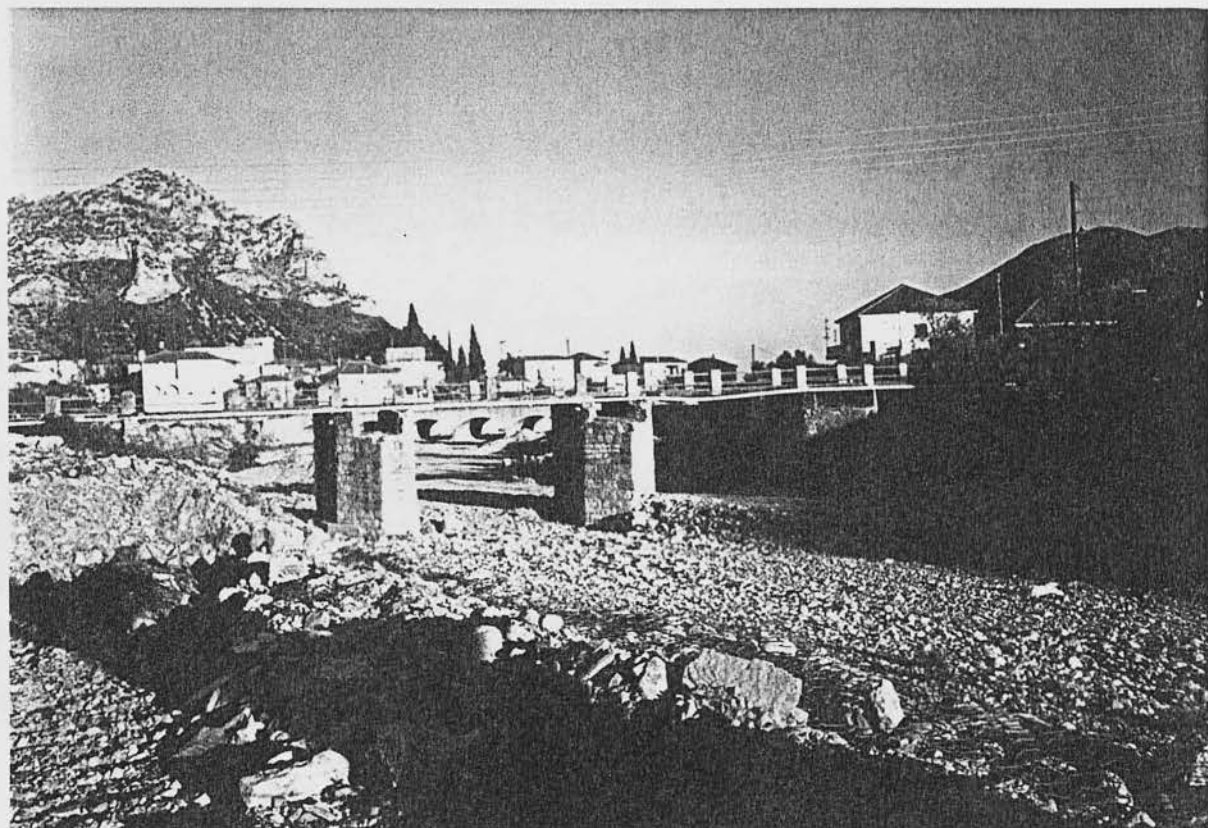
Γουμπελούδες του Λεωνιδίου επί καλλιτεχνικού μωσαϊκού της πόλεως

Τό Λιμάνι τῆς Πλάκας τοῦ Λεωνιδίου.

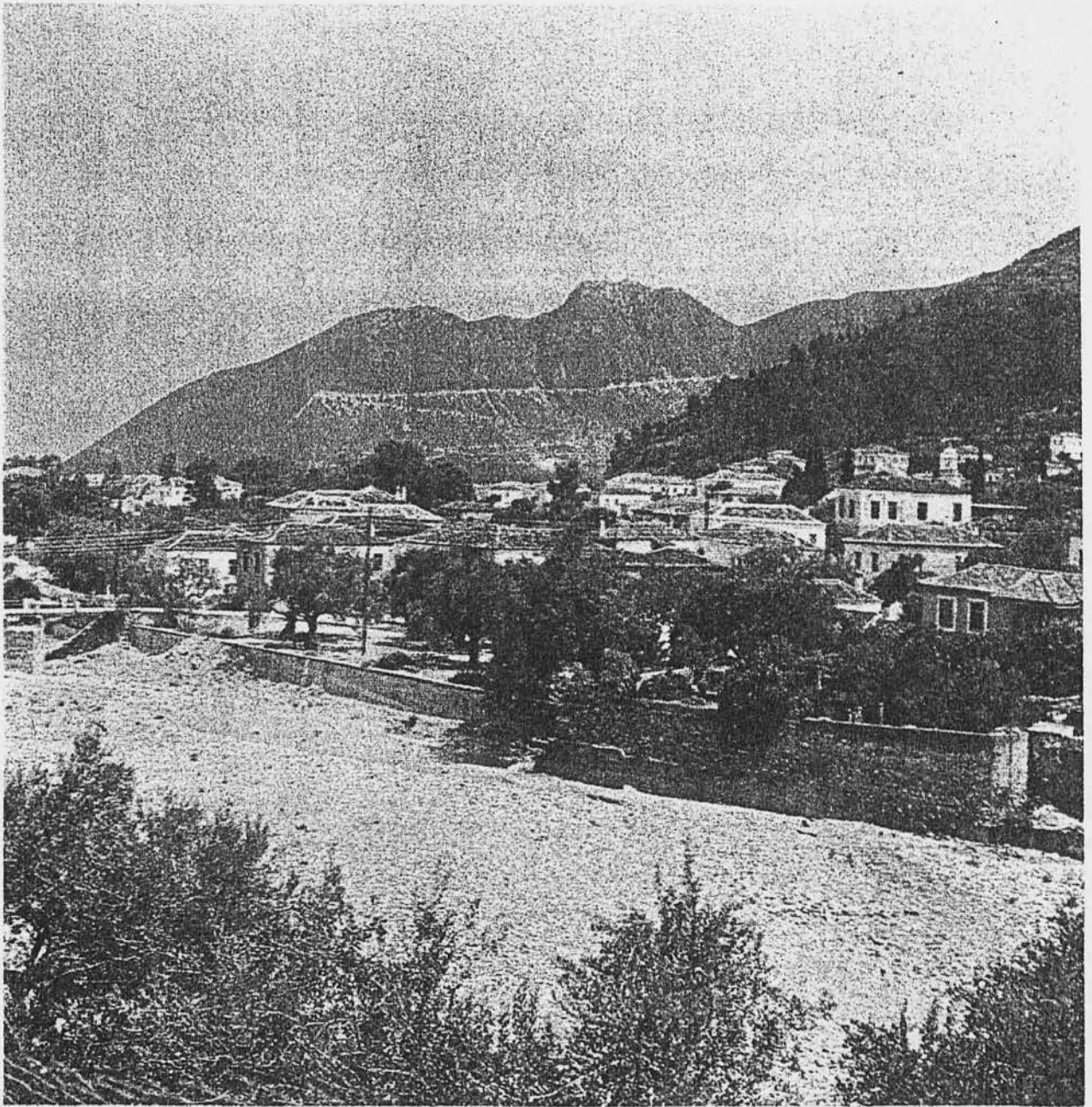
Η κεντρική συνοικία του Λεωνιδίου φωλιασμένη κάτω από τους κόκκινους βράχους.

Συνοικία του Λεωνιδίου διαχωρισμένη από το χείμαρο Δαφνώνα, (τον αρχαίο Σελικούντα), φωλιασμένη κάτω από τους κόκκινους βράχους.

Το γεφύρι το οποίο ενώνει τις συνοικίες του Λεωνιδίου.

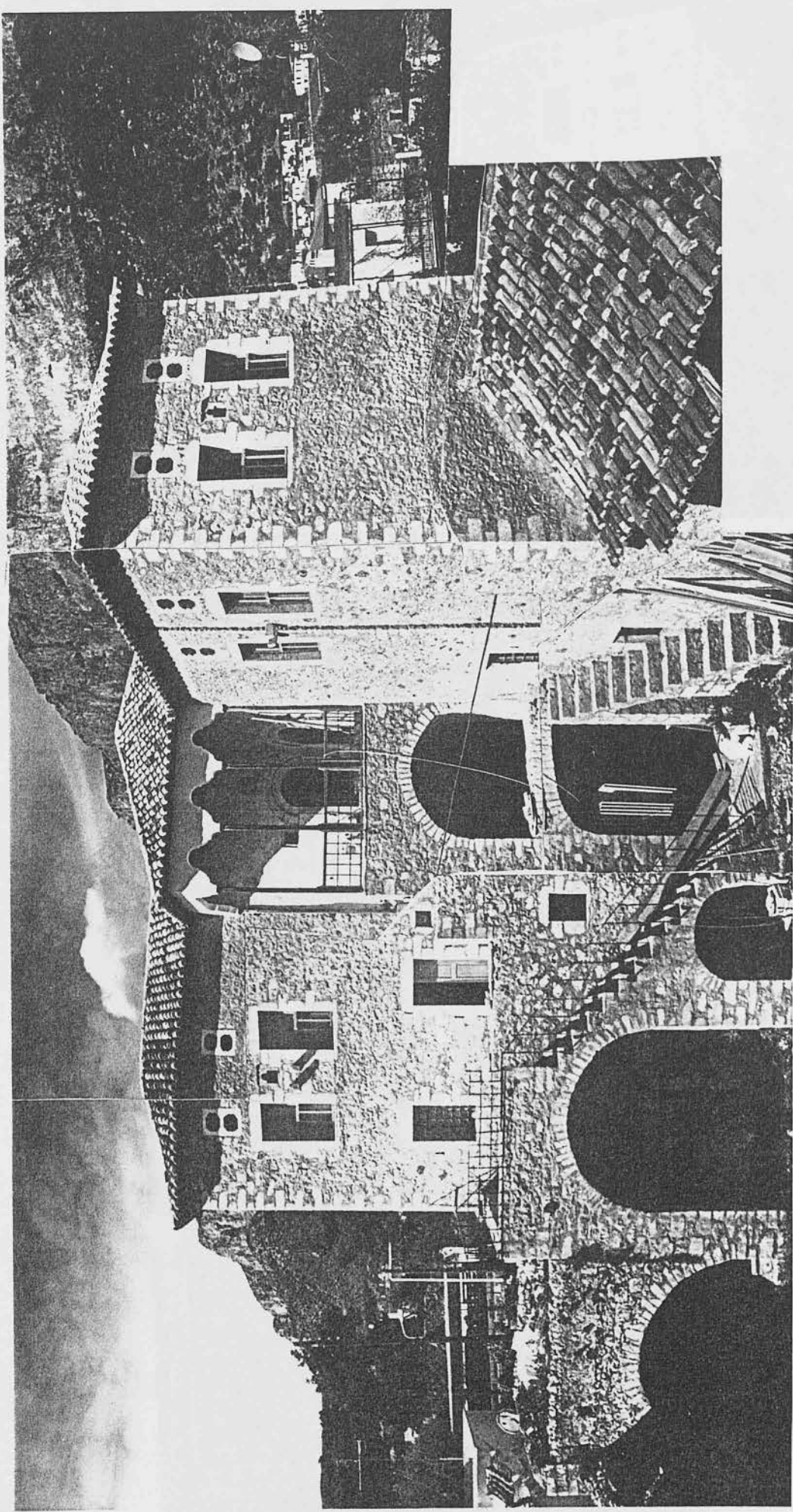

Ἡ συνοικία Κοίλασον διαχωρισμένη ἀπό τόν χειμαρρον Δαφνῶνα (τόν ἀρχαῖον Σελινούντα). Εἰς τὸ βάθος ἡ κορυφογραμμὴ τῆς Κοιμωμένης

Τρεις ανεμόμυλοι που άλεθαν σιτάρι, λίγο μετά τον Τυρό

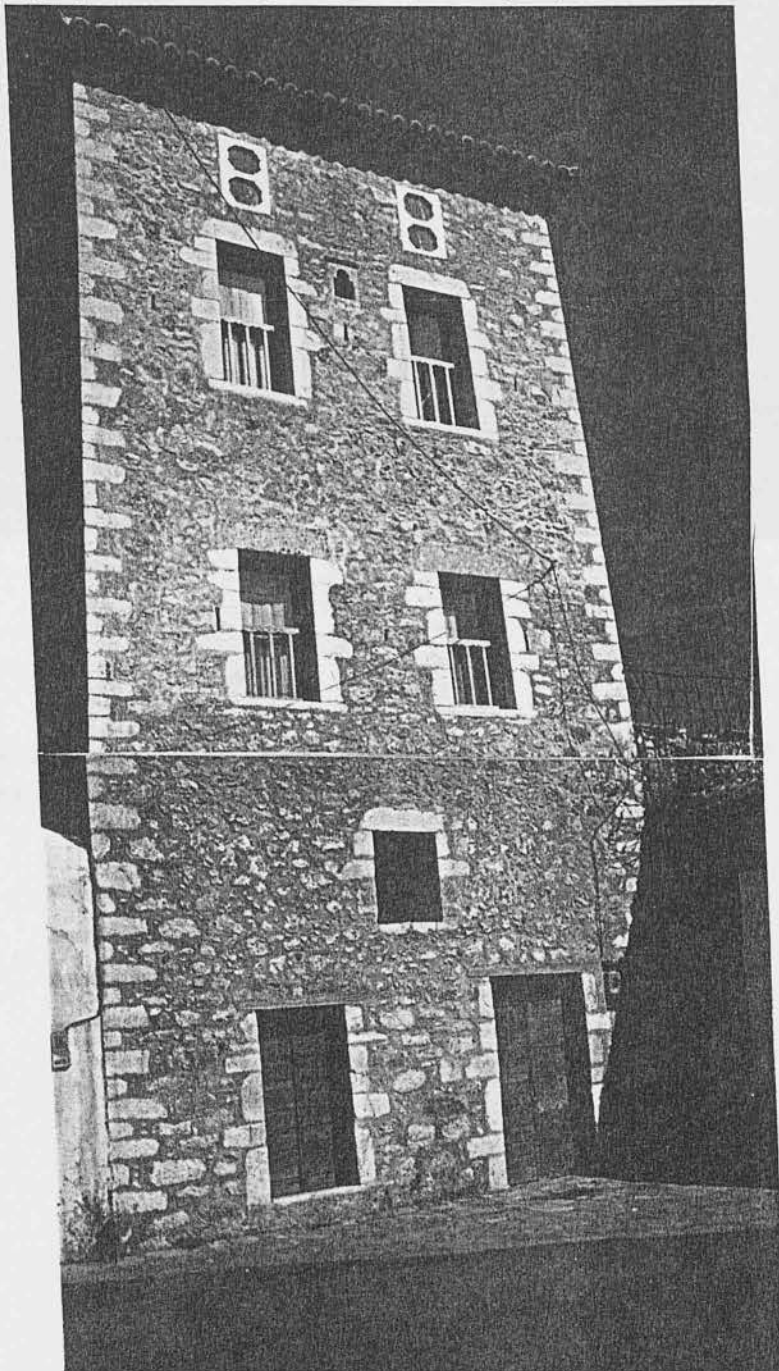

Ανατολική όψη με ξουστάγι του πύργου Τσικαλιώτη.

Νότια όψη. Το συγκρότημα συμπληρώνεται με ισόγειο βοηθητικό κτίσμα στο βάθος της αυλής, με ένα πλευρικό μαντρότοιχο γεμάτο πολεμίστρες.

Νότια όψη πύργου Τσικαλιώτη (προς το δρόμο).

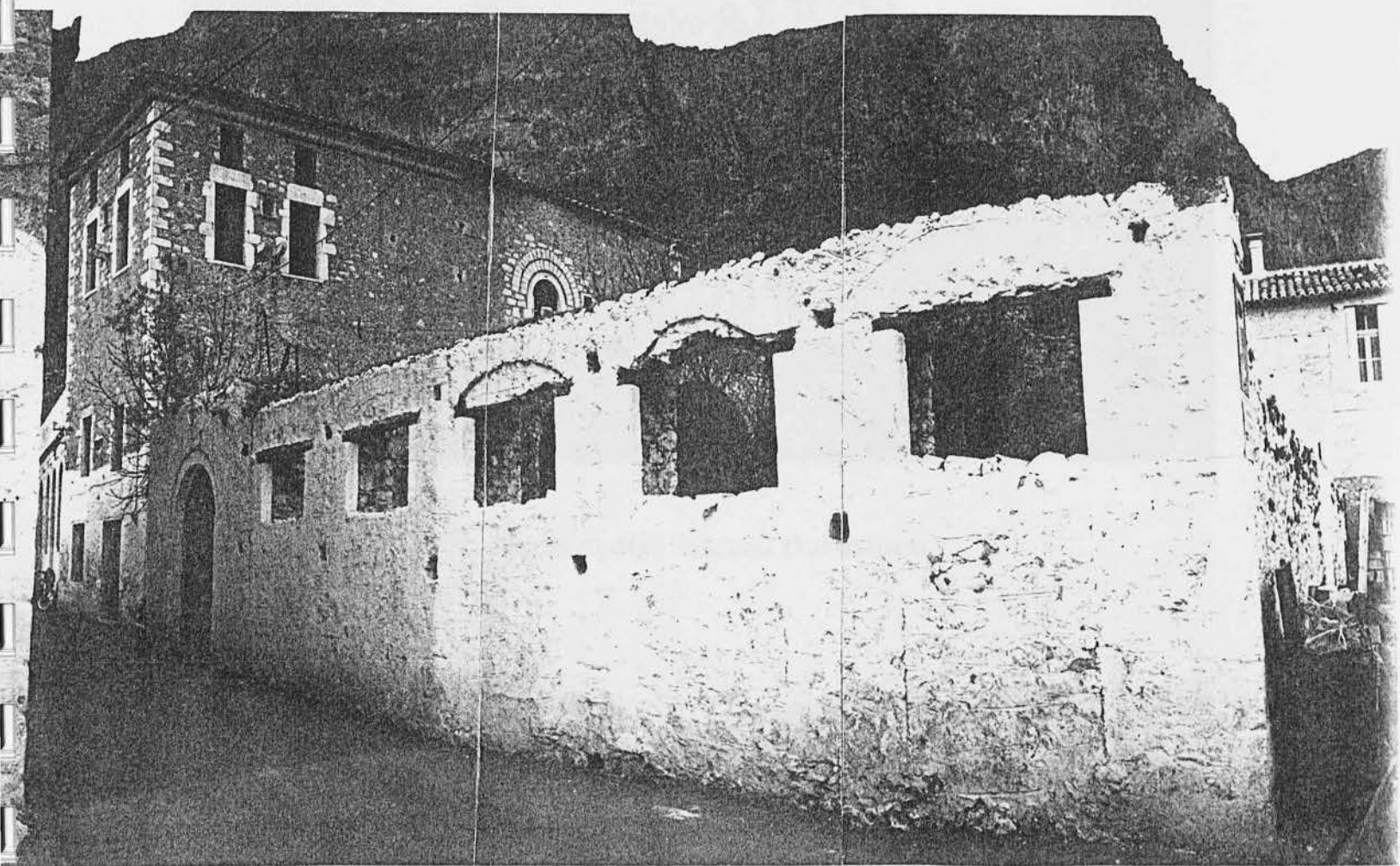
Ο περίφημος Πύργος Γσικαλιώτη, Τσακόνικο Ἄρχοντικό τοῦ 18ου αἰῶνα, ὁ ὁποῖος διατηρεῖ γνήσιον τὸν ρυθμὸν τοῦ Μιστρᾶ. Ἀριστερὰ διακρίνεται ὁ κυκλικὸς προμαχῶν του.

Ανατολική όψη πύργου Πολυτίμου, πίσω από μάντρα

Σκάλα από πέτρα

Εξωτερική όψη ερειπωμένου πύργου Πολυτίμου

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ

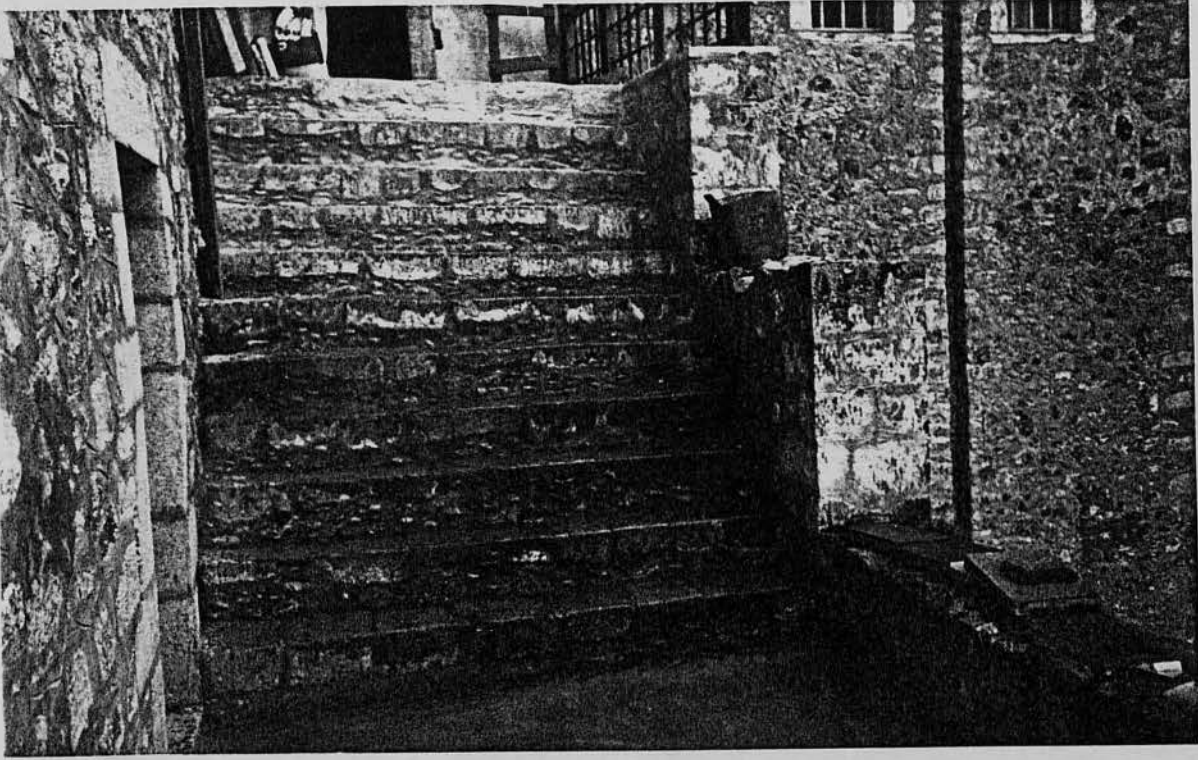
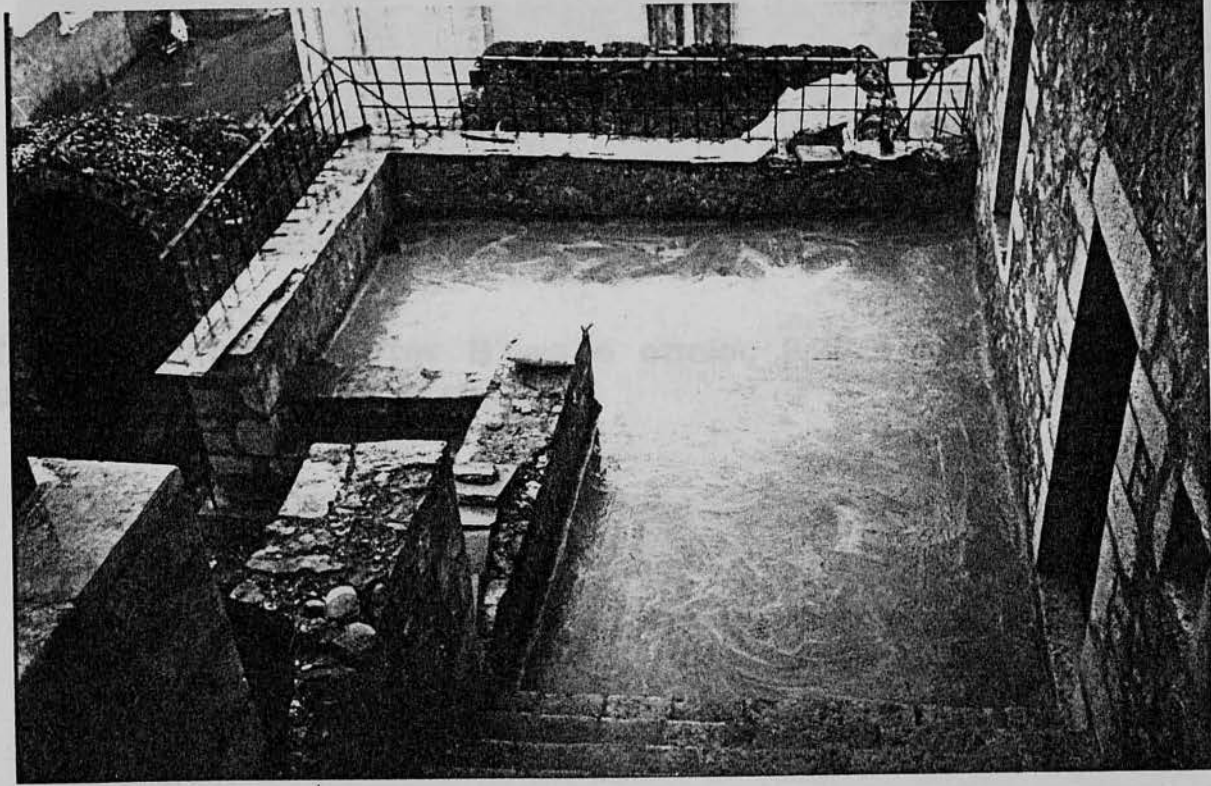
Βορεινή όψη πύργου Πολυτίμου

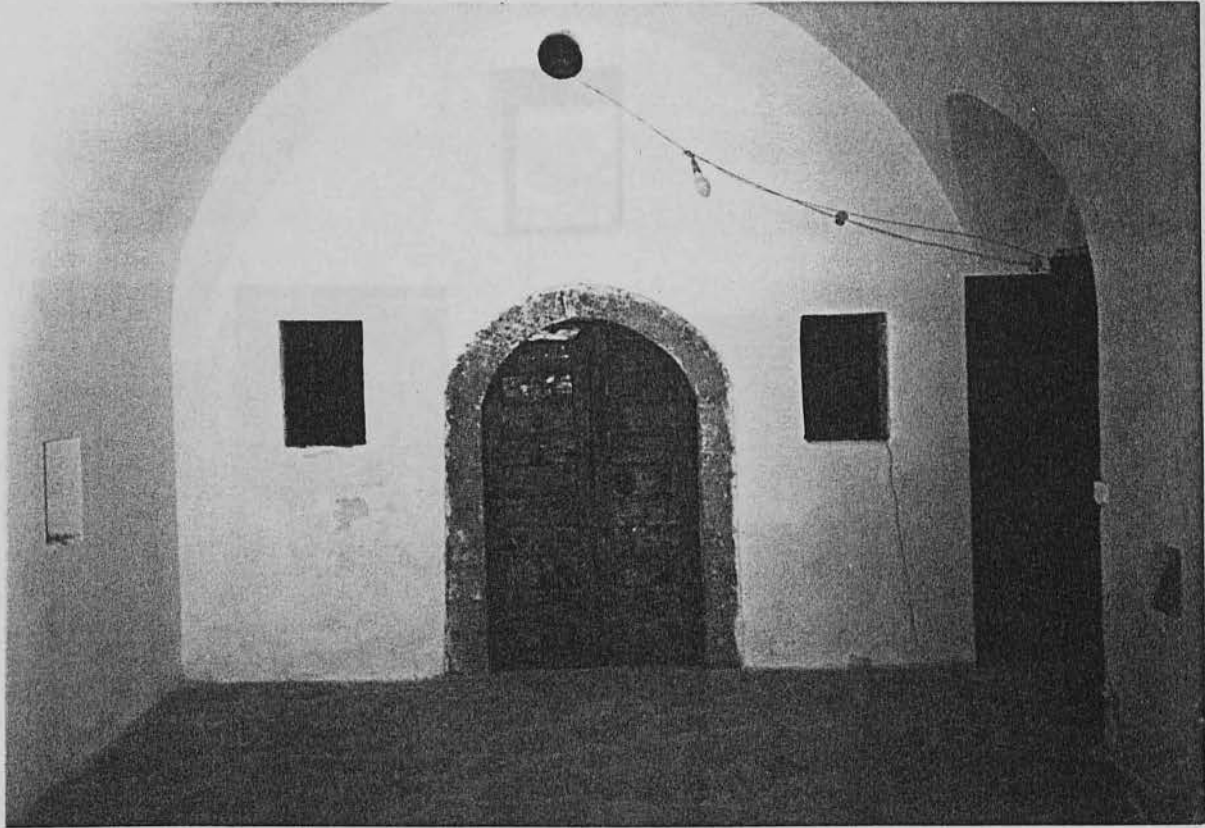
Ανατολική όψη πύργου Πολυτίμου

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ

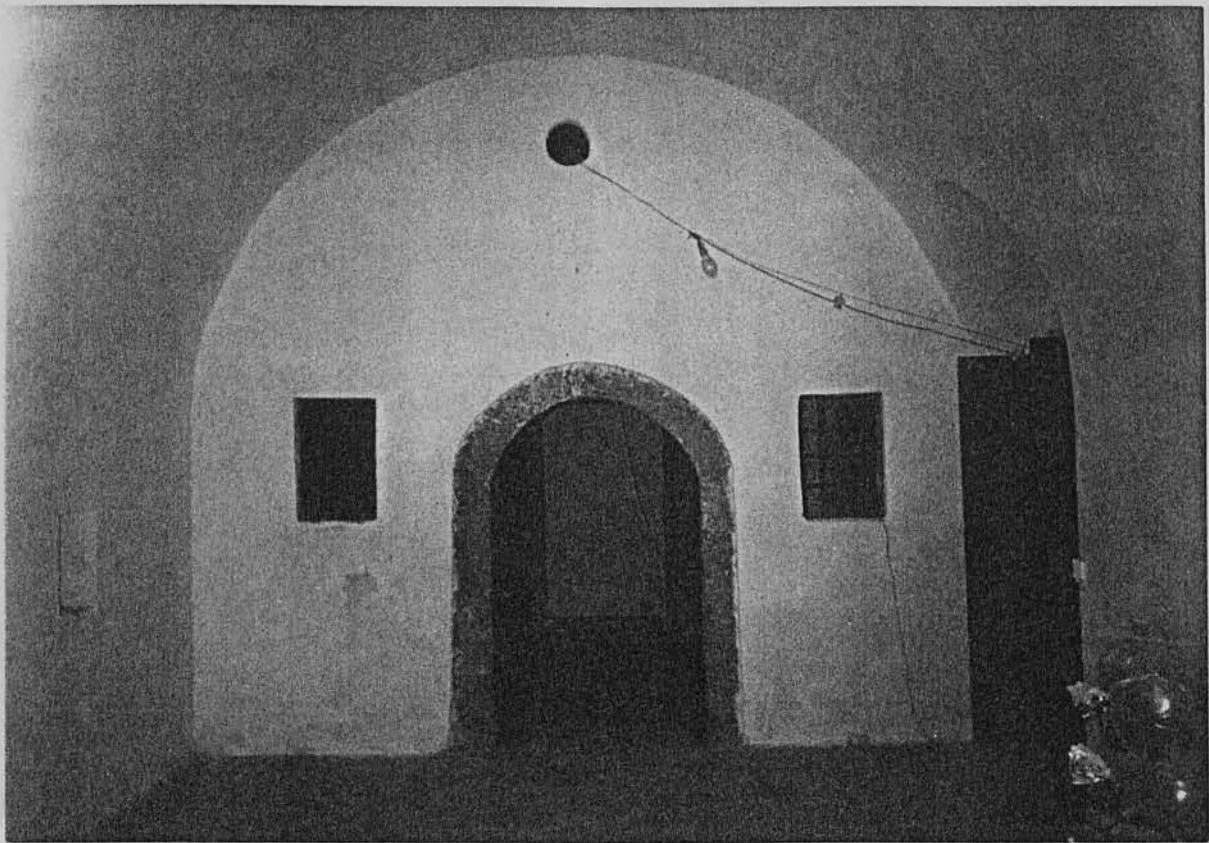
Πάτρινη στέγη επί του οικόδη. Το πύλωσ ἀνάλογον ἀνάμα στο ζωνστόν
κατακατέκλυσε την κίονα σπάζει τον στυλοβάτη.

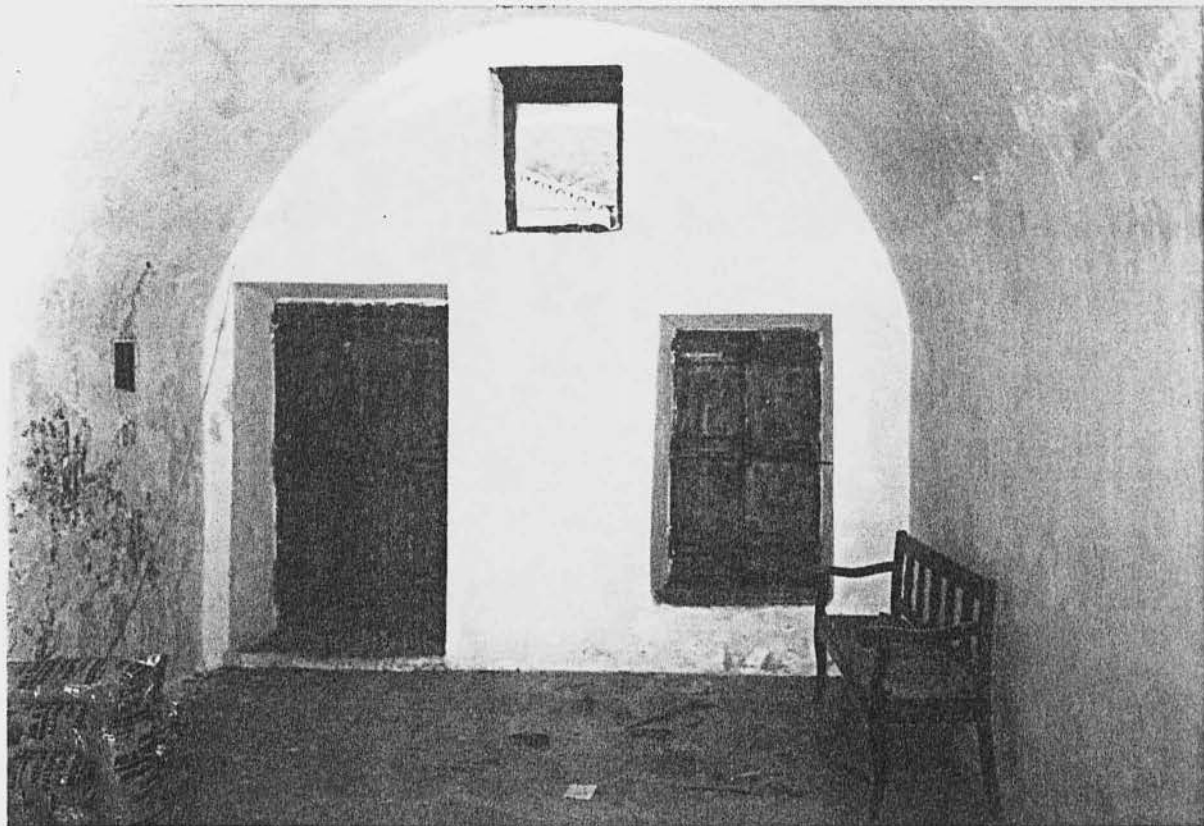

Πέτρινη σκάλα σε δύο σκέλη. Το πάνω σκέλος οδηγεί στο ξουστάγι (σκεπαστό εξώστη , μπροστά στην κύρια είσοδο του σπιτιού).

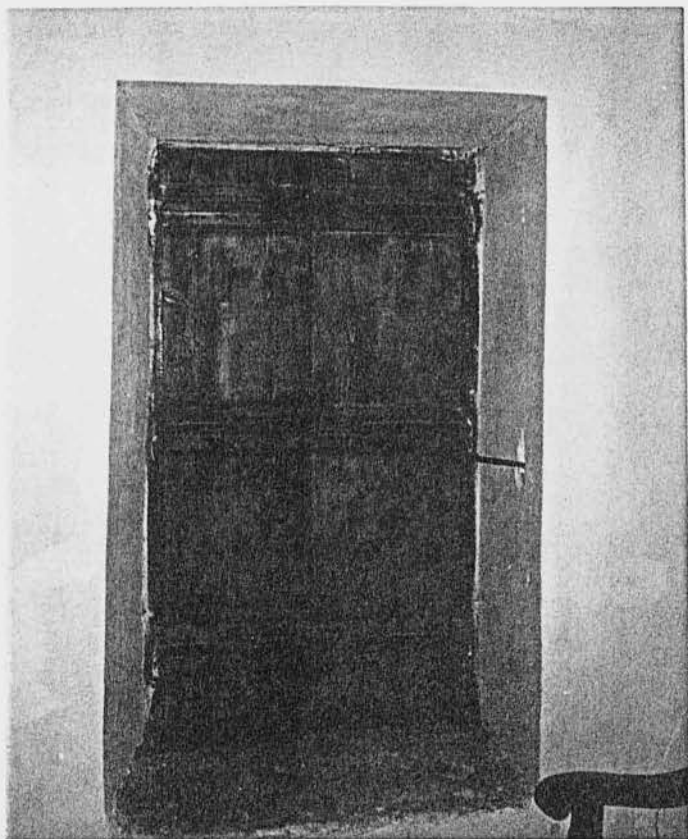

Ο χώρος υποδοχής στην Β΄ όψη ο οποίος βρίσκεται στον Α΄ όροφο, στεγασμένος ολόκληρος με καμάρα.

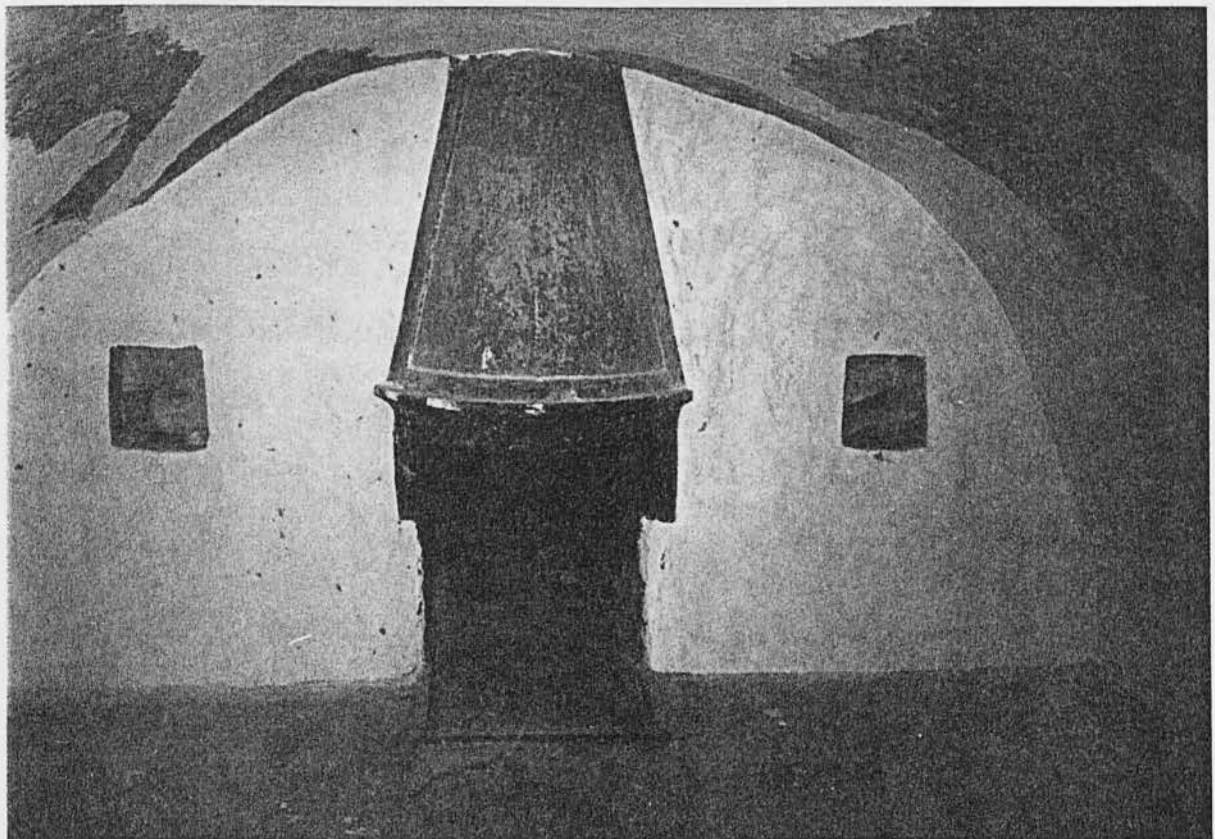
Χώρος υποδοχής στη Νότια όψη, στον Α΄όροφο στεγασμένος ολόκληρος με καμάρα. Διακρίνουμε το ξύλινο παράθυρο με αμπάρα καθώς και ένα εντυπωσιακό ξύλινο καθιστικό.

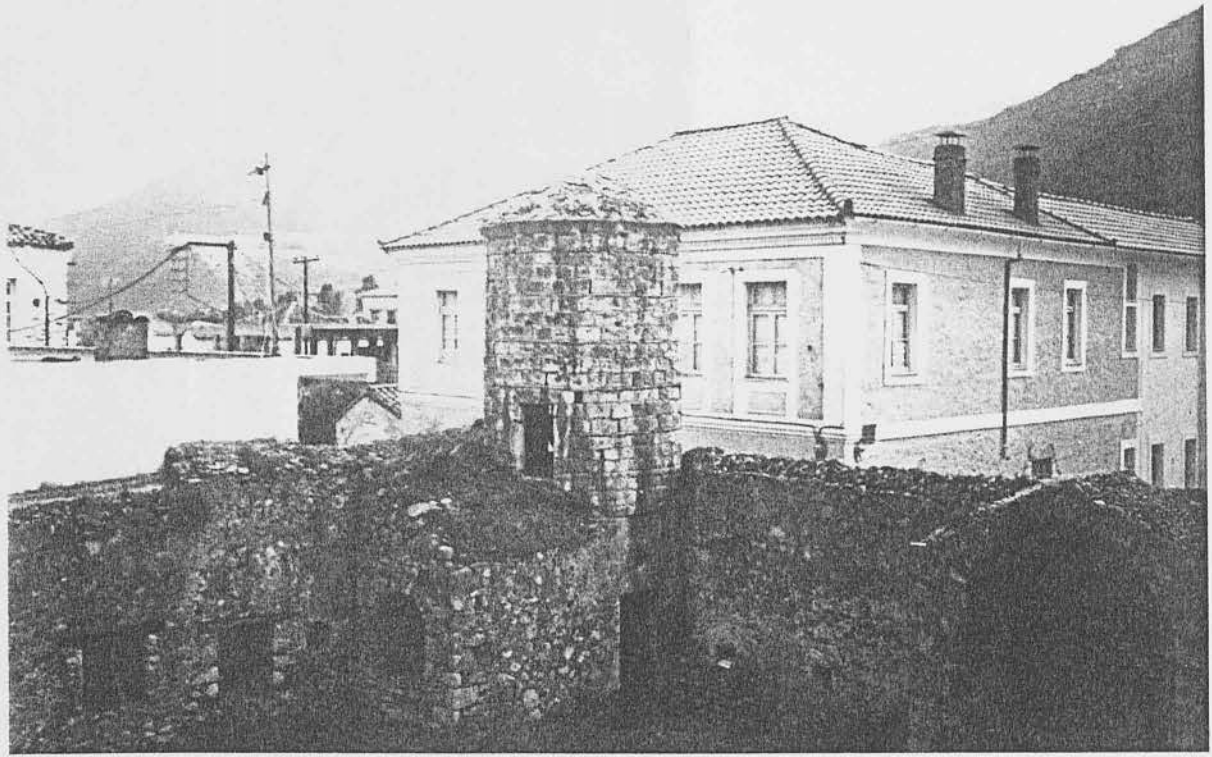

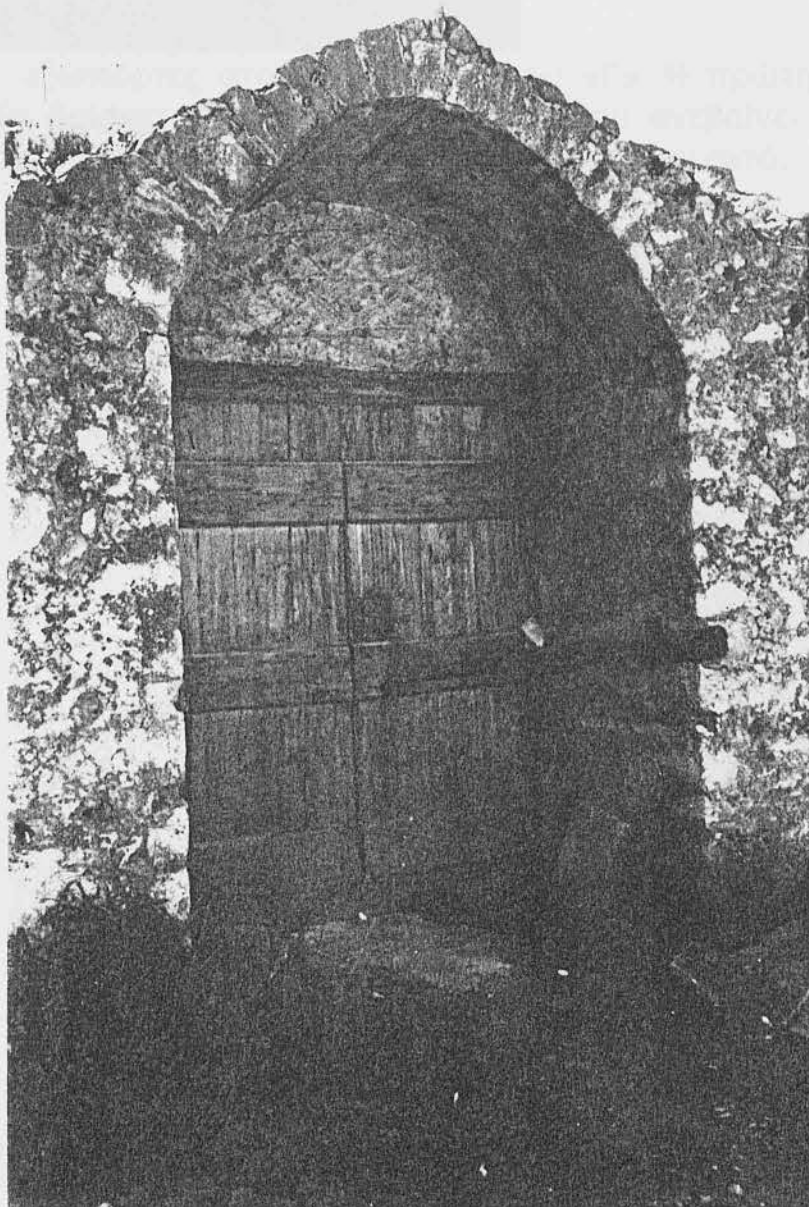
Ξύλινο χώρισμα στεγασμένο ολόκληρο με καμάρα.

Τζάκι στη βορεινή πλευρά του Β'όροφου, το οποίο στεγάζεται ολόκληρο με καμάρα.

Στη γωνία του μαντρότοιχου διακρίνεται το πυργάκι για την άμυνα της αυλής, δεξιά από την αυλόπορτα.

Αυλόπορτα η οποία εσωτερικά είναι εφοδιασμένη με αμπάρα.

Δύο εξώπορτες στο κάθε σκέλος του «Γ». Η πρώτη θαυμάσια εξώπορτα η οποία βρίσκεται μετωπικά σε αυτόν που ανεβαίνει, οδηγεί απ'ευθείας στη σάλα, ενώ η δεύτερη από αριστερά οδηγεί στον οντά.

Εσωτερική ξύλινη πόρτα.

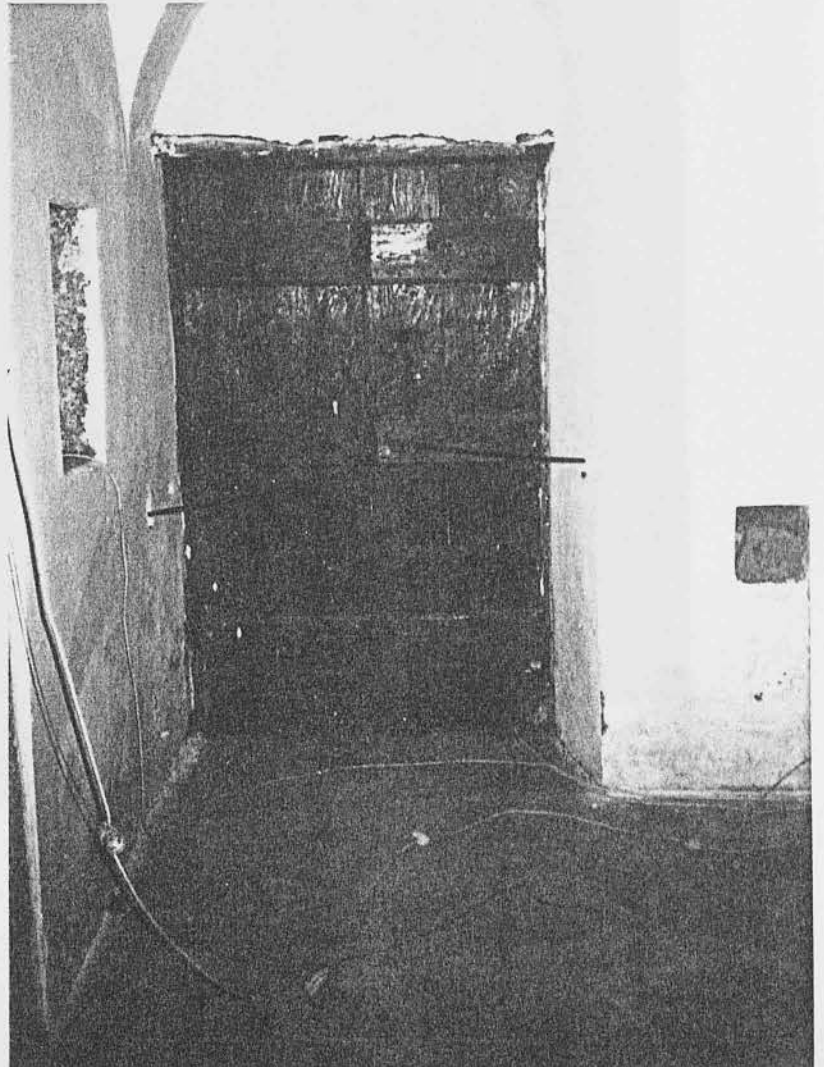
Θαυμάσιο σκαλιστό ταβάνι και τοξοστοιχία, που επαναλαμβάνει τα κοιλόκυρτα κυμμάτια που διακοσμούν το ξουστάγι.

Διακοσμητικό ξύλινο στοιχείο στον Α΄ όροφο.

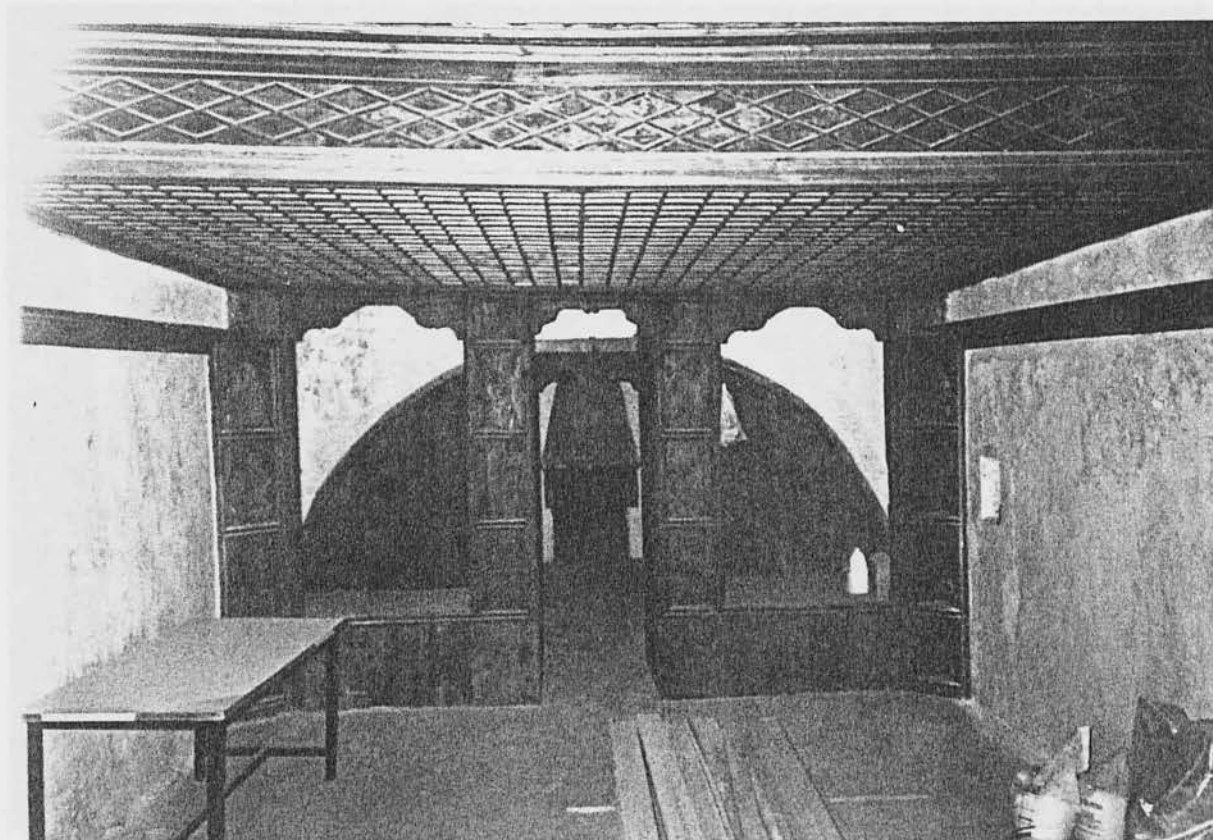
Η εξώπορτα του Τσικαλιώτη είναι εφοδιασμένη με τουφεκίστρες ενώ εσωτερικά έχει ξύλινη αμπάρα.

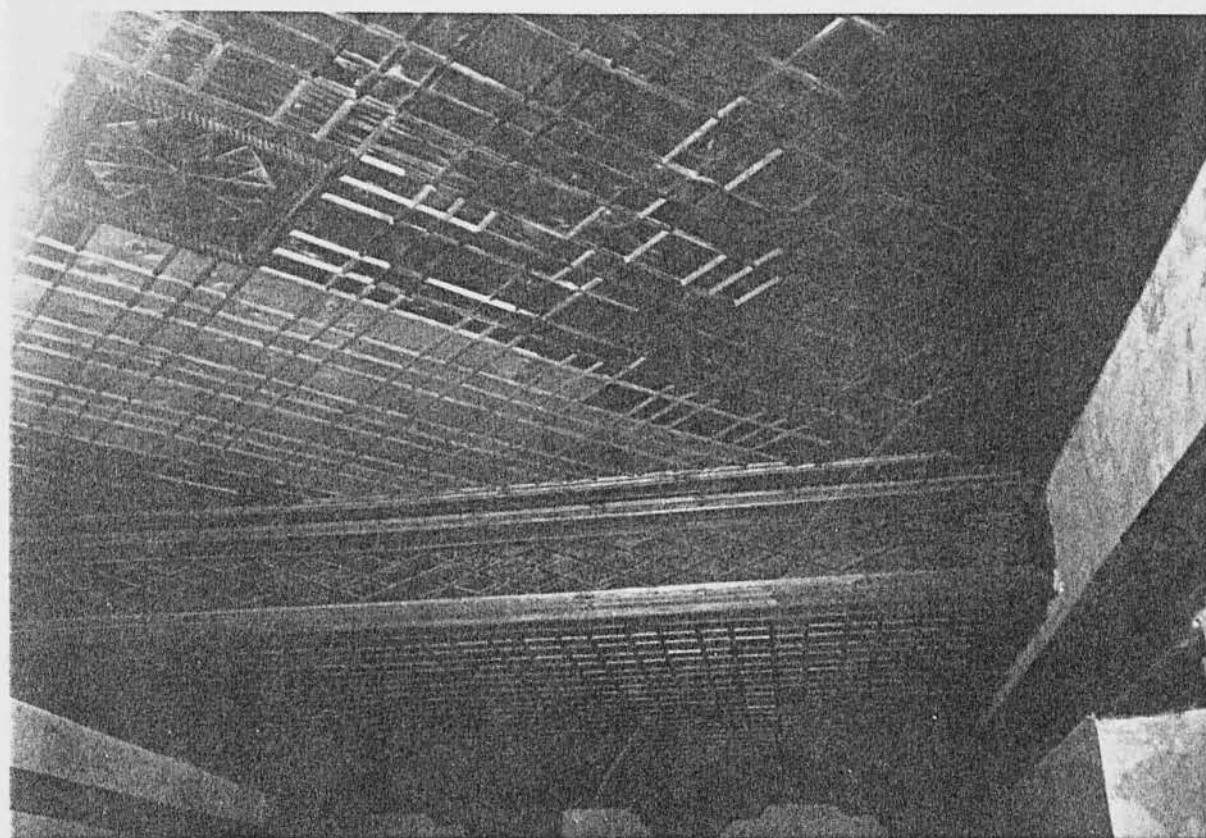

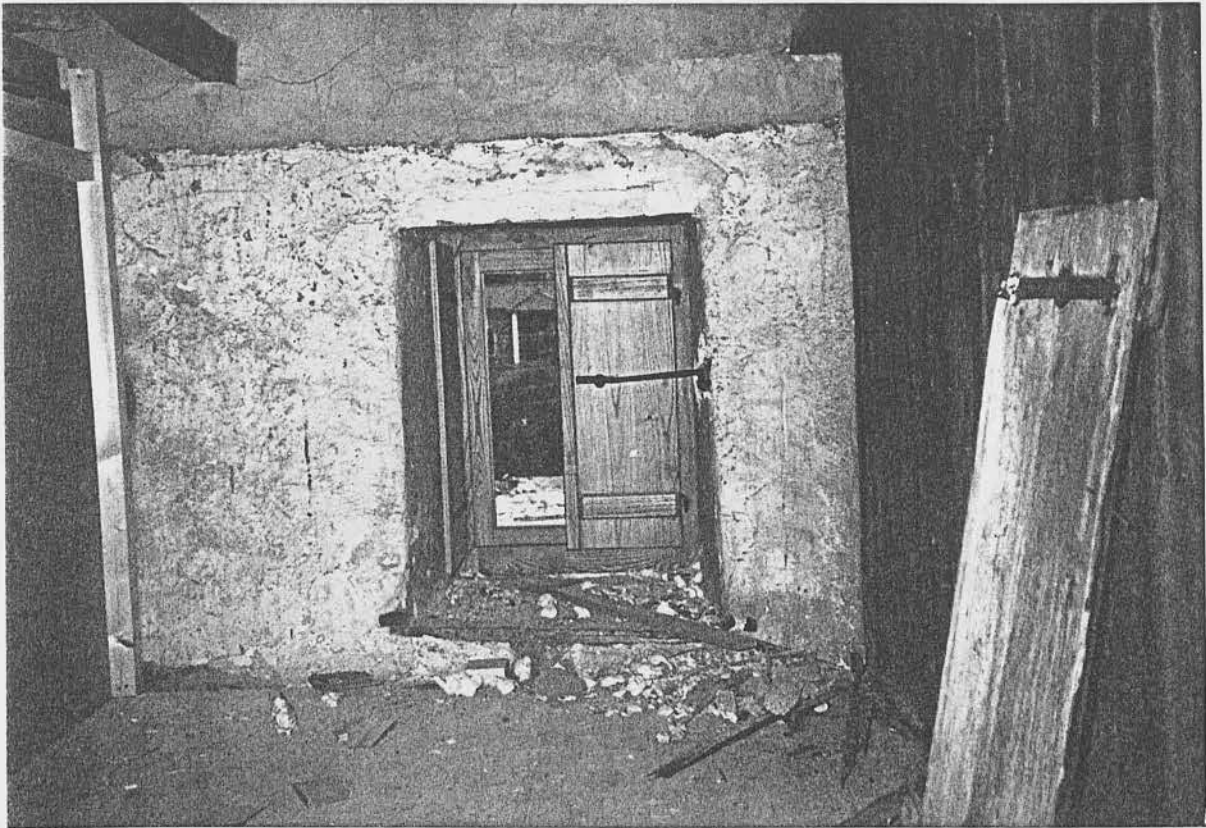
Ξυλόγλυπτα ταβάνια και φεγγίτες, πάνω από τα παράθυρα.

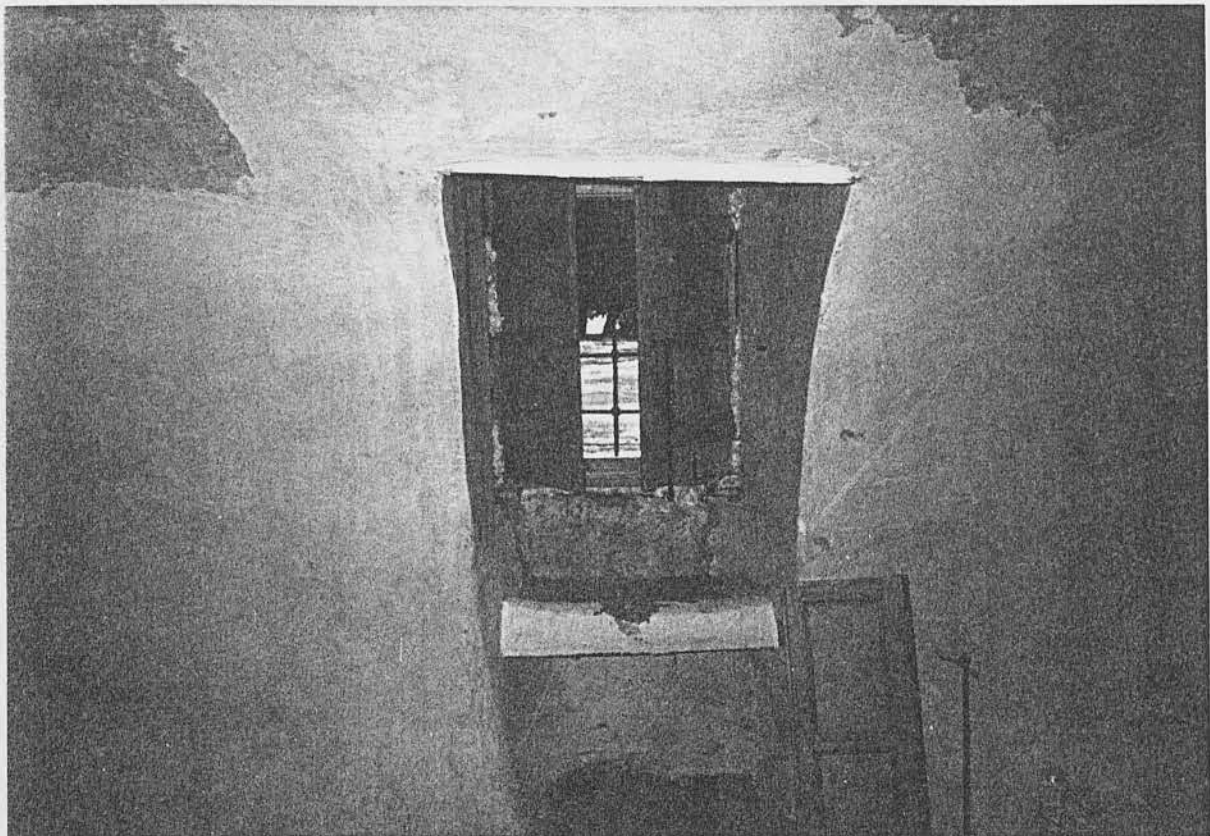

Αρχοντικό Τσικαλιώτη. Ξύλινο ταβάνι, στον Α΄ οροφο. Στο βάθος διακρίνεται το τζάκι.

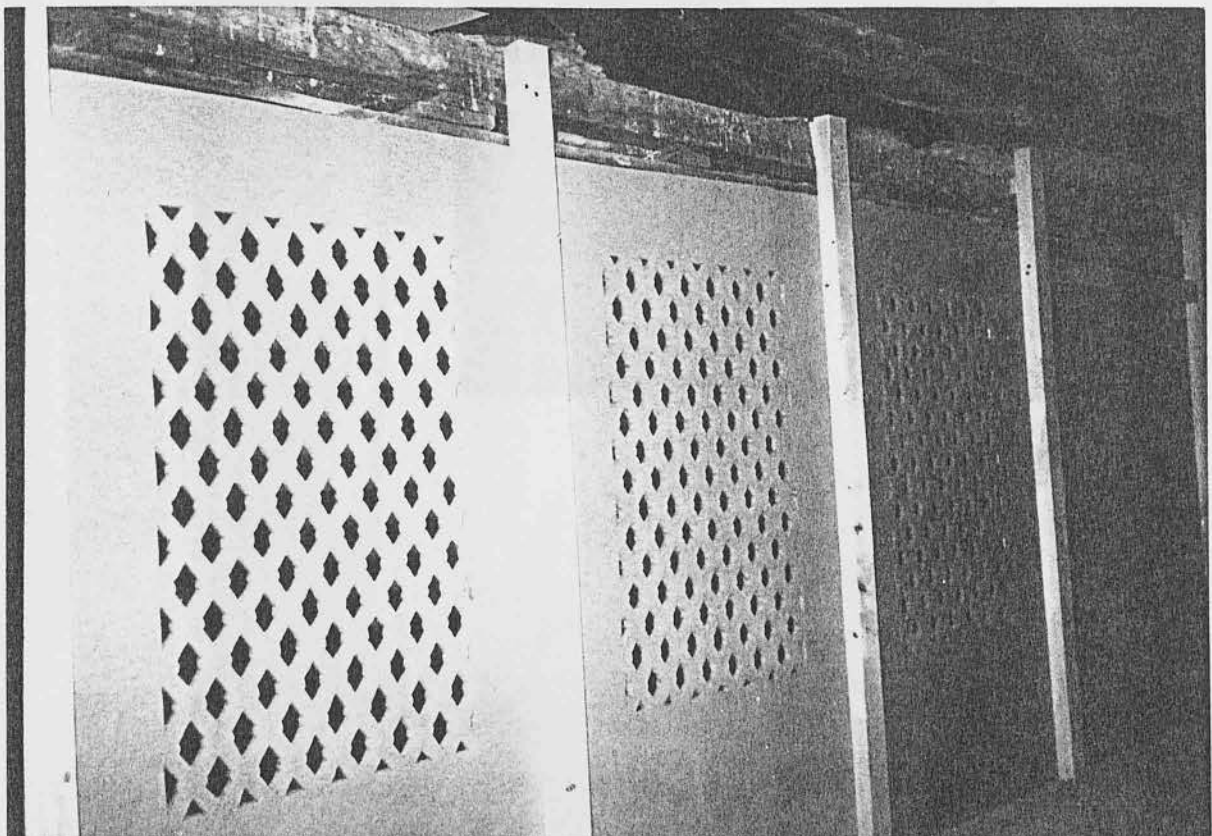
Ξύλινα παράθυρα με αμπάρες , στον Β΄ όροφο.

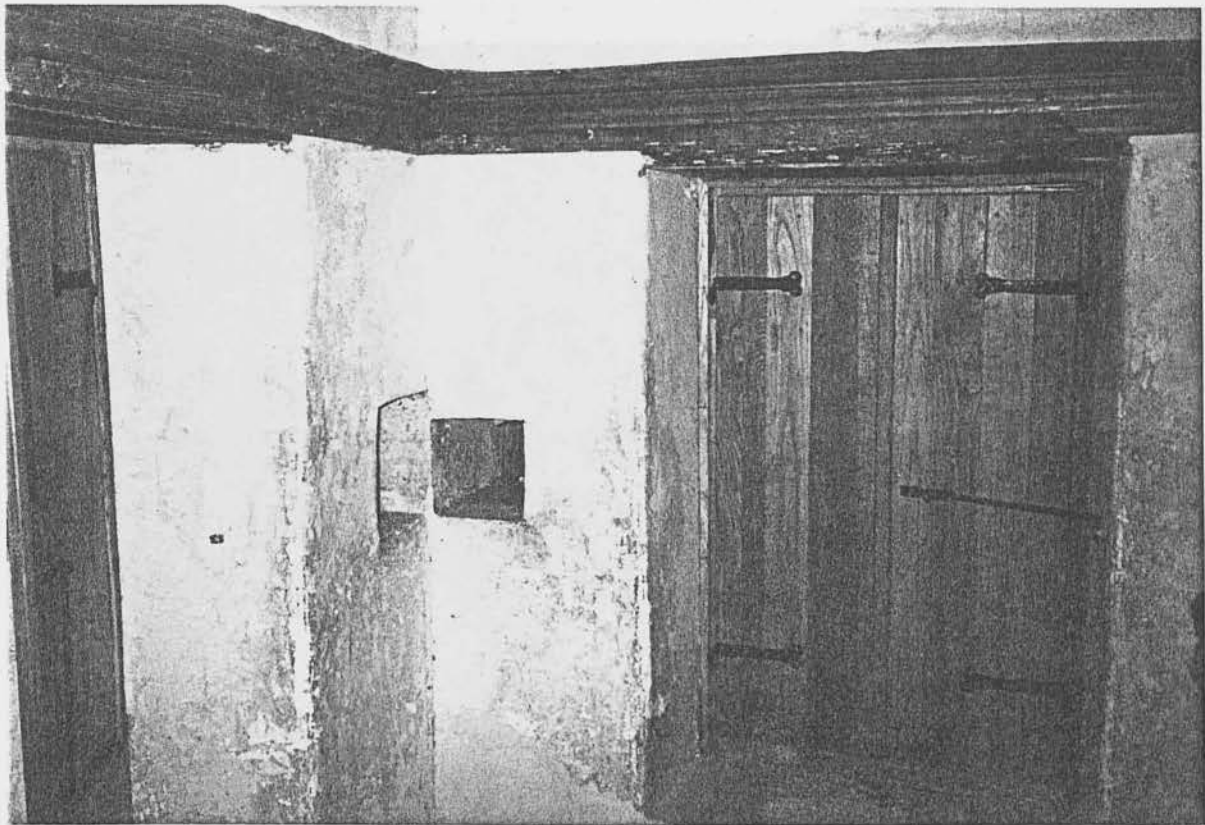

Μεσάντρες με χωριστά πατάκια όπου παρακολουθούσαν οι γυναίκες αθέατες τις διασκεδάσεις, στον Β' όροφο, δωμάτιο-κρυψώνα στο ισόγειο.

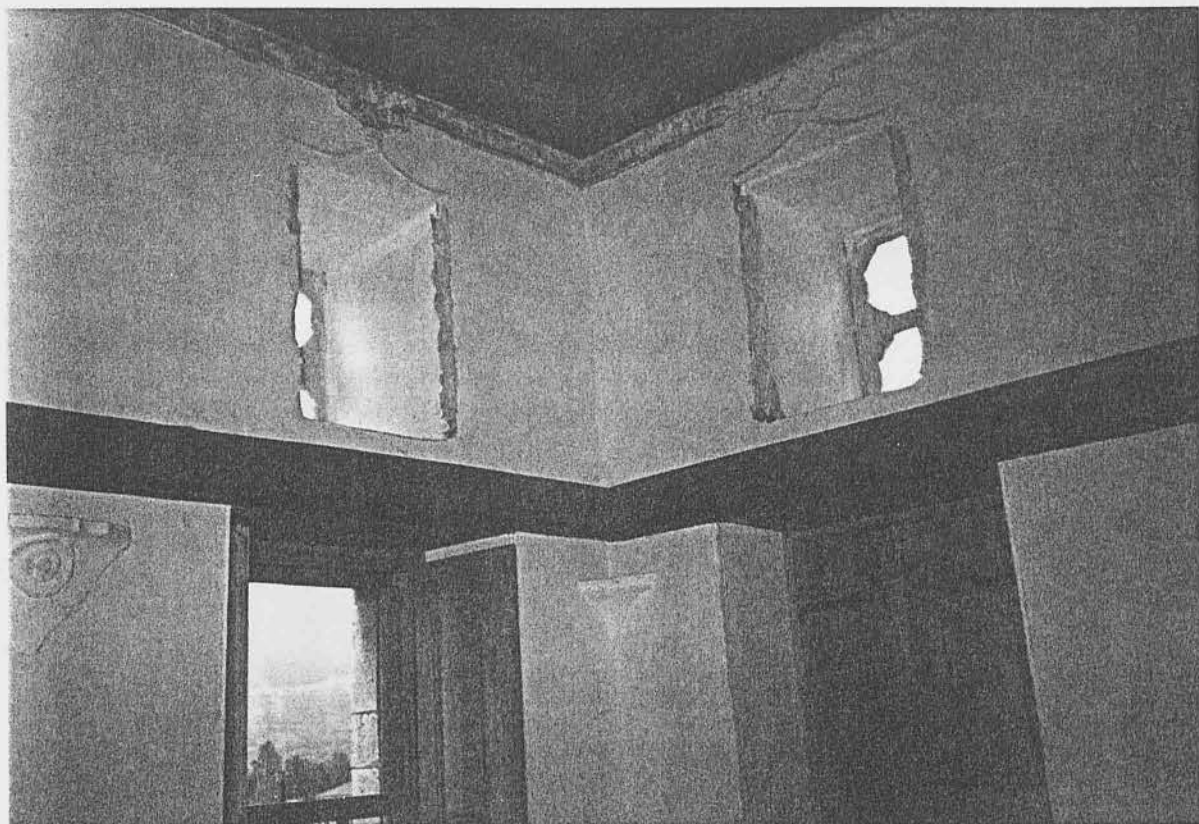

Στη γωνία διακρίνονται οι τουφεκίστρες, δίπλα στα παράθυρα.

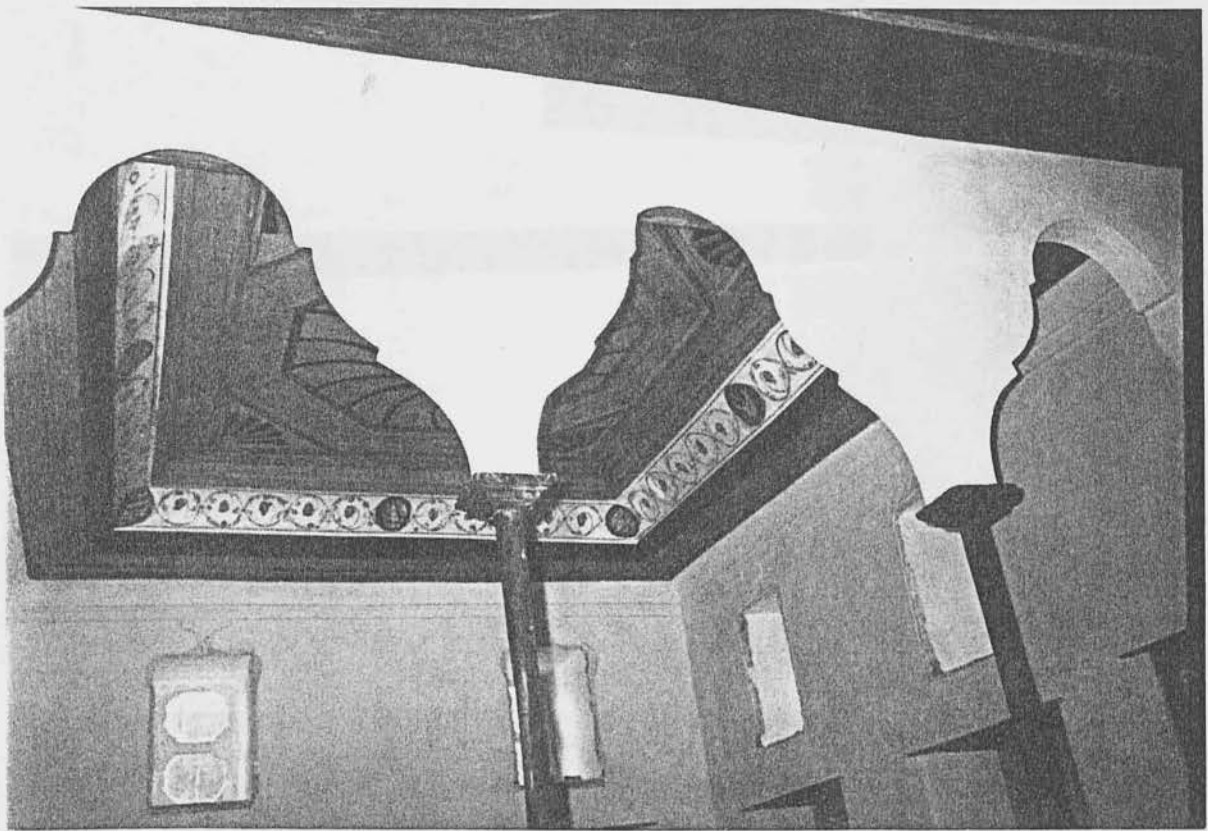
Εσωτερική θυρίδα στο τοίχο.

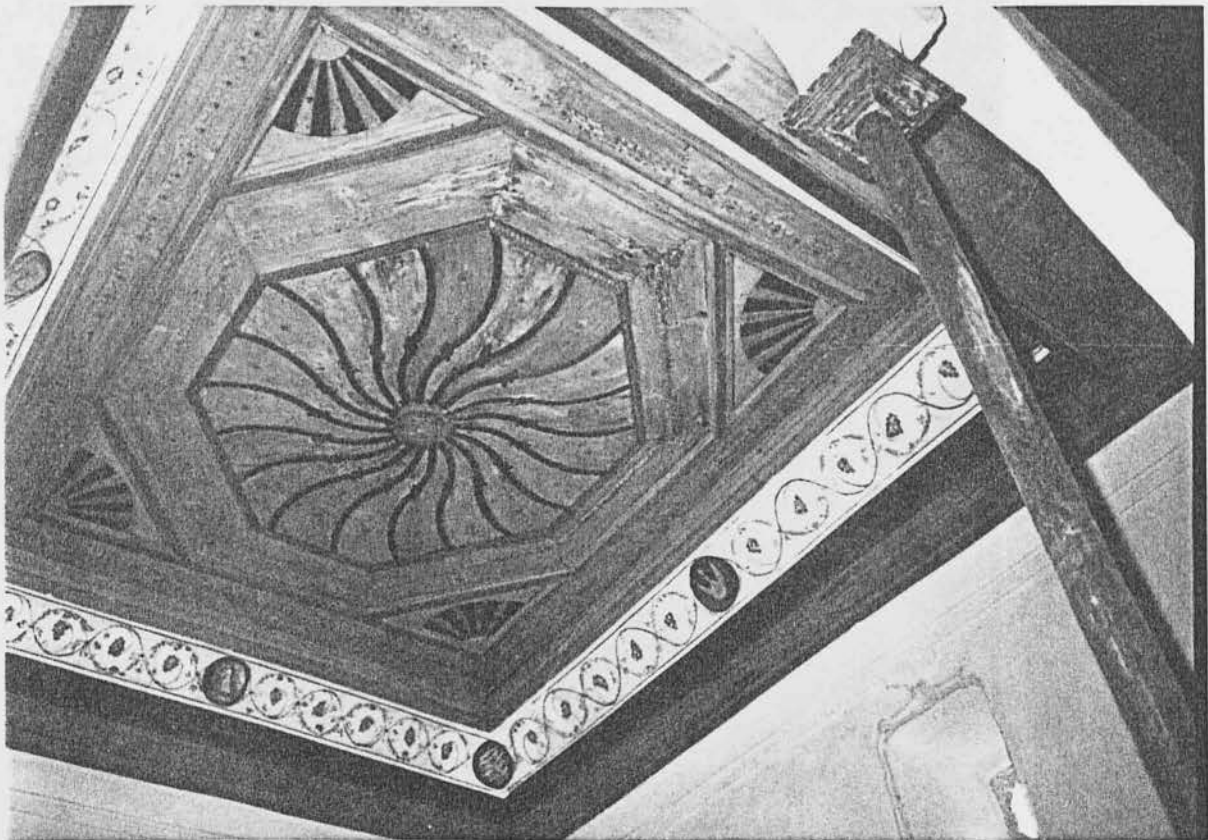
Φεγγίτες πάνω από τα παράθυρα.

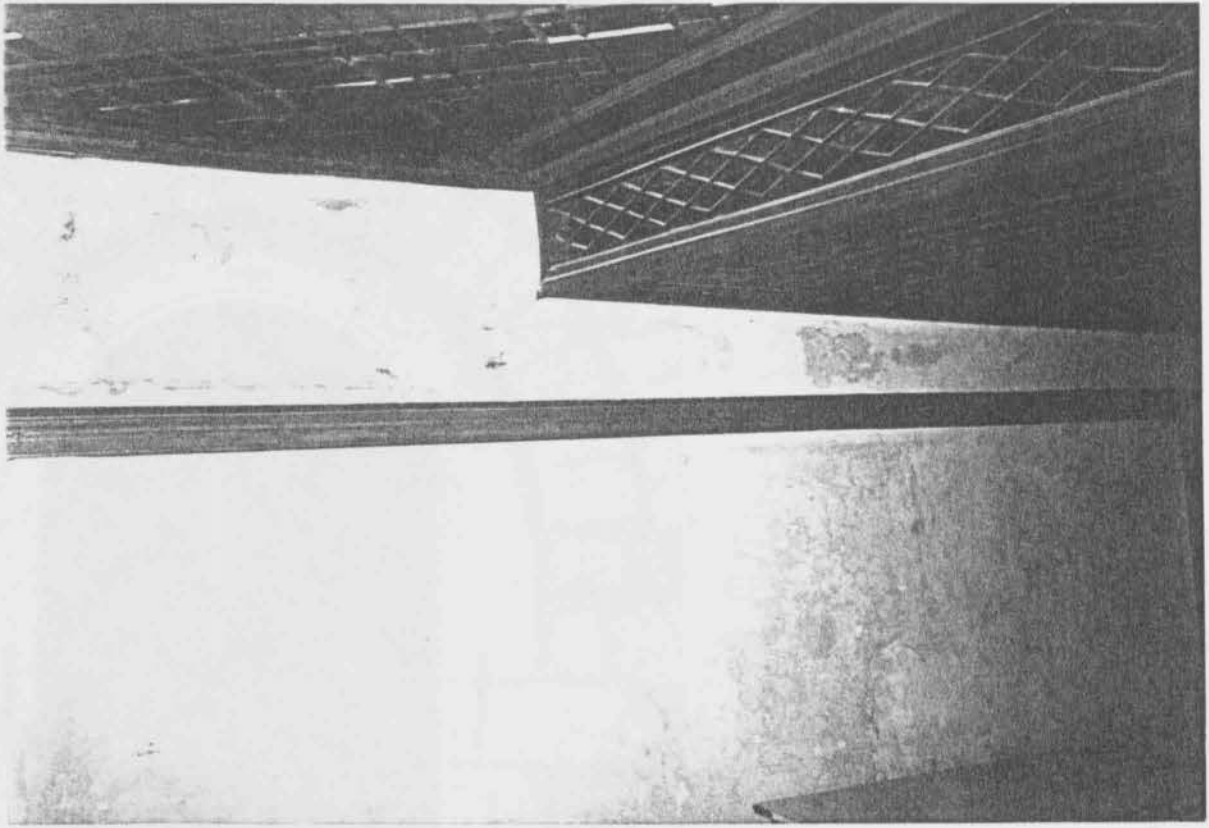
Εσοχή εσωτερικά σε τοίχο για διαμόρφωση ντουλαπιού.

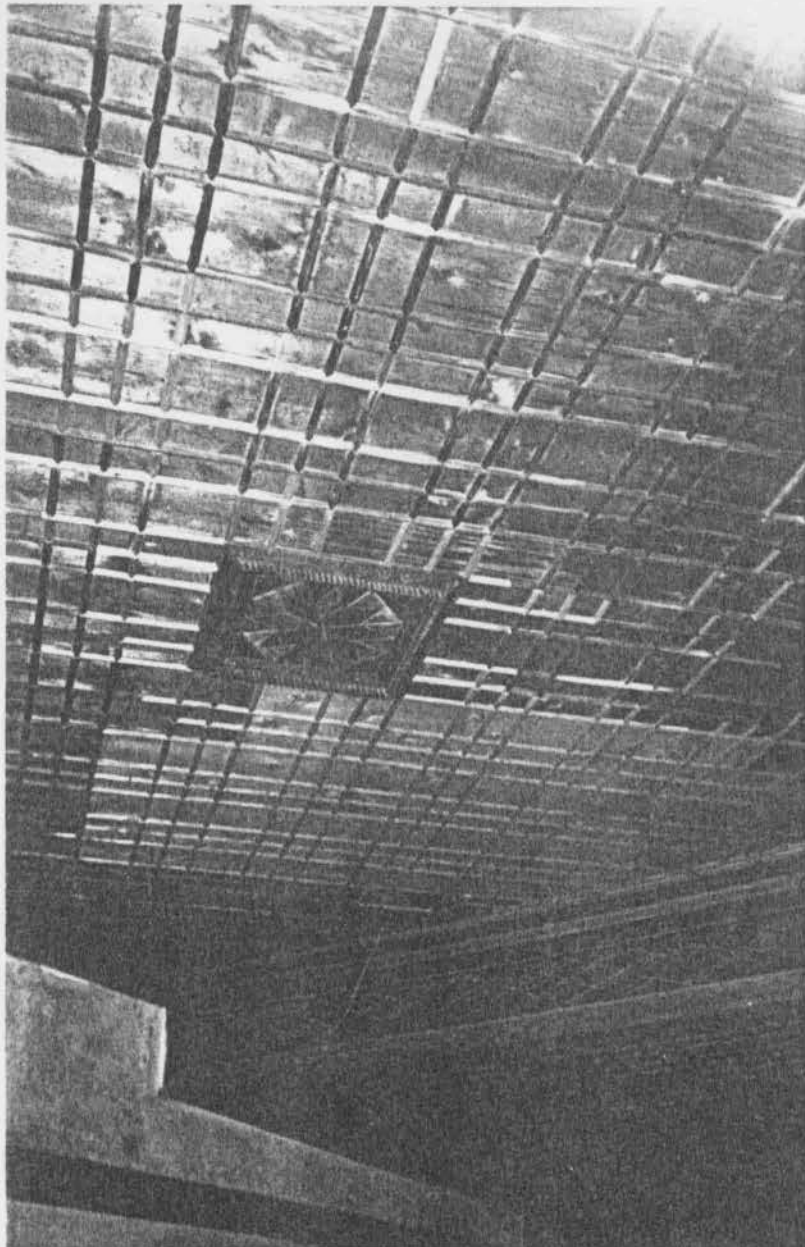
Διακρίνεται το ξυλόγλυπτο ταβάνι, οι φεγγίτες πάνω από το παράθυρο που μαρτυρούν κάποια Τουρκική επίδραση.

Αρχοντικό Τσικαλιώτη. Ξυλόγλυπτο ταβάνι στον οντά, του Β' ορόφου.

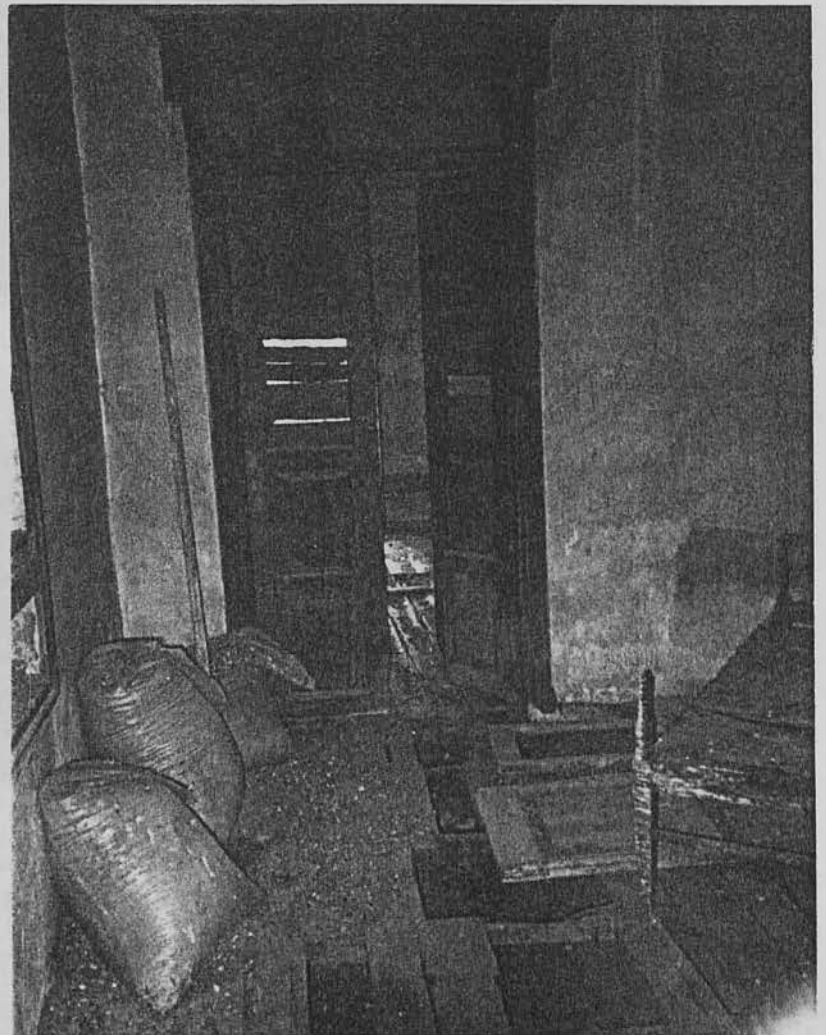
Λεπτομέρειες ξύλινου ταβανιού του πύργου Τσικαλιώτη.

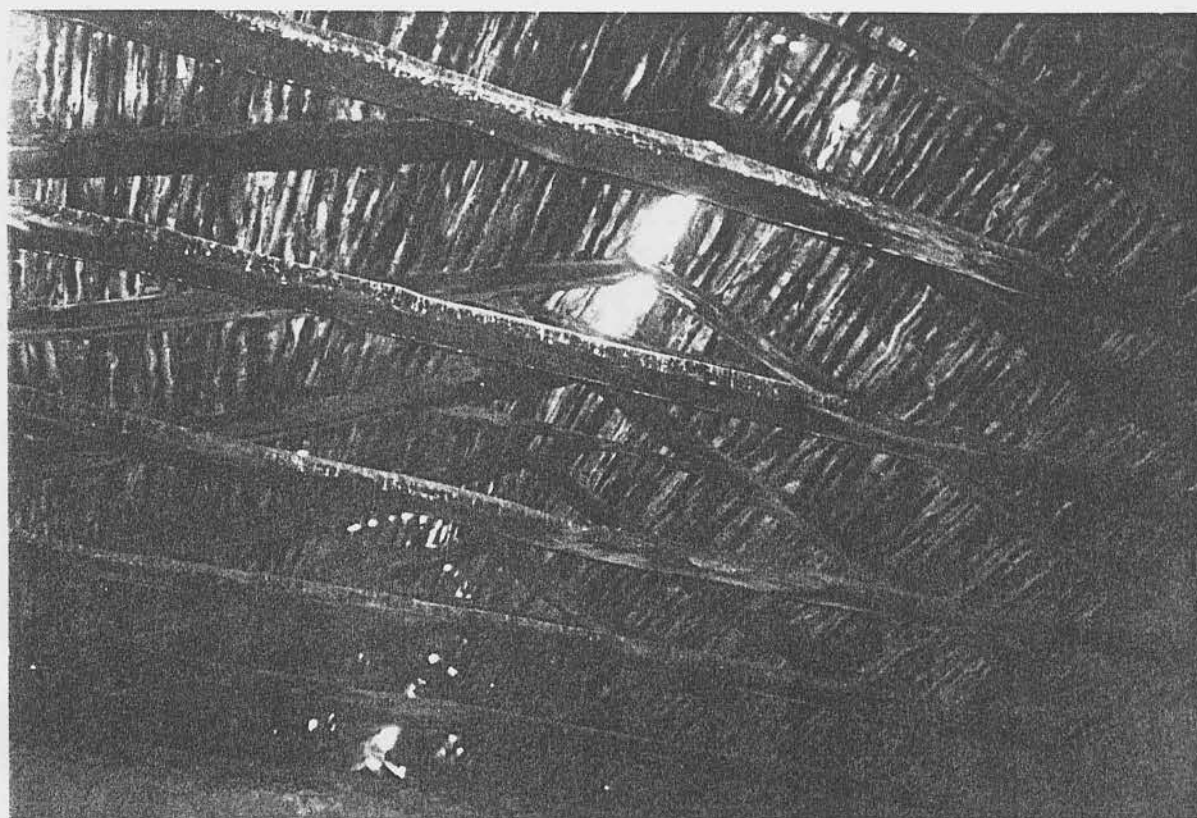

Εξωτερική πόρτα, που 'χει δεχθεί την επίδραση των καιρικών συνθηκών

Κατεστραμμένη πόρτα,

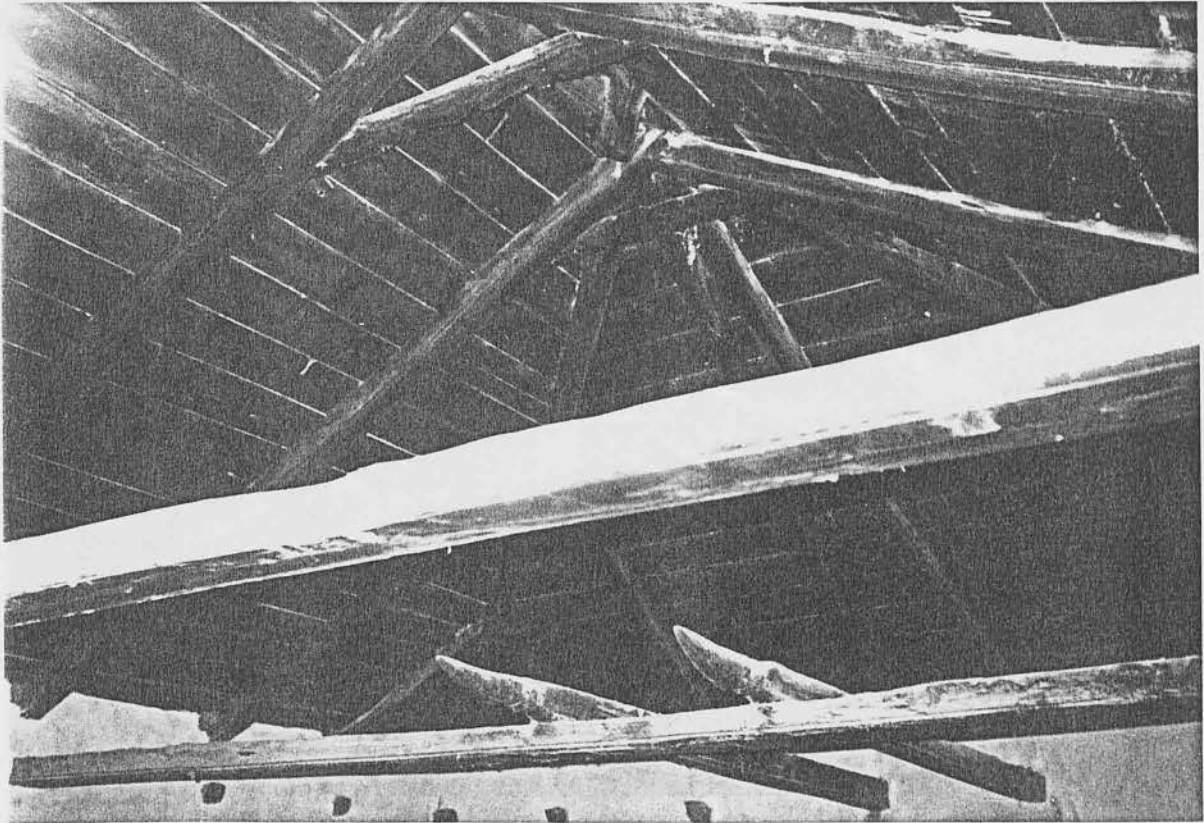

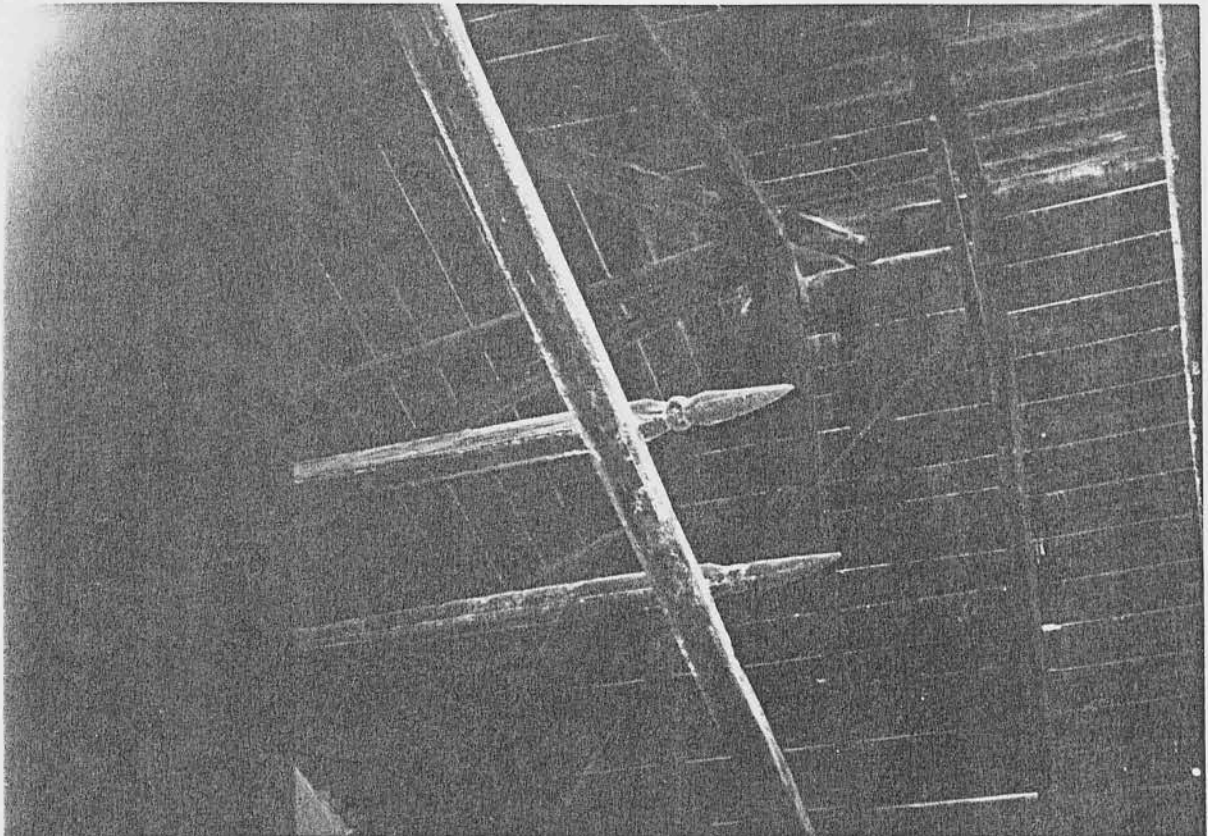
Κατεστραμμένη στέγη

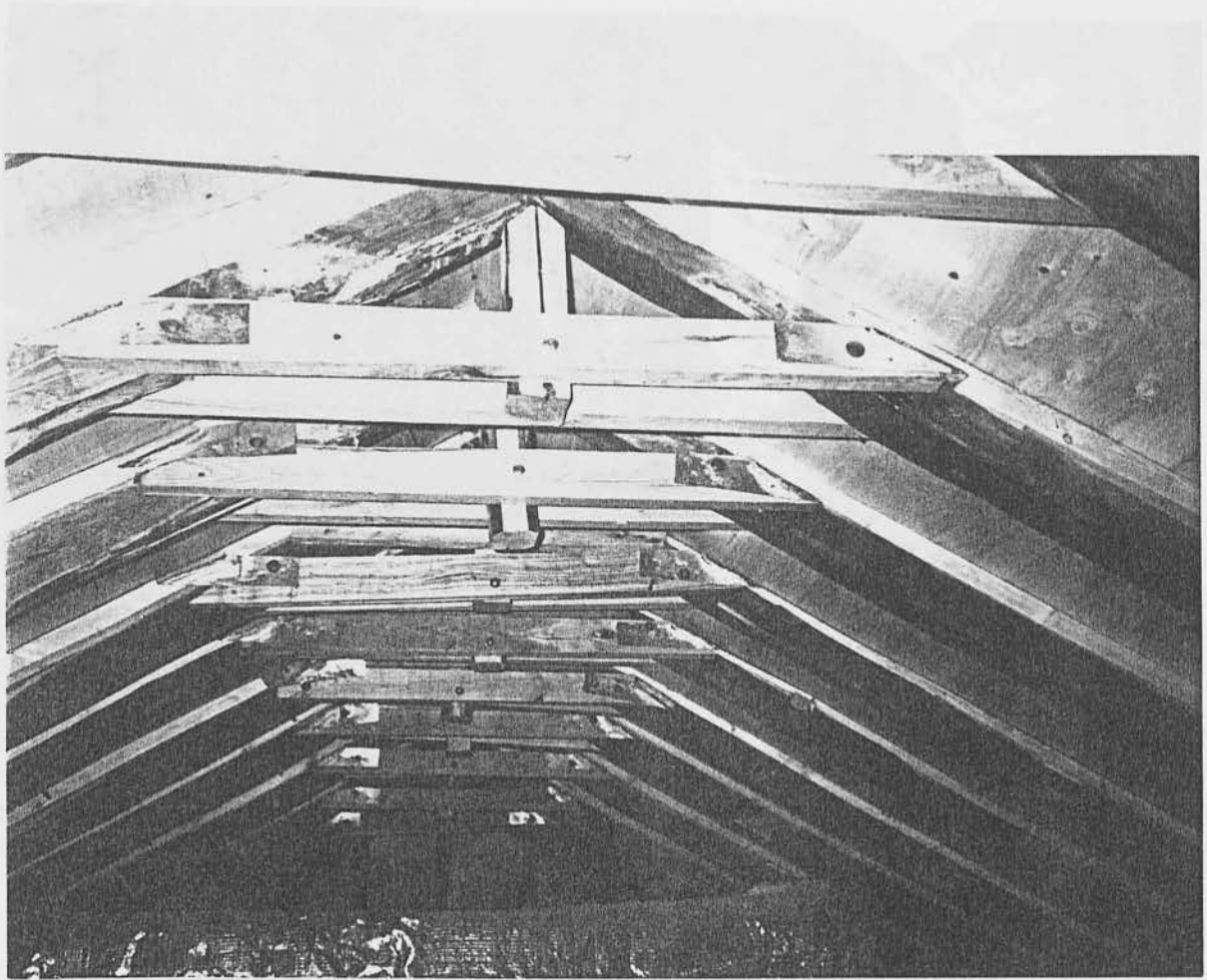
Διακρίνεται το τζάκι, ανάμεσα στα δύο φθαρμένα παράθυρα

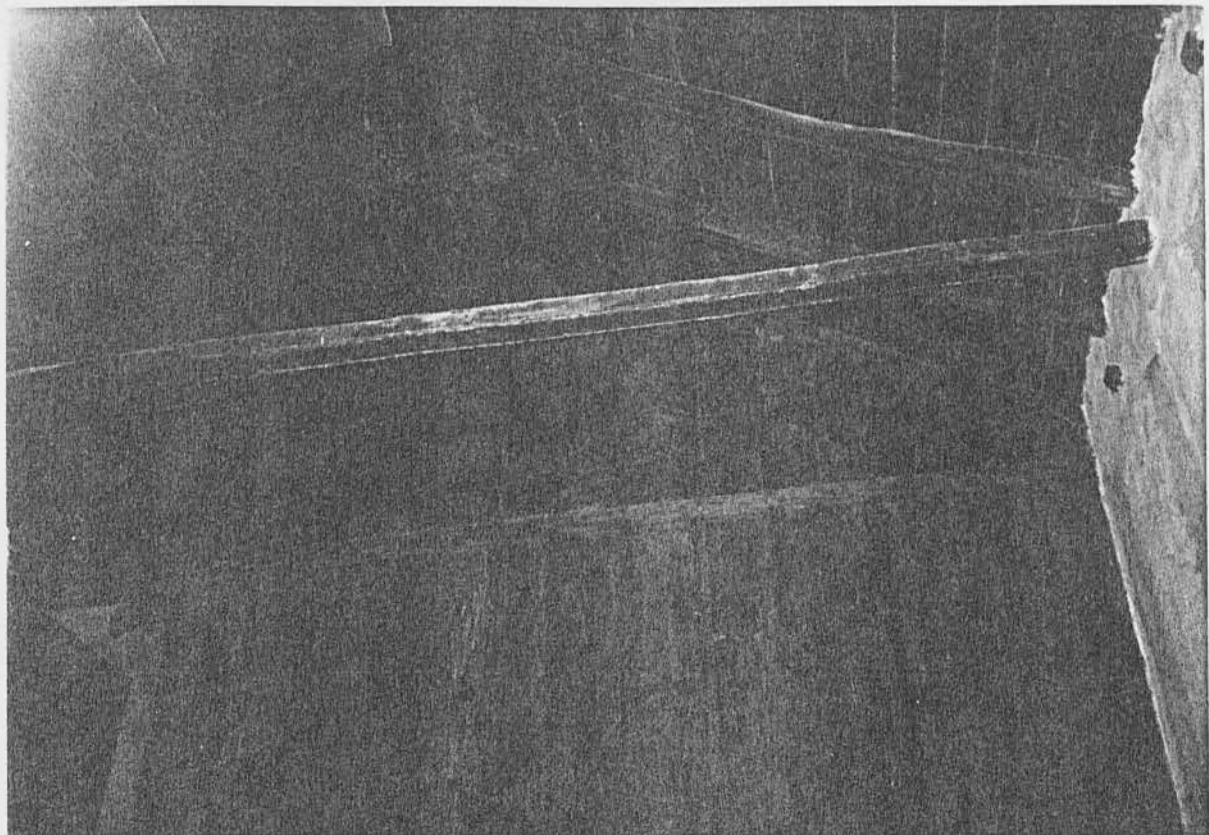
Ψαλίδια , (ζεुकτά ξύλινης στέγης), πύργου Πολυτίμου.

Ψαλίδια , (ζευκτά ξύλινης στέγης) , πύργου Τσικαλιώτη.

Ένα από τα παλιά παραδοσιακά καλύβια οικία Εμμανουήλ Ν. Καττή

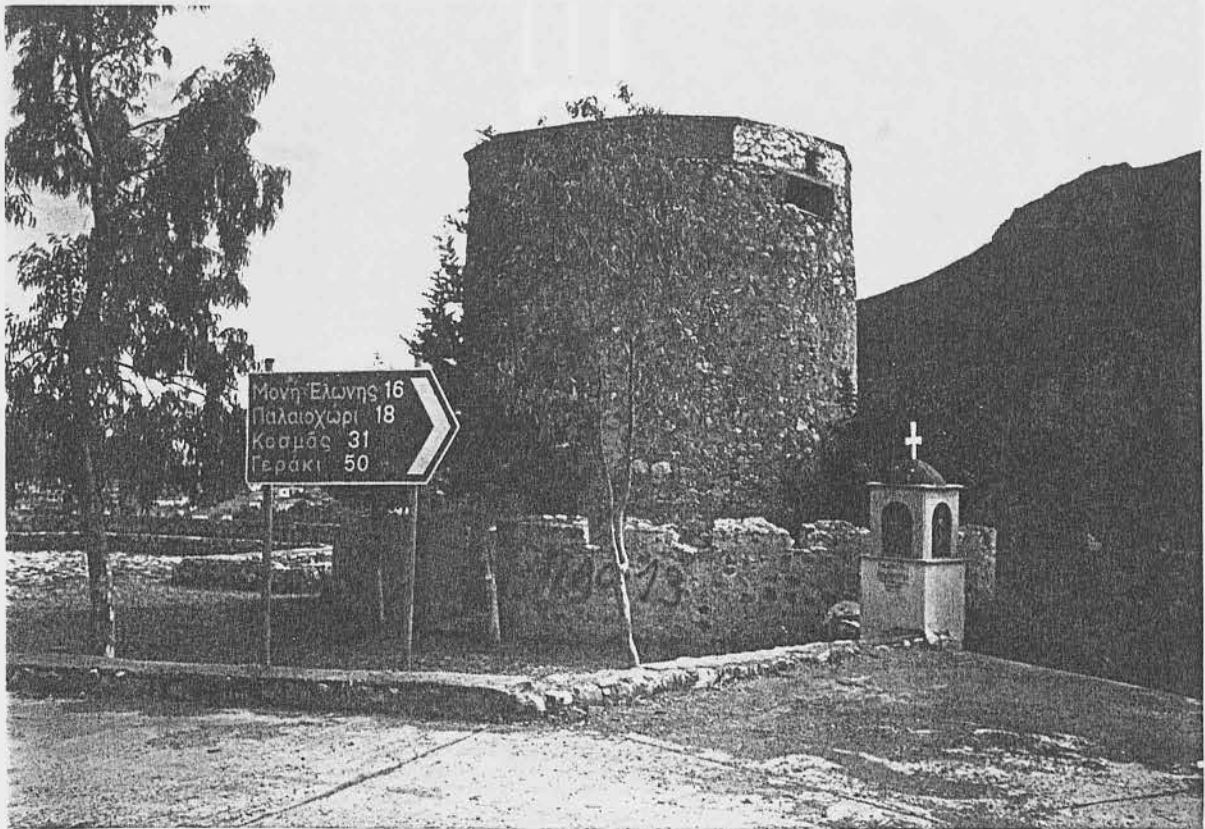
Ερειπωμένο καλύβι στην περιοχή του Κοιλιάσου

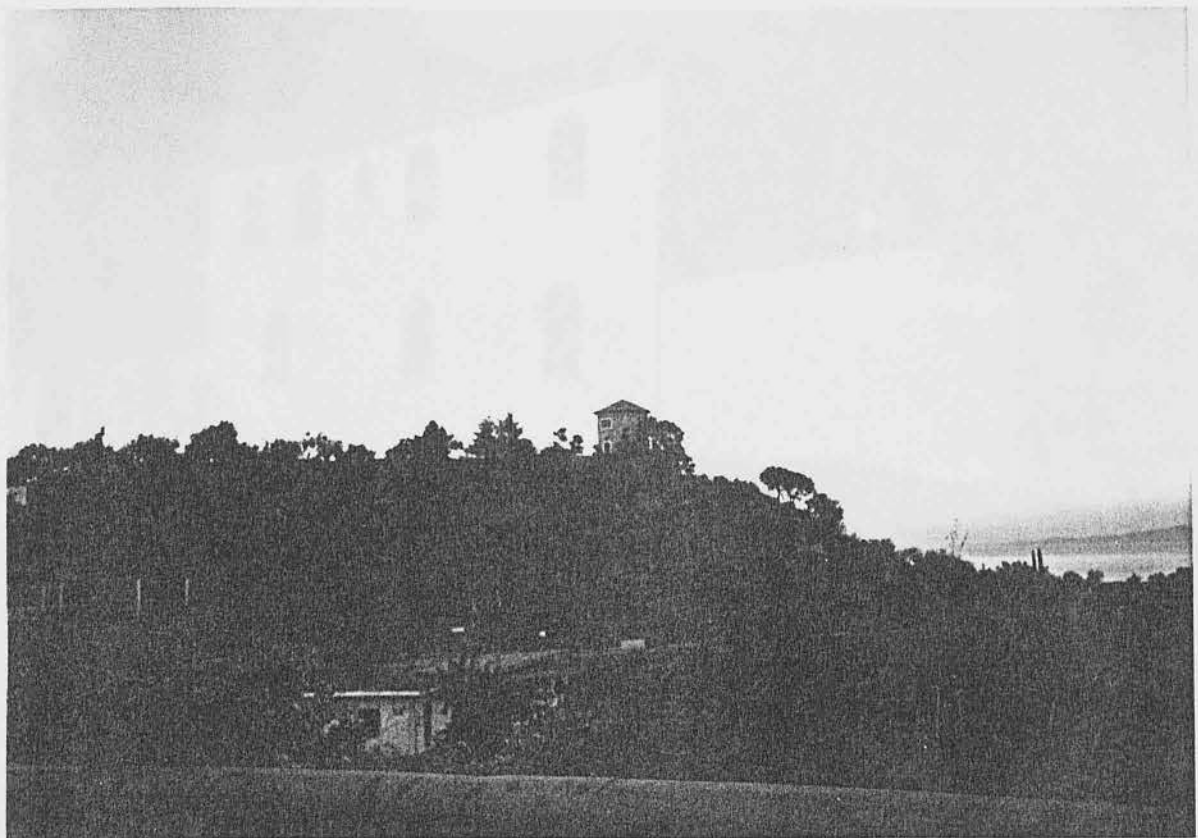
Επιδιορθωμένο διόροφο καλύβι στη στέγη και στο χαγιάτι

Πέτρινο παραδοσιακό διόροφο καλύβι με προσθήκη νέων στοιχείων από οπλισμένο σκυρόδεμα

Μύλος του Μανωλάκη (την εποχή του εμφυλίου σκοτώθηκαν πολλοί πολεμιστές)

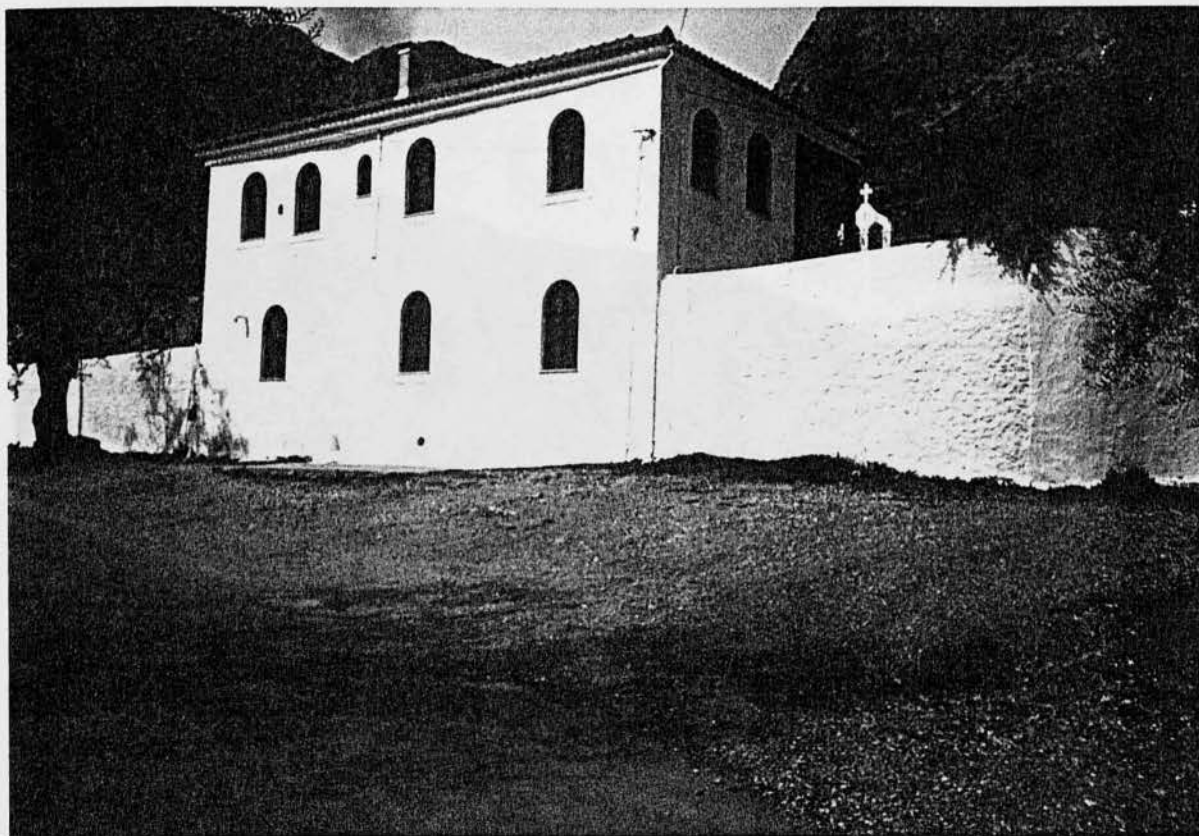

Παραδοσιακός μύλος στην περιοχή της Σαμπατικής

Η Μητρόπολη του Λεωνιδίου

Επίσκοπος του Λεωνιδίου. Ένε από το ιστορικό κέντρο του Λεωνιδίου

Το Μετόχι, το οποίο φιλοξενεί την εικόνα της Παναγίας της Ελεώνας την 21η Νοεμβρίου

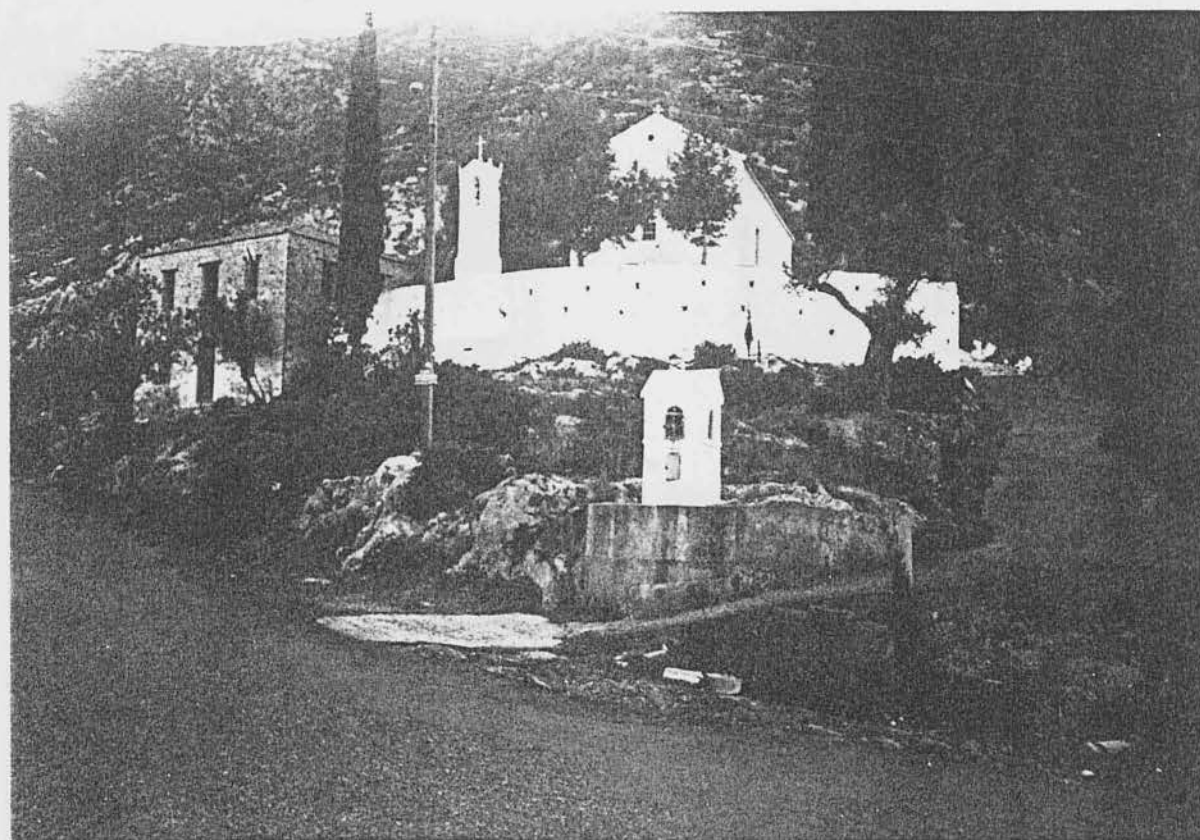

Μύλος του Μανωλάκη. Ένα από τα ιστορικά μνημεία του Λεωνιδίου

Η εκκλησία του Αγίου Βασιλείου στην περιοχή του Κοιλιάσου

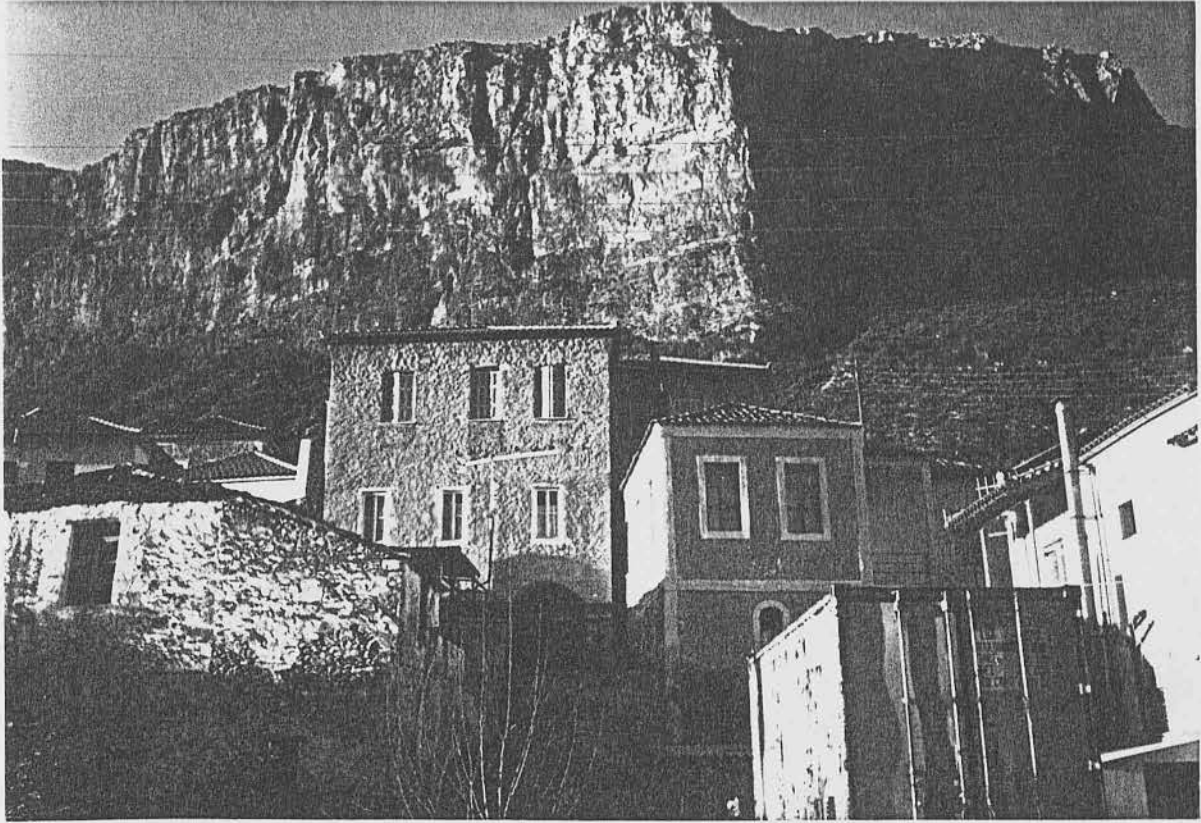
Ο Άγιος Λεωνίδας, εκ του οποίου πήρε το όνομα του το Λεωνίδιο

Αποψη αγοράς

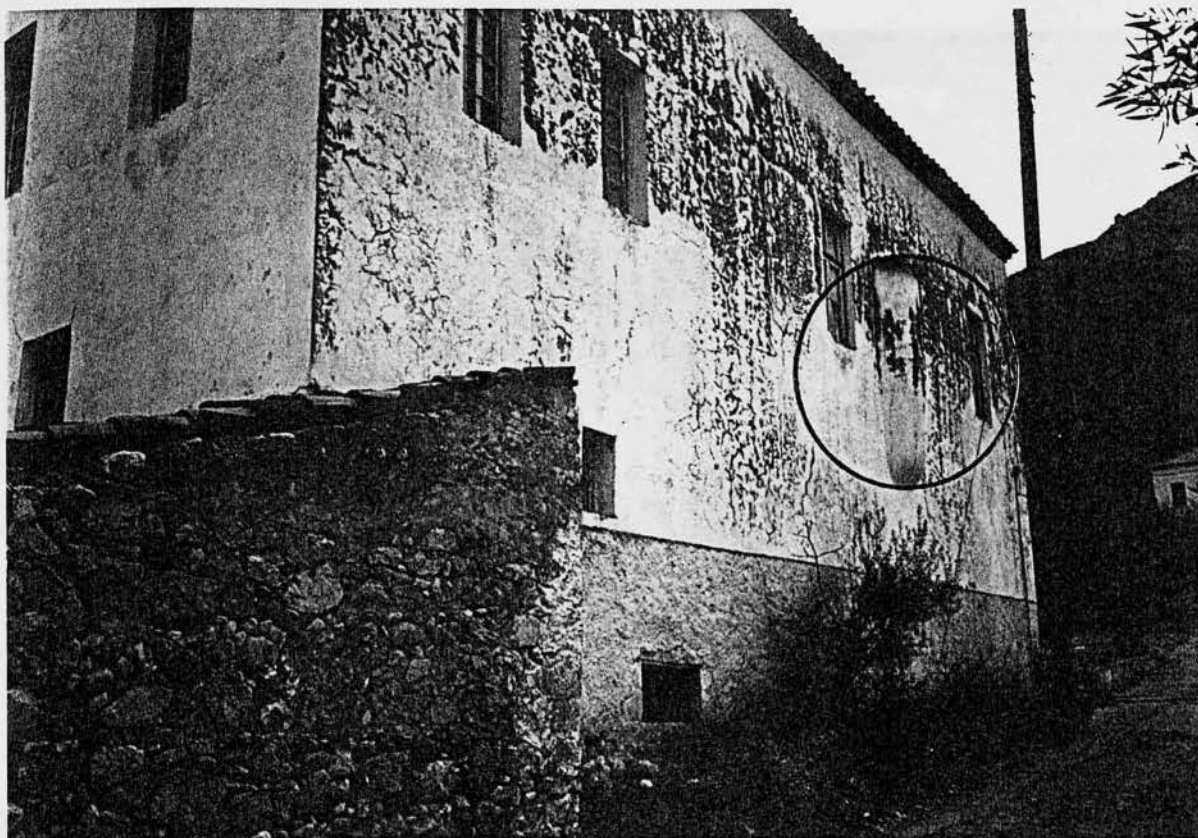
Παραδοσιακά κτίρια στη Στάη

Ένας από τους λίγους διατηρητέους πύργους, μετά από επισκευές

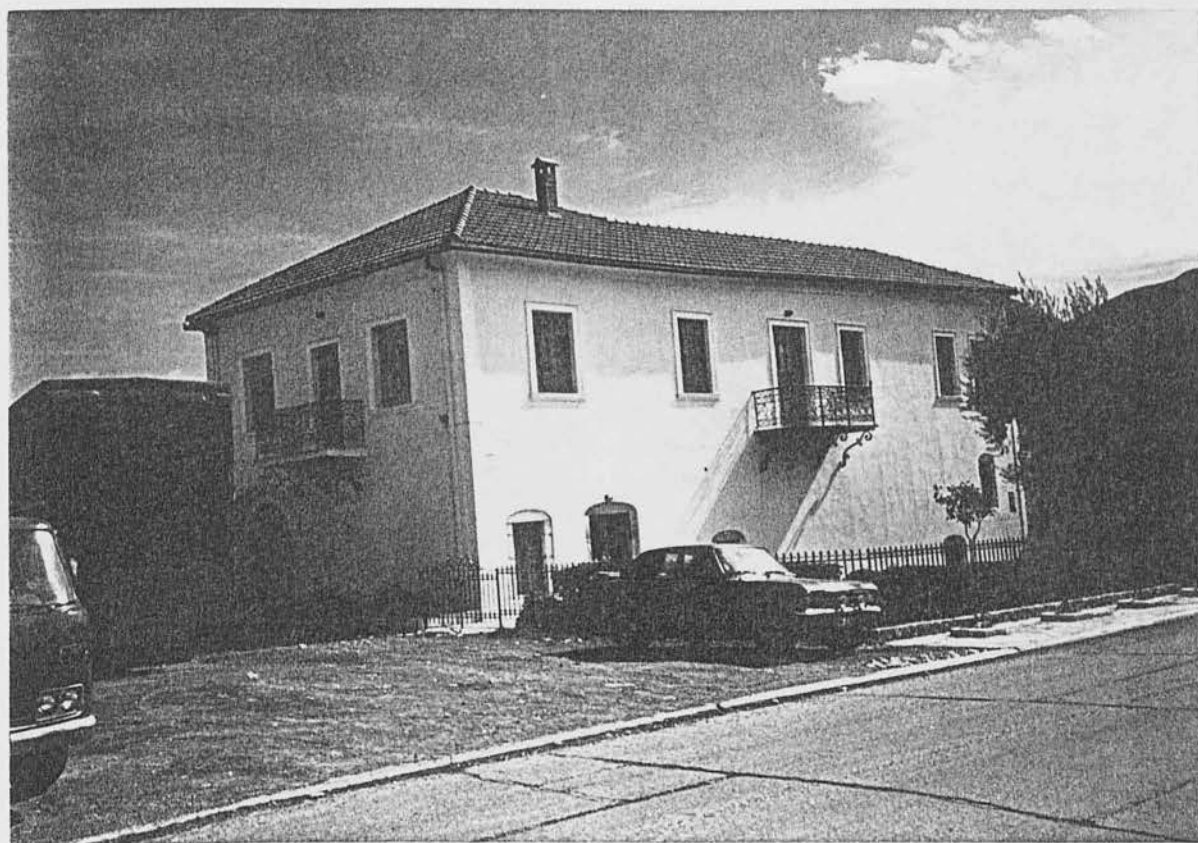
Πανέμορφη θέα από το παραδοσιακό χαγιάτι

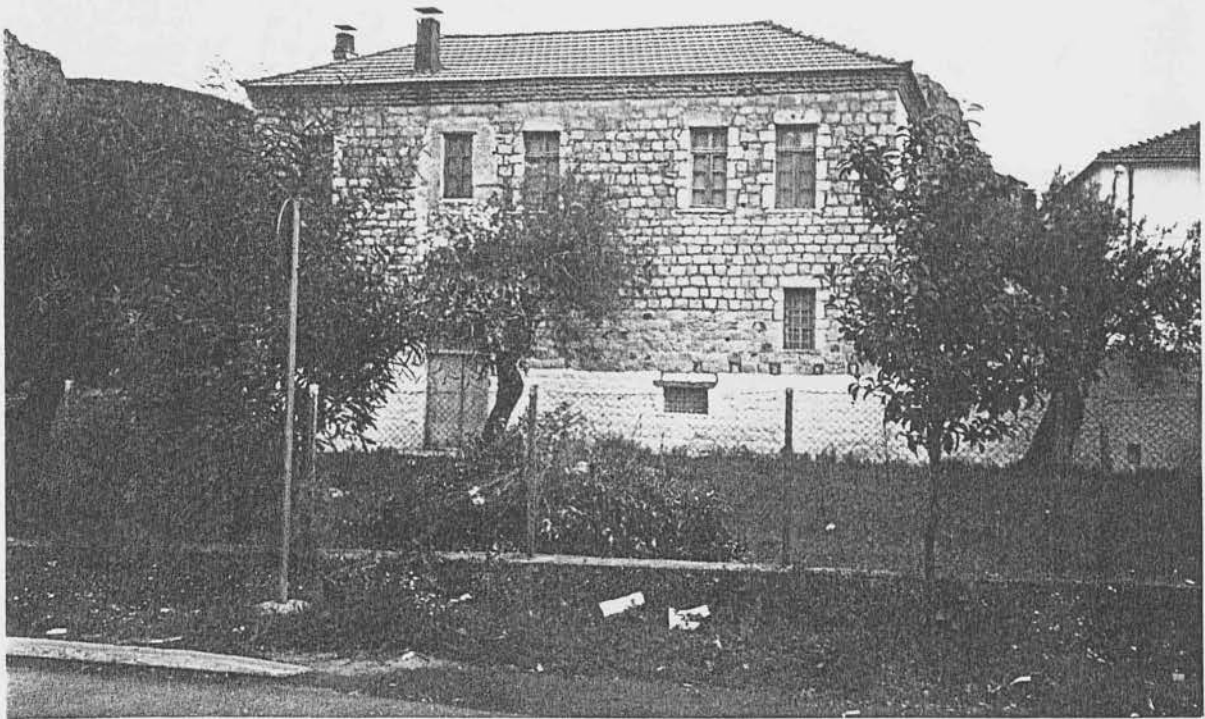

Στο τοίχο του κτιρίου διακρίνουμε προεξοχή της τουαλέτας

Το επίχρισμα, έκρυψε την ομορφιά της πέτρας στα αρχοντικά αυτά

Εδώ διακρίνουμε τον συνδιασμό πέτρας και τούβλου

Ένα από τα διατηρητέα πέτρινα του οικισμού στον κεντρικό δρόμο

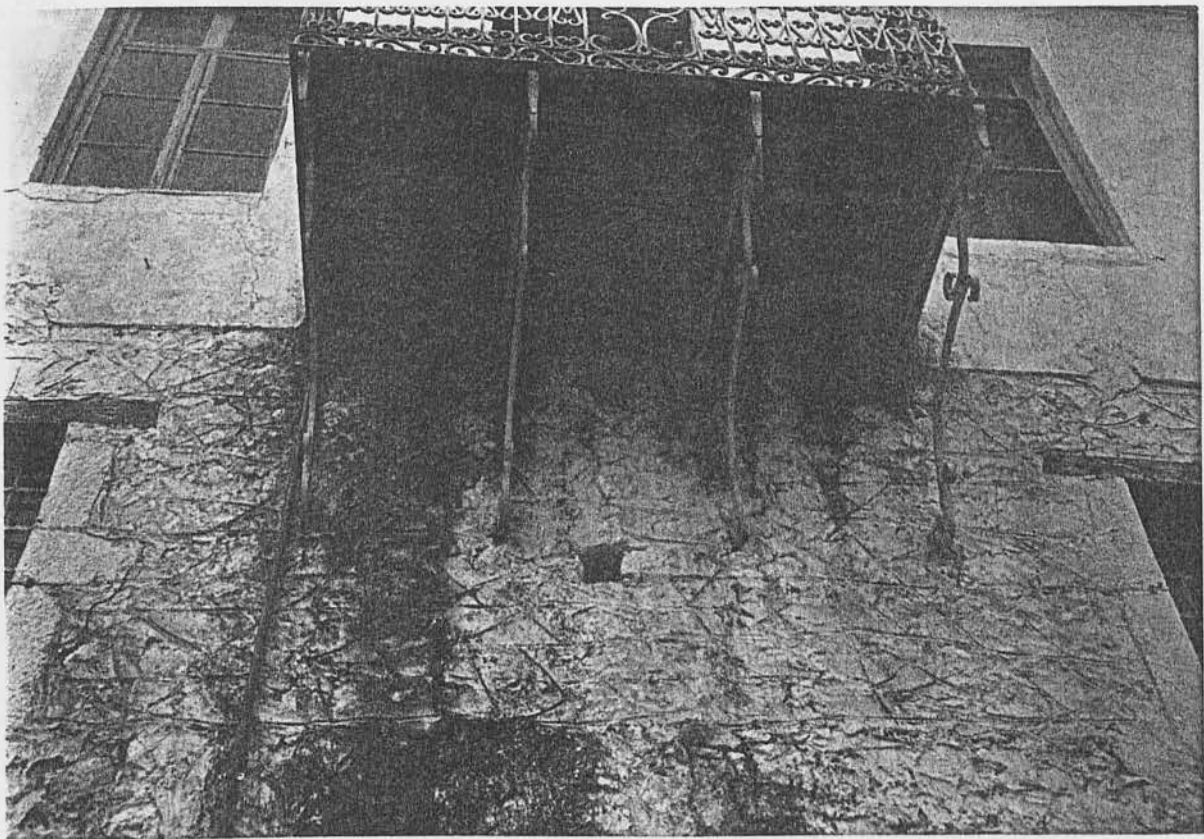
Ένα από τα διατηρητέα αρχοντικά όπου στο ισόγειο υπάρχει κατάστημα

Οικία και μαγαζί του κ. Κοντοδήμου

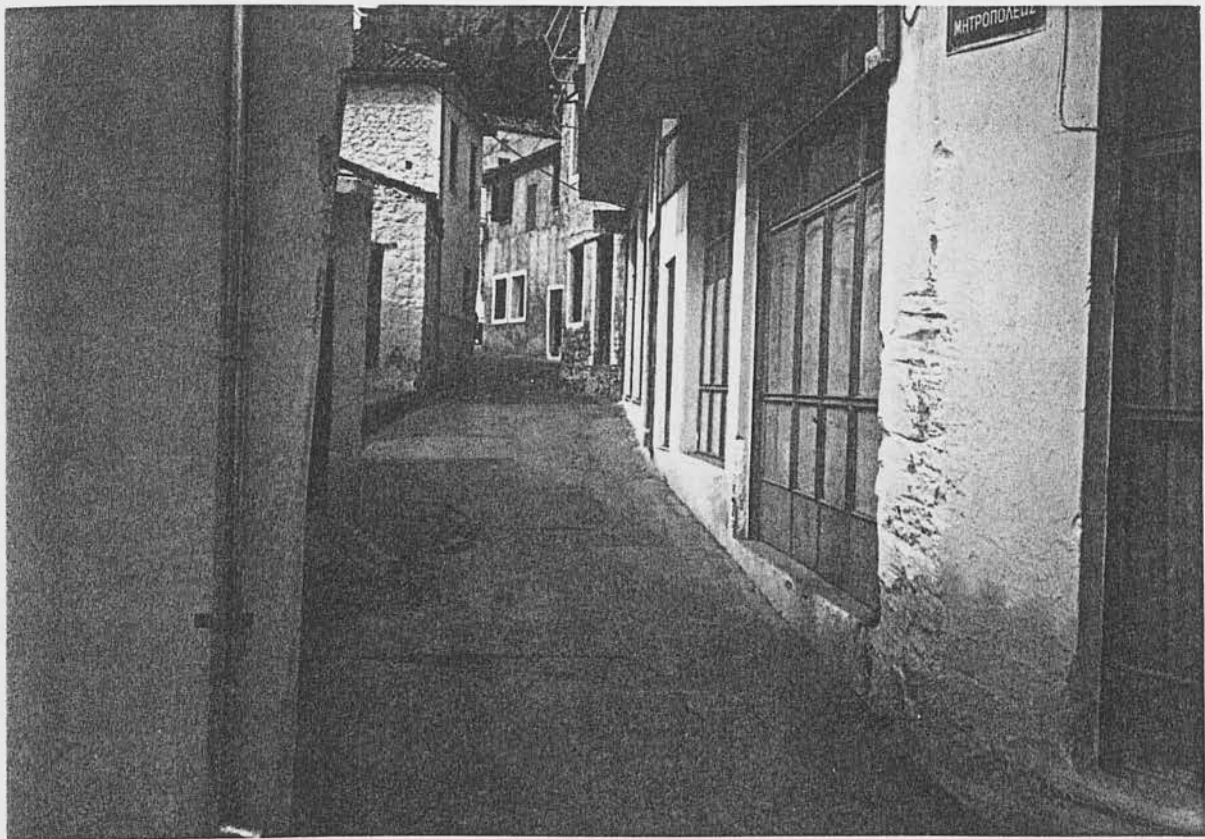
Αποψη διατηρητέου πύργου

Λεπτομέρεια στήριξης μπαλκονιού

Δημοτικό σχολείο του Λεωνιδίου, το οποίο γίνεται εκλογικό κέντρο σε περίοδο εκλογών

Στενό δρομάκι του Λεωνιδίου στο οποίο διακρίνουμε φθαρμένους τοίχους

Σύγχρονη αρχιτεκτονική

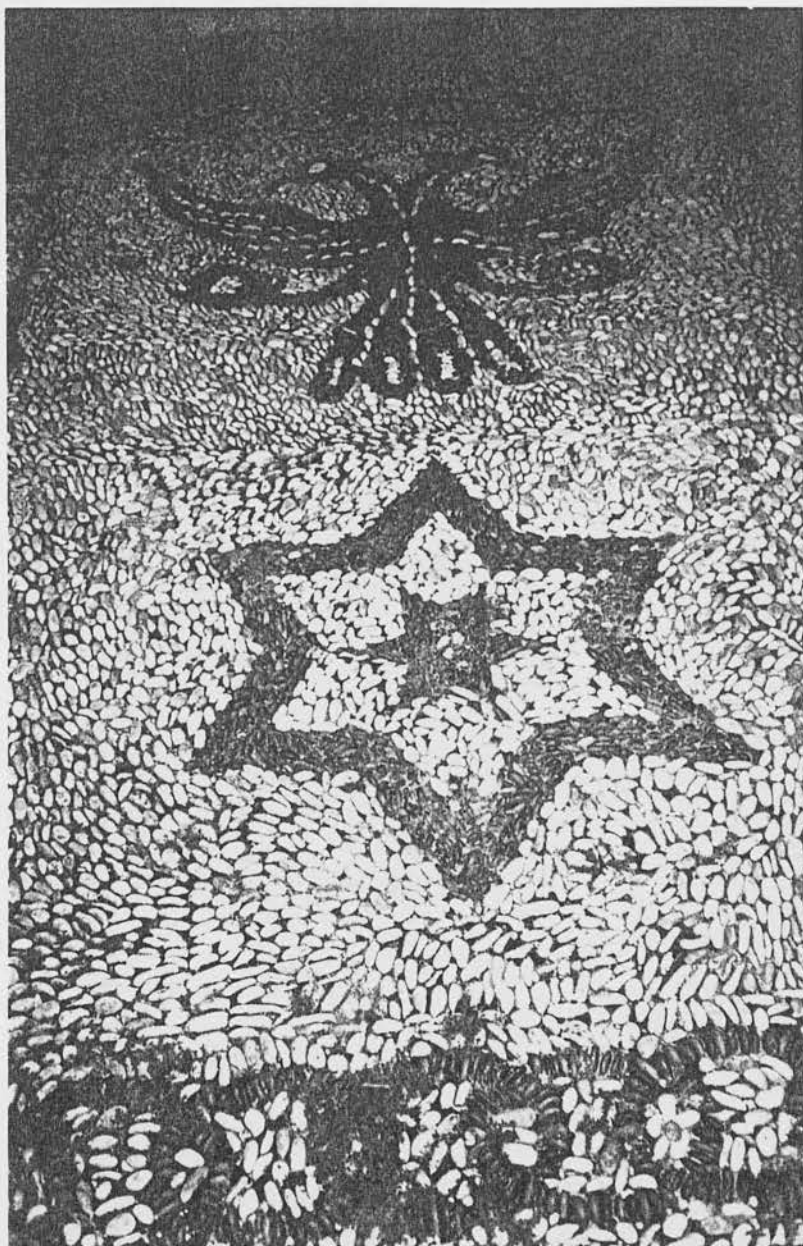
Φρεσκοβαμένο διατηρημένο αρχοντικό του οποίου ιδιοκτήτης είναι ο εφοπλιστής Ευσταθίου

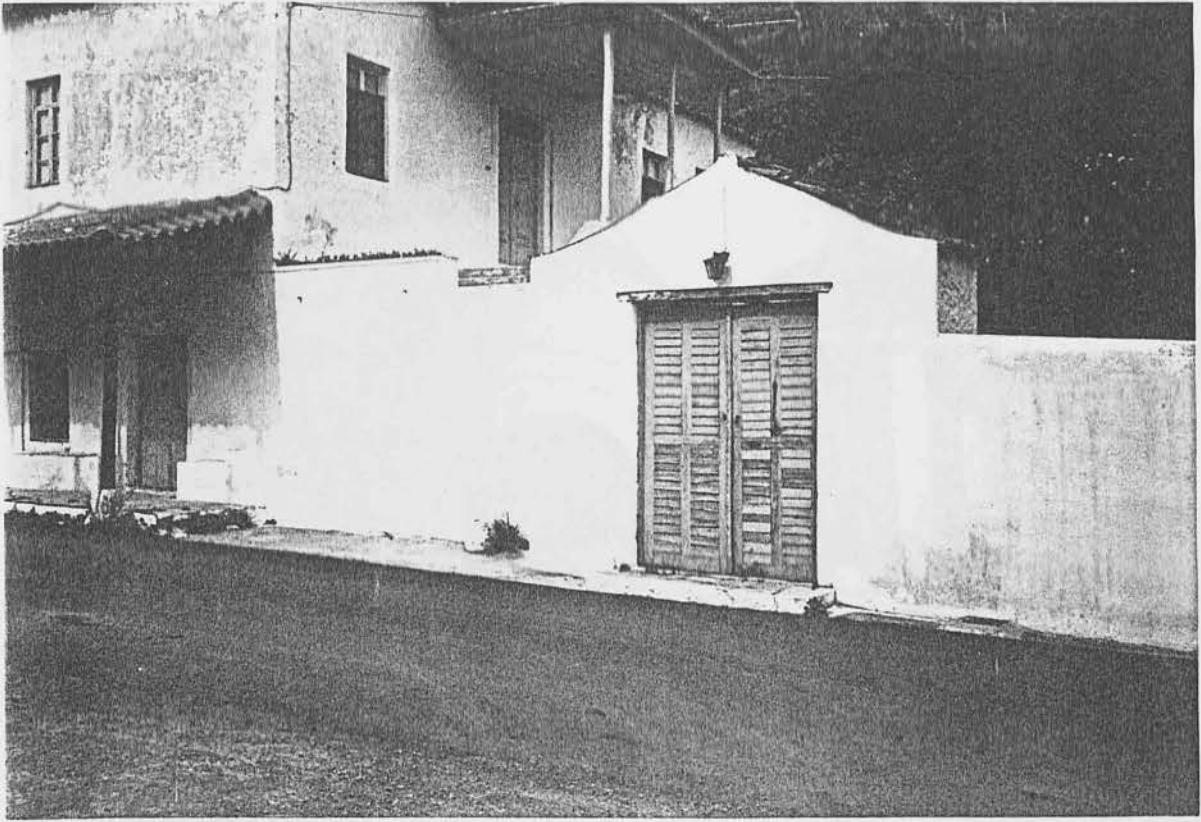
Μοντέρνα αρχιτεκτονική, η οποία συμβαδίζει με τον υπόλοιπο παραδοσιακό οικισμό

Διόροφο παραδοσιακό καλύβι στην περιοχή του Κοιλιάσου
οικία Ιωάννη Ρεντούλη

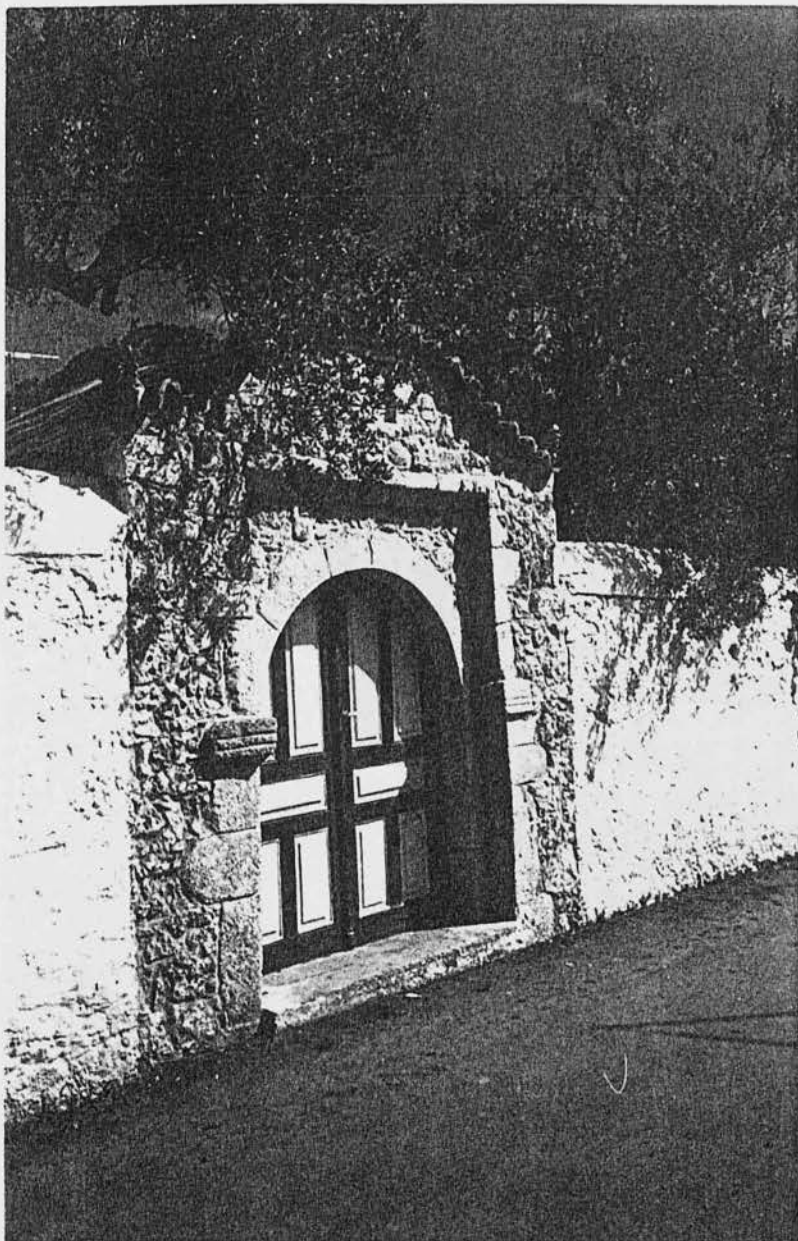
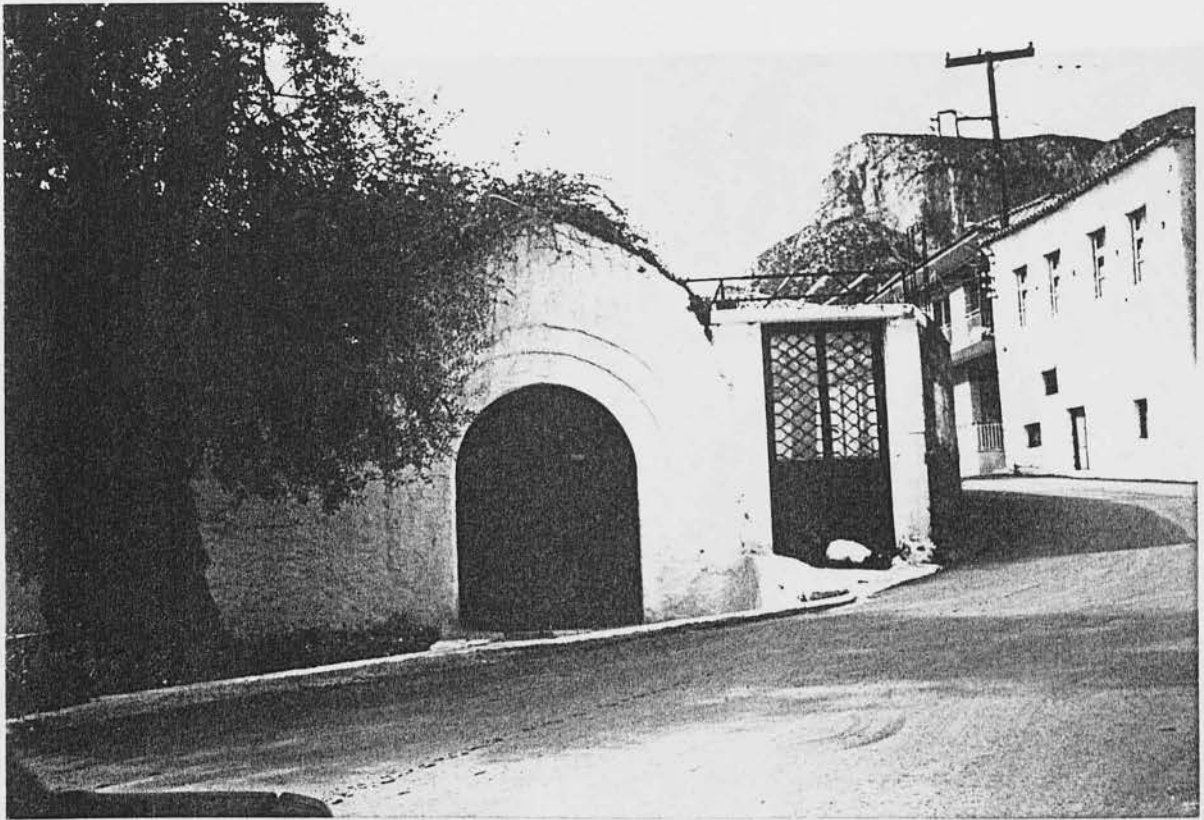

Λεπτομέρεια πατώματος σπιτιού από βότσαλα

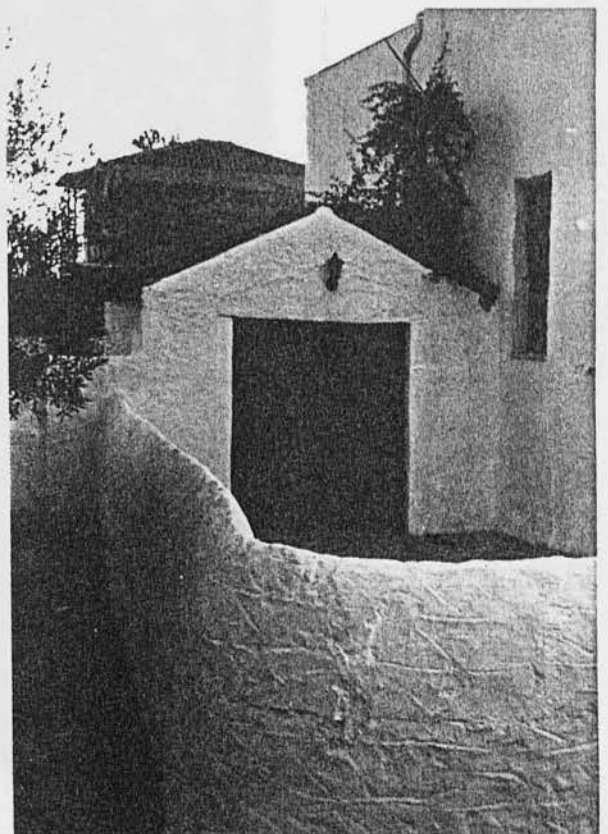

Παραδοσιακές πόρτες, ενός τύπου μονόχρωμες

Παραδοσιακές πόρτες, βαμένες
(με καμάρες ή ορθογωνικές)

Οικία του παπά-Στέλιου της ενορίας του Αγίου Βασιλείου

